

श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्वारे ग्रन्थाङ्कः—९१
सुविहितशिरःशेखर-श्रुतस्यविरानेकाचार्यादिगुम्फितं यथायोगं वृत्तिच्छायाऽऽदिसमलङ्कृतं—

सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्

संशोधकः—प्रवचनप्रभावक-सरतरगच्छाम्भोजभानु-श्रीमन्मोहनमुनीश्वरविनेयविनेय-स्वर्गीयाऽनुयोगाचार्य-

श्रीमत्केशरमुनिजीगणिवरान्तिपदो बुद्धिसागरो गणिः ।

मुद्रणविधायिका—श्रेष्ठि देवचन्द्र-लालभाई-जैनपुस्तकोद्वारसंस्था ।

प्रकाशकः—जीवणचन्द्र साकरचन्द्र झवेरी, तस्या अवैतनिको मन्त्री ।

पीठाग्राहः २४६७

[आद्यं संस्करणं]

विक्रमाब्दाः १९९७

निष्पन्नं एकं रूप्यकम्

शकाब्दाः १८६३

स्रोताब्दाः १९४१

[प्रतयः ५००]

The Executive Members of
S'etha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakoddhāra Fund

The Board of Trustees :

Manchubbāi Sākaracanda Jhaverī

Nemacanda Abhecanda, J. P.,

Nemacanda Gulābacanda Devacanda

Hirābhāi Manchubbāi Jhaverī

Sākaracanda Khus'ālacanda Jhaverī .

Hon. Secretary,

Jivanacanda Sakaracanda Jhaverī

सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्य ग्रन्थानुक्रमः—

पट्टः	ग्रन्थाभिधानम्	मूलकां	टीका-छाया-विवरण-कर्ता	श्लोकः
१	वैराग्यशतकम् (गटीकम्)	पूर्वाचार्यः	श्रीगुणविनयगणिः	१-३३
२	वैराग्यसाम्बन्धकम् (सच्छायम्)	श्रीलक्ष्मीलामगणिः	—	३४-४२
३	पञ्चानन्दनाम् (मूलनाम्)	श्रेष्ठि पञ्चानन्दनकविः	—	४३-५०
४	वैराग्यशतकान्तिनाम् (सविवरणम्)	श्रीजिनवल्लभसूरिः	श्रीधर्मतिलकमुनिः	५१-६३
५	धर्मनिश्चयकम् (मधुसूदनद्वयम् मूलनाम्)	श्रीमद् जिनवल्लभसूरिः	—	६४-६६

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-फण्ड-भाण्डागारस्य कार्यकराः

(द्रुस्तीमण्डलम्)

- (१) मंछुभाई साकरचंद, झवेरी
- (२) नेमचंद अमेचंद, (जे.पी.)
- (३) नेमचंद गुलाबचंद देवचंद
- (४) हीराभाई मंछुभाई झवेरी
- (५) साकरचंद खूशालचंद झवेरी

अधैतनिक मन्त्री-

जीवणचंद साकरचंद झवेरी

जय शान्तिः-श्रीशान्तिः

प्रौढप्रातिममन्दरेण मथिवाद् सिद्धान्तदुग्धोदधेः, सद्बोधामृतमाप्य यः सुमनसं चक्रे जनं स्वाश्रितम् ।
दुष्कमांदिभिर्द्वैतवेदालतपोयज्ञायुधं धारयन्, जीयादेप सुपर्चनायसमतः श्रीसिद्धिसूरीश्वरः ॥

किञ्चिद्वक्तव्य ।

शेठ देवचन्द लालभाई जैनपुस्तकोद्धार फंडमांथी, पृथक् पृथक् मुनिवर्योंथी गुम्फित थयेला वैराग्यशतकादि पांच ग्रन्थो;
'सिद्धिदातानी' कृपावडे "ग्रन्थाद् ९१" तरीके प्रसिद्ध करवा शक्तिशाली थाउं छुं.

ग्रन्थ अने ग्रन्थकारो सम्यन्धे संशोधक मुनिवर्य श्रीवुद्धिसागर-गणिये विस्तारथी आलेखेलुं होवाथी ते ज वस्तुने फरी मूकवानुं
प्रयोजन देरातुं नथी. संशोधक मुनिराज ए परमप्रभाविक वचनसिद्धपुरुष मुनिराज श्रीमन्मोहनलालजी महाराजश्रीना मुख्य शिष्य
महान् तपस्वी आचार्य श्रीजिनयशःसूरिजी (प्रसिद्ध नाम श्रीजसमुनिजी) महाराज के जेओ त्रेपन ५३ उपवासनी महान् तपस्या करी
प्रमुधीमहावीरदेवनी निर्वाणभूमि पावापुरीमां स्वर्गवासी थया हता, तेमना आझानुवर्त्ती अने श्रीमन्मोहनलालजी महाराजना ज शिष्यरत्न
श्रीहेममुनिजी महाराजनां शिष्य स्वर्गीय अनुयोगाचार्य श्रीमत्केशरमुनिजी महाराजना शिष्य छे. एओश्रीये लघुवयमां मात्र दश १०
वर्षनी उमरे मारवाडमां घवां गाममां दीक्षा अंगीकार करी हती. संशोधक लघु वये पण शास्त्रादिपठनमां अति उत्साही अने उद्यमवंत

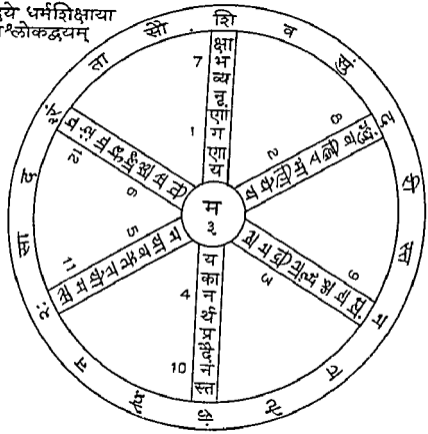
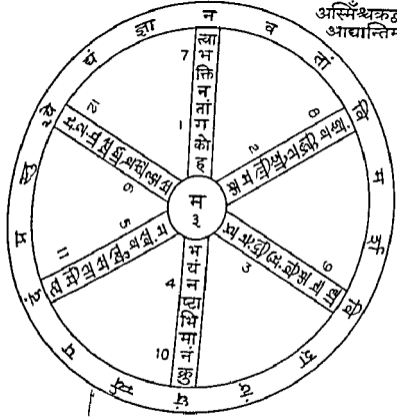
हरहंमेश म्हारा जोवामां आज्या छे. पोते कदाच लघुअभ्यासी होय तोपण तेओना उत्साहने प्रोत्साहन मळे, अने भविष्यमां आवा पृथक् पृथक् गच्छो अने समुदायोना लघुलघुवयना मुनिमहाराजो पण संशोधनादिकार्यमां प्रेराता रहे एटली ज भावनाथी, 'अङ्क ९०'मो विद्यमान तपगच्छाचार्य श्रीविजयरामचन्द्रसूरि-शिष्य-पालत्रह्यचारी मुनिश्री कनकविजयजी द्वारा, अने आ वैराग्यशतकादि पांच ग्रन्थो श्रीमद्बुद्धिसागरजी गणि द्वारा संशोधन कराववा प्रेरायो छुं. संशोधक मुनिराजनो उपकार मानीये ए जरूरी छे.

आ पछी प्रसिद्ध थनारा ग्रन्थोमां (१) अभिधानचिंतामणि कोष, निघंटुशेष, लिंगानुशासन, शब्दभेदप्रकाश, एकाक्षरनाममाला, शिल्लोछ (२) जम्बूगुरु गुम्फित जिनशतक अने (३) जैनकुमारसभव-सटीक प्रेसमां चाल् छे. उपरांत (१) प्रमाणनयतत्त्वालोकालंकार रत्नाकरायतारिका टीका, टिप्पण, पंजिकासहित (२) आवश्यकनिर्युक्ति छायासहित (३) श्रीमद् यशोविजयजीकृत अनेकांतविवरण अने (४) आगमोद्धारक आगमव्याख्याप्रज्ञ आचार्यप्रवर श्रीमद् आनन्दसागरसूरीश्वरजीनी देखरेख नीचे दीर्घ खर्चवाळो, शक्य एटलो सम्पूर्ण अने सुन्दर 'प्राकृतकोष' प्रसिद्ध करवा माटे हस्तप्रत तैयार करवानुं कार्य चाली रहुं छे. ए ग्रंथ हवे पछी प्रेसमां सोकलाशे.

टोपीवाला चाल, सॅन्डहर्स्टरोड, मुंबई
 सं० १९९७ श्रावणशुद्ध पूर्णिमा
 वा० ७ मी ऑगस्ट १९४१ गुरुवार

जीवणचंद साकरचंद जवेरी,
 अवैतनिक मन्त्री

अस्मिंश्चकद्वये धर्मशिक्षाया
आद्यान्तिमश्लोकद्वयम्

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जह्वेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे
कार्तिकशुक्लैकादश्याम्
(देवदीपावली-सोमवासरे)
सूर्यपुरे.

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे
पौषकृष्णतृतीयायाम्
(मकरसङ्क्रान्तिमन्दवासरे)
मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov 1852 A D Surat,

Died 13th January 1906 A D Bombay.

11-41 -Copies 1500

N. S. P

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते महावीराय

समारभ्यतेऽयं सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्योपक्रमः ।

शान्ताय दान्ताय जितेन्द्रियाय, धीराय वीराय मुनीश्वराय ।

सच्छास्त्रबोधादिगुणाकराय, भक्त्या नमः श्रीमुनिमोहनाय ॥ १ ॥

अयि श्रद्धाभरभारितान्तःकरणाः सज्जनाः ! गृह्णन्ववलोकयन्तु चैतत् “सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्” । अत्र हि सर्वतोऽर्वाङ्
वैराग्यशतकाख्यं सटीकं ग्रन्थरत्नं मुद्रितमस्ति, यदनुपमां संसारासारतां प्रख्यापयदत्युत्तमवैराग्यरसपोषकत्वेन शताधिकगाथाप्रमितत्वेन
च ‘वैराग्यशतक’मित्यन्वर्थाभिधानं स्वीयं विभर्ति । निसर्गतः प्रादुर्भवत्यारेकेयं धीधनानां हृदये, यदुत्त-क इमेऽस्य ग्रन्थरत्नस्य मूलप्रणे-
तारः ? , के च इमे वृत्तिकारा ? , इति, तत्र तावन् ‘मूलप्रणेतारस्तु पूज्यप्रवराः के ?’ इत्यत्रोत्तरप्रदाने नास्ति ममेतिवृत्तानभिज्ञस्य साम-
र्थ्यम्, तदुपलम्भकसाधनानुपलम्भात् । ज्ञापयिष्यन्तीतिवृत्तज्ञा महानुभावास्तद्वृत्तमित्याशासे ।

वृत्तिकाराश्चास्य प्रसिद्धा एव वन्द्यचरणा विनयगुणैकनिलयाः श्रीमन्तो गुणविनयवाचनाचार्यवर्याः ।

पूयाश्रेमे खजनुपा कदा कं देशं पुरं कुलं चालञ्चक्रुः ? , कदा कुत्र च दीक्षिता बभूवुः ? , कस्य विनेयवराः ? , कदा स्वपादवि-
न्यासेनेमं पुरलपं पापयाञ्चक्रुः ? , कदा चैतां वृत्तिं विरचितवन्तः ? , के के चान्ये ग्रन्था निर्मिता एभिः पूज्यवरैरिति जिज्ञासायां 'कदा
गजन्मना कं देशादिकमलञ्चक्रुः ? , कदा कुत्र च दीक्षिता अभूव'त्रिलेतज्ज्ञापयितुमसमर्थोऽहं विदुषां पुरः, तत्साधनाभावात् । परं संवत्त्रै-
न्दमनुद्रपं दर्शयित्वा [१६४९] वैक्रमे लाभपुर (लाहोर) पत्तने श्रीजितसिंहसूरीणां सूरिपदेन सम्मेषामपि वाचनाचार्यपदं प्रददे* गच्छा-
पिपैयुंगप्रपानश्रीमज्जिनचन्द्रसूरिवरैरिति मुझातमेवेतिहासविदाम् । कस्यैते विनेयाः ? , कश्चैषां सत्तासमयः ? कश्चास्या वृत्तेर्विरचन-
कालः ? इत्याकारेण कदम्बकस्त्रस्या एव वृत्तेः प्रान्तोल्लिखितेन—

“श्रीगुरुतरतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानाम् । राज्ये विराजमाने, मुनिर्वाञ्छिर्सेन्दुमित [१६४७] वर्षे ॥ १ ॥

भीशेमराजाभिपपाठफानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥२॥

प्रमोदमाणिस्यमुनामधेया—स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः ॥ ३ ॥

तेषां शिष्येजेयं, गुणविनयारप्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु—स्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥”

इत्येतेन पराचतुष्केणैव निरस्ता भवति, यतः स्फुटीभवत्तनेन यदुत—शुद्धधर्मोपदेशामृतपानग्रीणिताकञ्चरभूपतिभ्य आपाढीयाष्टाहिकायां

ममप्रदेनेऽनारिप्रयंपांके-सम्भतीर्थायजलध्वन्तर्पंपांयार्थि यावज्जालप्रपातनिवारणेन समस्तजलचरजन्तुजातरक्षाकारकै-शुभ्रयादिसमस्ततीर्थ-
रक्षणाकार्य (पुमान्) मन्त्रापरकै-मन्त्राद् अकच्यरप्रदत्तयुगप्रधानपदालं कृतैश्रीमज्जिनचन्द्रसूरीश्वराणां धर्मसाम्राज्यवर्तिनः श्रीमज्जयसोम-

१ "भक्तपत्तनपूर्व, प्रादश स्येषु (शुभेषु) सयंदेशेषु । स्फुटतरममापरिपटहः, प्रवादितो यैश्च सूरिवरैः ॥ १ ॥"

इति कल्पलताप्रशस्तौ श्रीमत्समयमुन्दरोपाध्यायः ।

"नुनिमासे शुची पक्षे, प्रसन्नो दिनसप्तकम् । नवमीतो ददौ साहि-रमारिगुणपावनम् ॥ १ ॥

एकदशसु शुभेषु, कुरमानानि साहिना । अमारिघोषणां कर्तुं, लेखयित्वाऽर्पितान्यहो ! ! ॥ २ ॥" कर्मचन्द्रवंशावली ।

३ "जम् (गुनि) ऋषी धीभरुचरितीर्णापादीयाद्याहिमऽमारि-वर्पावधिथ्रीस्तम्भतीर्थायजलध्वन्तर्वर्तिजलचरजीवतंतिम (?) रक्षणसमुद्भूतप्रभूतयशःसम्भारसाहि-
रक्षणाकार्यविररुभार + + + धीजिनचन्द्रसूरिपुरन्दराणाम्" इति पत्तनचित्तोत्पीयपौपधपदत्रिदिकावृत्तिप्रान्ते ।

४ "नाथेनाथ प्रसदेन, अनास्तीर्थांस्तमेऽपि हि । मन्त्रिसाधक्रीरे नूनं, पुण्डरीकाचलादयः ॥ १ ॥" कर्मचन्द्रवंशावली ।

५ "मंप्रचन्द्रगमुद्रपट्टशिमिते [१६४९] श्रीफाल्गुने मासि ये, *नम्राकृती [वृष्ण] दशमीतिथौ [हि विल] सत्पुण्याः सतां नन्दिनः ।
शाहिदत्तयुगप्रधानपिरदा आनन्दकन्दान्विते, श्रीमच्छ्रीजिनचन्द्रसूरिगुरवो जीवन्तु विश्वे चिरम् ॥ १ ॥"

इति "युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरि" नामनि हिन्दी-पुस्तके ।

"तत्पट्टानुक्रमतः, धीमज्जिनचन्द्रसूरिनामानः । जाता युगप्रधाना, दिह्लीपतिपातिसाहिकृताः ॥ १ ॥" कल्पलताप्रशस्तौ ।

* नक्षि शस्-द्वैशक्तिन्या निशायाः धी.-चन्द्रप्रकाशात्मिक्य शोभा यत्रैवविधा वृष्णपक्षीया ।

महोपाध्यायानां शिष्यवरा इमे वृत्तिकारपूज्याः, सप्तचत्वारिंशदधिके षोडशे शते च वैक्रमाब्दे विनिर्मितेयं वृत्तिरिति । एतेन सत्ता-
ममयोऽप्येषां पूज्यानां सप्तदशशताब्द्या मध्यकालिनः सुस्पष्ट एव ।

विहायैतां वृत्तिमैते निम्नोद्धिरिताः समुपलभ्यन्तेऽन्येऽपि ग्रन्थाः श्रीमद्वृत्तिकृत्ताः ।

१-रघुप्रशस्त्रिकाव्यस्य हनुमानकविकृतस्य वृत्तिः, शशिसंज्ञारसेन्दुं (१६४१) मिते वैक्रमे सूत्रिता ।

२-रघुवंशकाव्यवृत्तिः, विक्रमाद्रसवेदेजीवनिर्कायेन्दुं (१६४६) हायने निर्मिता ।

३-नलदमयन्तीकथायास्त्रिविक्रमभट्टकृतायाष्टीका, तस्मिन्नेवाब्दे (१६४६) गुम्फिता ।

*४-सम्बोधसप्ततिकावृत्तिः, शशिशैरजीवनिर्कायेन्दुं (१६५१) मिते वैक्रमे सन्दृब्धा ।

५-कर्मचन्द्रवंशावल्याः स्वगुरुनिर्मितायाष्टीका, रसवाणैर्दर्शनेन्दुं (१६५६) मिते वैक्रमाब्दे निर्मिता ।

६-विचाररत्नसंग्रहः, मुनिवाणैरसेन्दुं (१६५७) मितेऽब्दे वैक्रमीये दृब्धः ।

† जैनग्रंथावल्यां ११५ तमे पृष्ठेऽस्या गुणविजयवृत्तित्वेनोद्धिरणं प्रामादिकं भ्रामिकं वेत्यनुमीयते, जावालिपुर(जालोर)दुर्गे यतिवर्यश्रीपूनमचन्द्रचित्कोशीयप्रतौ
कान्तापेनेतेरामे वृत्तिर्या नामोद्धेयस्य मदृष्टत्वात् ।

† एतदर्थेऽपि 'जैनग्रंथावल्यां' ११४ तमे पृष्ठे 'दमयन्तीचम्पूवृत्तिर्गुणविजयगणिकृते'त्युल्लिखितं परं प्रामादिकं भ्रामिकं वाऽनुमीयते, यतोऽनवरतं ग्रन्थसंशोधने कृत-
ररिधमैः धीमशुरविजयमुनिपुङ्गवैः सम्बोधमस्युपोद्घाते जैनग्रंथावल्यामपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्यां एतद्वन्वटीकाकृत्कृतितयैवोल्लिखितम् ।

• मुदितपूर्वा एतच्चिह्नाङ्किता ग्रन्थाः, शेपा अनुदिता इति ।

† जैनग्रंथावल्यां ११० तमे पृष्ठे श्रीमज्जयसोममहोपाध्यायानां कृतितयोद्धिरणमस्य ग्रन्थस्य प्रामादिकं भ्रामिकं वेत्येवानुमीयते, प्रागुक्तमुनिपुङ्गवैर्जैनग्रंथावल्या-
मपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्यां एतद्वन्वृत्तिकृत्कृतित्वेनैवोल्लिखितत्वात् । शयते जैनग्रन्थावलीतो यदुतास्त्ययं ग्रन्थो राजनगरे, परं नोपलब्धो गवेपितोऽपि तत्र ।

- ७-लघुशान्तिस्तववृत्तिः, विक्रमतो नन्दवाणेरसंश्लिष्टि (१६५९)मिते हायने रचिता ।
- *८-उत्सूत्रोद्घाटनकुलकखण्डनम्, शरैरसंपदंश्लिष्टि (१६६५)मिते समे वैक्रमीये प्रथितः ।
- ९-इन्द्रियपराजयशतकवृत्तिः, विक्रमतोऽम्बुधिरसंश्लिष्टि (१६६७)वर्षे प्ररचिता ।
- १०-अञ्जलमतस्वरूपचतुष्पदिका, वेदेषां द्विरसंश्लिष्टि (१६७४)मिते वैक्रमीये समे संसूत्रिता ।
- ११-लुम्पकमततमोदिनकरचतुष्पदिका, शैराम्बुधिरसंश्लिष्टि (१६७५)मिते वैक्रमाब्दे सूत्रिता ।
- १२-एकपञ्चाशद्विचारसारचतुष्पदिका (गु०) संस्कृतटीकयाऽन्विता, रसमुनिपर्याप्तिश्लिष्टि (१६७६)मिते विक्रमाब्दे सन्दृग्धा ।
- *१३-'सत्त्वत्य'शब्दार्थसमुच्चयः ।
- १४-लघ्वजितशान्तिस्तववृत्तिः ।
- *१५-कर्मचन्द्रवंशावलीरासकः ।
- १६-अञ्जनामुन्दरीसम्बन्धः (गु०), युगैरसंदर्शनेन्दु (१६६२)मिते वैक्रमे गुम्फितः ।
- १७-गुणसुन्दरीचतुष्पदिका (गु०), शरैर्दंशिनरसंश्लिष्टि (१६६५)मिते विक्रमहायने प्रथिता ।
- १८-जिनभद्रीयवृहत्सद्ब्रह्मण्याः गौर्जरो वालाववोधः § ।

§ अताम्पूर्णोऽय प्रथो मुम्बापुरीस्थानन्तनाथजिनालयसत्के चित्कोपेऽस्ति, तस्यैते आदिमा. श्लोकः—

“गिरां देवीं नमस्कृत्य, संसृत्य पुरुषोत्तमम् । श्रीपार्श्वं पार्श्वसाग्निध्य-कारिपार्श्वमहोदयम् ॥ १ ॥

मविप्यन्त्यन्तेऽप्यनेके प्रन्या एतद्वृत्तिकृताः, परं न मे श्रवणगोचरमागताः ।

गृत्तिश्रेया मन्दधियामप्यत्युपकारिणी, यतो नास्त्यत्र शब्दकाठिन्यं पद्यपाण्डित्यं वा, वर्तते च भापालालित्यं वाचकानामन्दानन्द-
मन्दोद्जनकं प्रासङ्गिको गद्यपद्योभयात्मकः कथासमूहश्चापूर्ववैराग्यरसोत्पादकः ।

प्राप्नुद्रितो यद्यप्ययं सटीको प्रन्यो नव्य(जाम)नगरवास्यव्यसुश्राद्ध-हंसराजात्मजेन पण्डित-हीरालालेन, परञ्चाशुद्धिवहुलत्वा-
दुप्राप्यत्याय मन्प्रति श्रेष्ठि-देवचन्दलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्थाव्यवस्थापकावैतनिकमन्त्री श्वेरी-जीवणचन्दसाकरचन्दद्वारा पुन-
मुद्रणमभूते ।

संगोपने पास्य पुस्तकचतुष्टयं समासादितम् ।

१-नग्राणं मोहमयीस्थानन्तनायजिनालयसत्कचित्कोशीयं, लेखनकालादिसूचनरहितमतीवाशुद्धम् ।

२-द्वितीयमपि तत्रत्यमेव "संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदि पष्ठी भृगु लिखितं" इति लेखकलेखान्वितं, नात्यशुद्धम् ।

धीजिनदत्तगुरुणां, कल्पतरुणामनन्तकामानाम् । पूर्त्यं चरणाम्भोजं, हृदयाम्भोजे निवेद्यालिम् ॥ २ ॥

धीजिनकुशलमहीनां, कुलमास्ते यस्य सयंदाऽधीनम् । श्रीघरणेन्द्रं निध्याय, भाग्यैः पद्मावतीजानिम् ॥ ३ ॥

पाठरुशिरोमणीनां, गुरुयज्ञक्षीणबुद्धिविभवानाम् । श्रीजयसोमगुरुणां, प्रसादमासाद्य सद्यशसाम् ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यदीपिकाया, व्याख्यां यात्तांविनोदविख्याताम् । वितनोमि संग्रहिण्याः, श्रीम'हुणविनय'गणिरेषः ॥५॥" पञ्चमिः कुलकम् ।

३-तृतीयं पुना राजनगरस्य 'डहेले'त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्कं, नात्यशुद्धं, लेखकनामादिविरहितमप्यनुमानतो नातिप्राचीनं, सततं साहित्योद्धारैक्यद्वकक्ष-झवेरी-श्रीमजीवणचन्द साकरचन्दद्वारा सम्प्राप्तम् ।

४-चतुर्थं तु छायापुरीयचित्कोशस्योपाध्याय-श्रीमद्वीरविजयशास्त्रसंग्रहसत्कं, मुनिवर्य श्रीमन्मङ्गलविजयैः प्रेषितं झवेरी-जीवणचन्द साकरचन्दद्वारैव सम्प्राप्तं, नूतनमपि शुद्धप्रायम् ।

द्वितीयं ग्रन्थरत्नं "वैराग्यरसायनप्रकरणं" (सच्छायं) मुद्रितमस्ति, रचितं त्वेत "हृक्ष्मीलाभे"न वरमुनिनेति "रइयं पगरणमेयं, लच्छिलाहेण वरमुणिणा" इत्येतस्यैव प्रकरणस्यान्तिमार्याऽर्द्धेन स्फुटीभवति ।

परमेते किंनच्छीयाः? केपां सुगुरूणां विनीतविनेयाः? कं विषयं ग्रामपुरादिकं चालञ्चक्रुः स्वजनुपा? कतमावुदं यावत्पावयामासुः श्रमणविहारेणेषां भारतावनिम्? कदा च विरचयाञ्चक्रुरेतं प्रकरणरत्नं? कस्कां जग्रन्थुरन्यान् ग्रन्थान्? इत्याधारेकाकंदम्बकस्य समाधानमाधातुं नालम्भविष्णुरहं, तादृक्सामग्र्यभावात् ।

एकेव प्रतिरस्य 'महावीरग्रन्थमाला-धूलिया'द्वारा मुद्रिता (सच्छाया) सम्प्राप्ता, तामेव यथावबोधं विशोध्य मुद्रापित्तमिदम् ।

चतुर्थं पुनर्वैराग्यैकरसोत्कर्षपोपकत्वेन 'वैराग्यशत'मित्यन्वर्थाभिधानं पद्यानन्दकविना स्वाख्यया गुम्फितं 'पद्यानन्दशत'मित्यभिधया प्रसिद्धं ग्रन्थरत्नमस्ति ।

कवेर्याम् सत्तासमयादि रचनाकालादयश्चाप्यस्य शतस्य यद्यपि निश्चितं नोपलब्धं, परं—

“सिक्तः ‘श्रीजिनवल्लभ’स्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीम‘ज्ञागपुरे’चकार सदनं ‘श्रीनेमिनाथ’स्य यः ।

श्रेष्ठी ‘श्रीधनदेव’ इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, ‘पद्मानन्दशतं’ व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ २ ॥”

इत्येतद्ग्रन्थोपग्रान्तपत्रेण प्रकृतितं स्वयमेव कविना सुगुरु‘श्रीजिनवल्लभसूरि’शान्तोपदेशामृतसिक्तश्रेष्ठि‘श्रीधनदेवा’ङ्गजत्वं स्वस्य,
‘नागपुरे’ (नागोर-मरुधरे) ‘श्रीनेमिनाथ’सदनकारकत्वमपि च स्वजनकस्येति ।

‘श्रीजिनवल्लभसूरी’णां सत्तासमयः प्रतीत एवेतिहासविदां पट्टावल्यादिना द्वादशशताब्द्या मध्यकालीनो वैक्रमीयः । ततो नायुकं
न एव ममयः ‘पद्मानन्द’कवेरपीत्यनुमानकरणम् ।

संशोधनेऽस्य प्रतिद्वयं ममासादिनं, तत्राद्या तावन्निर्णयसागरमुद्रणालयमुद्रिता काव्यमाला-सप्तमगुच्छकस्था अन्तरन्तस्तुटितपाठा,
द्वितीया पुना राजनगरन्य‘डहेले’त्याख्याप्रसिद्धमाण्डागारसत्का, नातिप्राचीना नातिशुद्धाऽपि च ।

चतुर्थं ग्रन्थरत्नं ‘उद्यजितशान्तिलक्षणं’ सटीकमस्ति, विषयोऽस्य मुख्यतया भगवतोरजितशान्त्योः स्तवनात्मको नयादिस्वरूपप्रति-
पारनेनोपदेशात्मकोऽपि च ।

मूढग्रन्थस्य स्वयस्य प्रणेवारः ‘सङ्क्षुपट्टक-पिण्डविशुद्धि-पौषधविधिप्रकरण-पडशीति-सूक्ष्मार्थविचारसार्द्धशतका’द्यनल्प-
ग्रन्थगन्दर्भसंस्पृष्टे सूत्रपारायमाणाः सुविहितचक्रचूडामणयः कविमृन्दवृन्दारकाः कूर्चपुरीयचैत्यवासपरित्यागपुरसरं नवाङ्गवृत्तिकारक

धीमदभयदेवसूरीश्वराणामुपसम्पन्नसद्गुरुत्वोपसम्पदत्वेन* शिष्याः† धीमज्जिनवल्लभसूरिपादाः । पूज्यानां विशेषत इतिवृत्तज्ञीप्सुभिर्विलोक्या
‘अपभ्रंशकाव्यत्रयी’भूमिकादय इति ।

* सुक्तं—“तस्याभयसुरीः पार्श्वो-दुपसम्पत्ततोऽभवत् । जिनवल्लभशिष्योऽथ, सर्वसिद्धान्तपारगः ॥ ४३ ॥
क्रमशोऽभयसूरीणां, पट्टरुन्दरकेसरी । जिनवल्लभसूरीन्द्रो, द्रव्यलिङ्गिगजाद्वनः ॥ ४४ ॥”

इति खरतरगच्छसुविहितसूरिपरम्पराप्रस्तावो ।

श्रीमन्तोऽपि च त्वं—“लोकाचार्यकूर्चपुरगच्छमहाघनोत्थ-मुक्ताफलोद्भवजिनेश्वरसूरिशिष्यः ।

प्रातः प्रथां मुवि गणिर्जिनवल्लभोऽथ, तस्योपसम्पदमवाप्य ततः श्रुतं च ॥ १ ॥”

इति अष्टसप्ततिगाथा (चित्ररूटीयमहावीरप्रासादशिलालेखे), अपभ्रंशकाव्यत्रयीप्रस्तावनातः समुद्भूतम् ।

तथैव “के वा सहस्रवोऽत्र चादचरणाः, धीसुश्रुता विश्रुताः” इत्येतत्प्रश्नस्योत्तरे “धीमदभयदेवाचार्याः” इति जैनश्रेयस्करमण्डलमहेशानाद्वारा
सुशिवे गदीरस्योपरस्नानरद्वितीपविभागस्थे प्रश्नोत्तरैकपष्ठिशतके प्रन्थे धीमदभयदेवसूरीनेव सहस्रत्वेनोक्तुः । यथोक्तं तत्रैव पूर्वपथे “ब्रूहि धीजिनवल्लभ ! स्तुतिपदं ;
फीडगिघाः के सताम् ?” इति प्रश्नस्योत्तरे “महुरवो जिनेश्वरसूरयः” इति, तथा अष्टसप्ततिगाथां “जिनेश्वरसूरिशिष्यः” इति च, तच्च नमुपसम्पन्नो-
पसम्पदत्वे सहस्रत्वं, किन्तु स्वं गार्हस्थ्यात्समुद्भूत धर्मबोधं ज्ञानादियुगोत्कर्षं च सम्प्रापत्वादुपकारं संसरद्भिर्धैर्यवास्वित्वगुरुत्वमधिकृत्य तेभ्यः सतां स्तुतिपदत्व-
मुपभूत् । तस्त्वितमेव । यतो नाभूवंस्ते पूज्या अवसर्गलनमनुजा इव कृतोपकारिण उपकारस्यास्मत्तारः कृताः, किन्तु शिष्टाः, तथैव पठशीतिवृत्तौ वर्णितत्वात् ।
तथाहि—“न चायमाचार्यो न शिष्टः” इति धीमन्मलयनिरयः, तथा “शिष्टश्चायमाप्याचार्यः” इति धीमद्वारिभद्ररयो यैगमुंनिचशौद्धम् (११७२)वर्षमाबिनः ।
† “देवसूरि पट्ट नेमिचंद्रु बहुगुणिहिं पसिद्धउ । उज्जोयणु तद्द चक्रमाणु, खरतरवर लद्धउ ।

विनिर्मिताऽस्य वृत्तिः सङ्घ-पट्टक-पञ्चलिङ्गीवृत्त्यादिविविधग्रन्थनिर्मातृताकिंकचूडामणिश्रीजिनपतिसूरिशिष्यश्रीजिनेश्वरसूरिविनेयवरेण श्रीधर्मतिलकमुनिना नैवकरेशिरीन्दुं (१३२९)मिते वैक्रमाब्दे । संशोधिता च वृत्तिकृत्सतीर्थ्वरेव जिनेश्वरसूरीय'श्रावकधर्मप्रकरण-वृत्ति'विषयकैः श्रीलक्ष्मीतिलकोपाध्यायैरिति निगदितं—

“तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥”

अनेन प्रशस्त्रिगतपद्येन वृत्तिकृता स्वयमेव । संशोधनेऽस्यावाप्तं प्रतित्रयं, तत्राद्या श्रेष्ठि-देवचन्द्रलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्था-चयस्यापकैः कारापिता मुद्रणयोग्या प्रतिः, या हि वि० संवत् १५८७ वर्षे लिखितायाः कस्याश्चित्प्रत्या आधारेण कारापिताऽऽसीत्, कापडीयेत्युपाह-प्रोफेसर-हीरालालसिकदासविहितया मूलमात्रस्य संस्कृतच्छाययाऽन्विता नात्यशुद्धा । द्वितीया सूर्यपुरस्थजैनानन्दपुस्तका-

मुगुरुः जिनेश्वरसूरि नियमि जिणचंदु सुसंजमि । अभवदेउ सधंगु नाणि जिणवल्लहु आगमि ।

जिणदत्तसूरि ठिउ पट्टि तहि जिण उज्जोइउ जिणवयणु । सावइहिं परिक्खवि परिवरिउ मुल्लि जीव रयणु ॥ ४ ॥”

इति कविपाठकृतपद्यवल्याम् संवत् ११७० वर्षे धारानगरीलिखितायाम् ।

“तच्छिष्यो जिनेवल्लभः प्रभुरभूद्विश्वम्भरामामिनी-भास्वद्भालललामकोमलयशःस्तोमः शमारामभूः” इति जयन्तविजयकाव्यप्रान्ते ।

“भारुण्याभयदेवसूरिसुगुरोः सिद्धान्ततत्त्वामृतं, येनाज्ञायि न सङ्गतो जिनेगृहे चासौ यतीनामिति ।

तं स्वप्तया गृहमेधिगेहवसतिर्निर्दूषणा शिथिये, सूरिः श्रीजिनेवल्लभोऽभवदसौ विख्यातकीर्त्तिस्ततः ॥ १ ॥”

इति पूर्णमद्वीयशालिभद्रचरित्रान्ते ।

ल्यसत्का नात्यशुद्धा नातिप्राचीनाऽपि च । तृतीया तु विक्रमपुरस्थश्रीमज्जिनकृपाचन्द्रसूरिभाण्डागारसत्का, साहित्यसेवारसिक-विविधे-
विहासान्वेषक-लेखक-श्रीमान्-अगरचन्द्रजीनाहटामहाशयसम्प्रेषित'सटीकसप्तस्मरण'प्रत्यन्तर्गता शुद्धप्राया ।

अस्यस्याः प्रतिकृतेः प्रान्ते "संवत् १३२२ वर्षे, फाल्गुन सुदि ६, कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्य-श्रीधर्मतिलक-गणिभिः ।
समाप्तमिति । शुभं भवतु" इति लेखः । अनेन स्वाभाविकमेव भवति वृत्तेरस्या रचनलेखनकालयोरेकत्वानुमानमदीर्घदर्शनाम्, परं न तत्सङ्गतं
यतो लिखिता वर्तते तस्यामेव प्रतौ दादा-श्रीजिनदत्तसूरिविनिर्मितस्य गणधरदेवस्तुत्यादिस्मरणत्रिकस्य वृत्तिर्जयसांगरोपाध्यायसन्दृग्धा ।
जयसांगरोपाध्यायास्तु वैक्रमीयपाश्चात्यपञ्चदशशतकादारभ्य षोडशशतकप्रारम्भं* यावद्विद्यमानसत्ताका इत्यन्यान्याभ्यस्तत्कृतिभ्यो निश्ची-
यतेऽतस्तत्पाश्चात्य एव काले लिखितेषा प्रतिरिति स्फुटमेव । प्राङ्निर्दिष्टलेखस्तु वृत्तेरस्या रचनाकालसूचनायैव लेखकेन लिखितस्सम्भाव्यते ।

पञ्चमं त्वत्र विविधच्छन्दोऽलङ्कारसारादिकाव्यभूषाभूषितं चत्वारिंशत्पद्यात्मकं 'धर्मशिक्षाप्रकरणं' विन्यस्तम् । प्रणेतारस्त्वस्यापि
त एव वन्द्यचणाः कविचक्रशक्रा नवाङ्गवृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरिपट्टपूर्वाचलार्यमणः श्रीमन्तो जिनवल्लभसूरिमिश्राः । विषयोऽप्यस्य
प्रत्यधिकारं पद्यद्वयनिबद्धशैत्यभक्तिपत्सकत्याद्यष्टादशाधिकारेष्वौपदेशिक एव । विदुषां चेतश्चमत्कारकरी रचनाऽस्य प्रकरणस्य, नाना
छन्दोऽलङ्कारशब्दलालित्यार्थप्रथनपाण्डित्यादिगुणैः पूर्णत्वात् ।

* "श्रीजयसागरगणिना, तेन मया वाचकेन शुचिवाच्यम् । पृथ्वीचन्द्रचरित्रं, विरचितमुचितप्रविस्तारम् ॥ ६ ॥
श्रीप्रहादनपुरनगरे, त्रिविन्दुतिथि(१५०३)वत्सरे कृतो ग्रन्थः । माहूथावकवसतौ, समाधिसन्तोपयोगेन ॥ ७ ॥"

इति पृथ्वीचन्द्रचरित्रे ।

पुस्तक ' त्वेकैय प्रतिकृतिः पिचुमन्दपुरी (लीम्बडी) स्थ (आणंदजी-कल्याणजीत्याख्यया प्रसिद्ध) श्रीसङ्गसत्कचित्कोशीया शबेरी-
जीरणचन्द्र गाधरचन्द्रद्वारा सम्प्राप्ता ।

एवं पद्यानामपि प्रन्यानां क्रमशः प्रतिचतुष्टयैकद्वयत्रयैकाधारेण कृतेऽप्यायासे संशोधनकर्मणि लाघवस्थयसुलभा दृष्टि-मुद्रण दोषजा
प्रभावजा वा याः काश्चन स्पष्टता जाता भवेयुस्ताः सम्मार्जनीया निसर्गतोऽनुग्रहपरान्तःकरणैः सहृदयैरित्यभ्यर्थयते ।

पं० १९१८, रे० ३० १२, श्रीमहावीरवैद्यनिधिते
मन्मोहा-नरतरगणोपाधये
मुम्बयपुर्याम्

प्रवचनप्रभावक-श्रीमन्मोहनमुनीश्वरप्रशिष्यरत्नखर्गायालुयोगाचार्य-
श्रीमत्केशरमुनिजीगणिवरान्तिपदः
बुद्धिसागरो गणिः

संवर्द्धनेयाद्वेन्दुं (१९९८)—मिते विक्रमहायने । शुक्रे त्रयोदशीघन्ते, माधवस्य सिते दले ॥ १ ॥
मुम्यप्पाख्यमहापुर्यां, श्रीवीरचैत्यनिश्रिते । उपाश्रये सुरम्ये तु, श्रीखरतरसंज्ञिते ॥ २ ॥
श्रीमोहनमुनीशानां, प्रशिष्यशिष्यकेण हि । यशः-केशरपादाब्ज-द्विरेकेणाल्पबुद्धिना ॥ ३ ॥
जिनद्विरत्नसूरीणां, छत्रच्छायासु तिष्ठता । उपक्रमोऽयं सन्दृग्धो, गणिना बुद्धिसिन्धुना ॥ ४ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

उजित-सेल-सिहरे, वीख्वा-नाणं-निखोहिभा जस्त;
तं घम्म-चक्खंति, भरिद्ध-नेमि नमंसामि.

[आर्या]

जेना दर्शात देवना न्हवणयी नाळी जरा-यादयी, जेना भावली-सारथी रथ-त्तणी फेरी सुरक्षा करी;
जेणे नाजुक नार राजुल तजी वैराग्यना रगयी, एवा धीजगदीश नेमिजिनने वंजुं सदा आदरी ॥ १ ॥

श्रीहंसविजयजी

शेठ देवचंद लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंडना उद्भवना इतिहास.

जेमनी स्मृतिने अर्थे आ फंड स्थापवामां आब्युं छे ते शेठ देवचंद लालभाई झवेरीए पोताना मृत्युपत्रमां रु० १००००० (एक लाख)नी रकम विलयी जाहैर करी निराळी तपशील मुजब नीचे प्रमाणे शुभकार्योमां खर्चवा माटे पोताना ट्रस्टीओने फरमान्युं हवुं.

२०००० जूनां दहेरासरोनो जीर्णोद्धार करवामां. (आ रकम शेठ आणंदजी कल्याणजीनी पेढी मारफते, ए पेढीनी एण एटली ज रकम उमेरावीने, राणकपुरजीना धन्नाशाह पोरवाडना जगप्रसिद्ध 'त्रैलोक्यदीपक' दहेरासरना जीर्णोद्धारमां शेठ देवचंदना ट्रस्टीओए भाईश्री गुलाबचंदनी देखरेख नीचे खरचेल छे. वि० सं० १९७१।७२ लगभग.)

५००० पांजरापोळ सुरत अने बीजे. (सुरतनी पांजरापोळमां अपाई.)

२५००० वाडी करवा मांडी छे तेनी धर्मशाला करवी. (सुरतमां शेठ देवचंदे रू० २०००० (वीस हजार) खरची मकान सहित वाडी यांधया मांडी हती तेमां २५००० (पचीश हजार) उमेरी धर्मशाला स्थापी, जेथी धर्मशालामां कुळे रू० ४५००० (पिस्तालीश हजार)नी रकम वपराई.)*

५००० केशर अने वरासमां. (आ रकम शेठ घेलाभाई लालभाई श्वेरी केशर वरास फंडमां अपाई छे.)

शेठ देवचंद उपर मुजव रू० ५५००० (पंचावन हजार) खरचवानी यादि लखी शक्या हता, अने रू० १००००० (एक लाख)मांघी रू० ४५००० (पिस्तालीश हजार) शेमां खरचवा फरमाववुं ते विचार करी लखवाना हता. परंतु पोताना अवसान-काल पूर्वे ए वारि पूर्ण करी शकई नहिं, जेथी रू० ४५००० (पिस्तालीश हजार)नी रकम नाम-निर्देश विनानी शुभकार्यमां खरचवानी पारी रही. ए रू० ४५००० (पिस्तालीश हजार)नी रकम शुभकार्यमां खरचवानी शेठ देवचंदना सुपुत्र शा० गुलावचंदनी कायदेसर राजा मळया उपरांत, शा० गुलावचंद देवचंदे पोताना तरफथी मर्हूमनी यादगीरी माटे शुभकार्यमां खरचवा काढेला रू० २५०००

* शेठ देवचंदनो भासय रू० वीस हजार खरचेला हता तेमां रू० पांच हजार उमेरी रू० पचीश हजारनी धर्मशाला करवानो हतो. पण कानून प्रमाणे तिळनो अर्थ थ्यो थ्यो के "शेठ देवचंद गमे पटली रकम खरची ग्या होय ते विलमां या निराळा तपशीलपत्रमां ए मुजवगुं स्पष्ट करेलु न होवाथी ए खरचेळ रकम गगवानी नहिं, पण तेमां रू० पचीश हजार टस्टीओए वधारे आपी ते वाडीनी धर्मशाला करवी."

आ धर्मशालानो धर्मशाला ठरीके काम टेंगवो न होवाथी ख० गुलावचंदे कोर्टनी राजा मेळथी धर्मशालाने 'श्रीरत्नसागरजी जैन बोडींग हाऊस' ठरीके केरी. रिपार्थीभो आज्ञे एनो मुदर लाभ लई रक्का छे.

(१५०० हजार) पण आ रकमनां उमेरी मर्हूम शेठ देवचंदना नामतुं एक स्थायी फंड स्थापवा सूचव्युं. आधी रू० २५००० (१५०० हजार)नी रकमने रू० ४५००० (पिसालीश हजार)नी रकम साये उमेरी रू० ७०००० (सित्तेर हजार) संगीन फंड स्थापवा माटे शेठ देवचंदना विलना ट्रस्टीओद्वारा जुदा राखवामां आंव्या.*

आचार्य महाराज १००८ धीमद आनन्दसागर सूरिभरजी (ते समये पञ्चास पदे)नी सलाह अने उपदेशथी तथा शा. गुलाबचंद देवचंद हाचेरीनी मम्मतिथी, आ एकर रकमोतुं मर्हूम शेठ देवचंदनी यादगीरी माटे "शेठ देवचंद लालभाई जैन पुस्तकोद्वार फंड" नामतुं आ ट्रस्ट शेठ देवचंदना मृत्युपत्रना ट्रस्टीयो (१) शेठ नगीनभाई घेलाभाई, (२) शेठ केशरीचंद रूपचंद, (३) शा. जीवणचंद माकरचंद अने (४) याई वीजकोरे (शेठ देवचंदनी पुत्री) ईस्वी सन् १९०९मां स्थाप्युं. तेमज योग्य व्यवस्था जळ्वाई रहेवा माटे (१) शेठ नगीनभाई घेलाभाई, (२) शेठ केशरीचंद रूपचंद, (३) शा० जीवणचंद साकरचंद, (४) शा० गुलाबचंद देवचंद, (५) शेठ फुलचंद कमूरचंद, अने (६) शा० मंछुभाई साकरचंदने ट्रस्टीओ निमी ट्रस्टडीड कराववामां आंव्युं.

* शेठ देवचंदनो भासाय विलनां छव्या मुजब छार रू० पूरा खरचवानो हतो परंतु "जुदी जणावेली यादि प्रमाणे ते ते खाताओमां खरचवा" नेम शिल्लो दत्तावेलु इतुं, उपारे जुदा तपशीळपत्रकमां पोते मात्र रू० पंचावन हजारनी रकमनी यादि लखी शक्या अने रू० पिसालीश हजारनी यादि ग्री करी खरवा न्हि. आधी कायदेगर एवो अर्थ नीकळयो के "विल करती यखते रू० एक लाख खरचवानी इच्छा हसे, परंतु तपशीळ लखती यखते रू० पंचावन हजार ज खरचवानी इच्छा निपत खळोसर न्हळी होई रू० पिसालीश हजार न्हि खरचवा माटे ज तपशीळपत्रकमां नोंध्या न्हि होय, तेथी ए रकमनो माटिक दत्तक पुत्र गुलाबचंद ज रहेसे. ट्रस्टीओने पोखानी मरजीथी शुभकामोमां ए रू० पिसालीश हजार खरची नांखवानी सत्ता नथी. पण जो पारंग गुलाबचंद ए रकमनो माटिक पोते न थळां ए खरचवा माटे ट्रस्टीओने सम्मति आपे तो तेनी मरजी मुजब ट्रस्टीओने ए रकम खरचवाने सत्ता प्राप्त थाप छे." भाई धी गुलाबचंदनी इच्छा ए रकम पोते छेवानी न्होती तेथी तेनी सम्मति मळवाथी ज आ फंडनी स्थापना यई शकी.

મહંમ શેઠની ઢીકરી, શેઠના મૃત્યુપત્રની ઇક વહીવટકાર (ઈક્ઝિક્યુટીવ્સ), મહંમ શા૦ મૂલચંદ નગીનદાસ શ્વેરીની વિઘવા વાઈ વીજકોરની, રૂ૦ ૨૫૦૦૦ (પચીશ હજાર) ઉપરાંતની રકમની આસ્તી મિલકત વાઈ વીજકોરના મૃત્યુપત્રના ટ્રસ્ટીયો તરફથી, ઈસ્વી સન્ ૧૯૧૧ના ઇક ઢસ્તાવેજઢવારા મેટ મલ્કવાથી, તથા મહંમ શેઠના મત્રીજા અને ફંડના મુલ્ય ટ્રસ્ટી મહંમ શેઠ નગીનમાઈ વેલામાઈ શ્વેરીના મૃત્યુપત્રની રૂયે રૂ૦ ૨૦૦૦ (ઢે હજાર)ની રકમ વેમના ટ્રસ્ટી અને વહીવટકાર (ઈક્ઝિક્યુટીવ્સ) 'વાઈ ચંદન ઉર્ફે લીલાવતી' તરફથી ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૨માં મેટ મલ્કવાથી તથા પરચુરણ વ્યાજની રકમો મલ્કવા-વઢવાથી ફંડનું મંઢોલ રૂ૦ ૧૧૦૦૦૦ (ઈક લાગ ઢશ હજાર)ના આશરાનું થયું છે.

ફંડનો ઉદ્દેશ "જૈન શ્વેતાંવર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક સાહિત્યની, જેવું કે પ્રાકૃત, માગધી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અંગ્રેજી વગેરે માપામાં લગાયેલાં યંચાયેલાં પ્રાચીન પુસ્તકો, કાવ્યો, નિગ્ધો, લેસો વગેરેની જાલ્લવણી, ળીલવણી, પુનરુજ્જીવન, રક્ષણ અને અભિવૃદ્ધિ કરવાનો" છે. પ્રાચીનતાની હ્દ વિક્રમ સં૦ ૧૯૫૦ પૂર્વેની રહેશે અને મુદ્રિત ગ્રન્થ માટે થયેલા ળર્ચ કરતાં અઢધી કિમ્મતે તે વેચાશે ઇવું ટ્રસ્ટ-ઢીઢમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે.

શેઠ વેલાચંદ રૂપચંદ સને ૧૯૧૬માં ટ્રસ્ટીપઢેથી મુક્ત થયા, અને શેઠ નગીનમાઈ વેલામાઈ સં૦ ૧૯૦૮,—ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૧માં ઢેહમુક્ત થવાથી વેમના સ્થાને શેઠ અમરચંદ કલ્યાણચંદ અને શેઠ નેમચંદ અમેચંદ જે. પી. ને સને ૧૯૨૬માં ટ્રસ્ટી નિમપામાં આવ્યા. માઈ શ્રી ગુલાવચંદ ઢેવચંદ સં૦ ૧૯૮૨,—સન્ ૧૯૨૭માં ઢેહમુક્ત થવાથી, તથા શેઠ ફુલચંદ કસ્તૂરચંદના સને ૧૯૨૮ના રાજીનામાથી વેમના સ્થાને શા૦ નેમચંદ ગુલાવચંદ ઢેવચંદ અને શેઠ હીરામાઈ મંજુમાઈનું સને ૧૯૨૯માં ટ્રસ્ટી તરીકે સંચરણ ફરવામાં આવ્યું, અને ઇ ધારે નવા ટ્રસ્ટીઓનું સને ૧૯૨૯માં નિમણુકલત (ઈપોઙ્ટમેંટ-ઢીઢ) કરાવી લેવઢાવ્યું.

શેઠ ઝનરચંદ કન્યાણચંદના મને ૧૯૩૨માં થયેલા અવસાનથી, શેઠ સાકરચંદ સુશાલચંદને સને ૧૯૩૬માં ટ્રસ્ટી-પદે મંરણમાં આવ્યા, અને મને ૧૯૩૬માં તે યાવતનું નિમણૂકરત (ઇપોઈટમેન્ટ-ડીડ) કરાવવામાં આવ્યું.

મને ૧૯૩૭માં મેં ટ્રસ્ટીપદનું રાજીનામું આપ્યું; અને અમુક સમય વાદ ટ્રસ્ટીમંડલે મારું રાજીનામું સ્વીકારી મને ટ્રસ્ટીપદથી મુક્ત કરી મંત્રી તરીકે નીમ્યો.

કંડની શરૂઆતથી કંડનું મંડોલ સં૦ ૧૯૯૩ મુખી ગવર્નમેન્ટ સિક્યુરિટિમાં રોકવામાં આવેલું હતું. સં૦ ૧૯૯૩માં મુંવરે વટાર-પોટ વાલવાદેવી રોડ ઉપર કંડને યધુ ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્થાવર મકાન સરીદવામાં આવ્યું ત્યારથી કંડનું સઘલું મંડોલ તે ત્યાર નિષ્ફળમાં રોકાયેલું છે.

કંડની ૫ સ્થાવર મિલ્કત ઉપર આ મુજબ નામો અંકિત કરાયાં છે:—

[કંડની માલિકી-મુલક]

“શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ મિલ્કત (સુરત)”

[મિલ્કતનું નામ-મુલક]

“આગમોદ્ધારક”

१
 छेहं पांच छ वर्षधी फंड तरफधी आगळ जेटला वधु प्रमाणमां पुस्तको प्रसिद्ध न थवानुं कारण ए हतुं के ए समय दरमियान फंड पासे पूरती रोकड रकमनो अभाव हतो. ते पहेलांनां वर्षोमां आगळ करतां वधु रकम सरचाई गयेली, अने निर्दिष्ट वर्षो दरमियान वेचवाना पुस्तकोनुं भंडोळ घणुं वधी गयुं होई पुस्तकना वेचाणमांथी थती आवक पण आगळ करतां वहु ओछी थई गई हती. आयी थोडो समय पुस्तकप्रकाशननुं काम मुलतवी राखवुं आवश्यक थई पड्युं हतुं. त्रणे वर्ष व्याजनी रकम भेगी थवा देवामां अने पुस्तकोनो स्टॉक वेचवामां गयां.

आ पछी ट्रस्टीओए फंडनुं आशरे रू० एक लाख दश हजारनुं थवा जतुं आखुं भंडोळ वधारे उत्पन्नमाटे सिक्क्युरिटिमांथी छूट करी उपरोक्त मकानमां रोक्क्युं. ते पछी एकाद वर्षे मकाननी आवक एकत्र थवा मांडी.

आ रीते पैसानी छूट थतां पुस्तकप्रकाशननुं कार्य हवे फरी हाथमां लेवामां आव्युं छे. जो विक्रय प्रमाणमां ठीक चालु रहेरो तो पुस्तको मोटा प्रमाणमां प्रसिद्ध करवानुं अमारें माटे वधु सुगम वनशे. जैनसमुदाय आ वात लक्ष पर लई वने एटलां पुस्तको सरीदी हानप्रभावनाना कार्यने उत्तेजन आपशे, एवी आशा राखुं छुं.

मुंबाई ता० ७ ऑगस्ट, १९४१ गुरुवार.
 वि० सं० १९९७, श्रावण शुद्ध नारियेळी-पूर्णिमा.

}

जीवणचंद साकरचंद जवेरी
 अवैतनिक मंत्री

A Brief Account of the Fund

I find some people anxious to know something more about Śeṭha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakoddhāra Fund than they do at present. Hence I give here a brief account as to how it was incorporated, and a very brief note as regards its inner machinery since then up to date.

Śeṭha Devacanda Lālabhāi, to commemorate whose memory this Fund was established, directed in his will that a sum of Rupees one-lac be used in charity. Out of Rupees one-lack, he had made up his mind for the following sums only.

- (1) Rs. 20000 towards reparation of old delapidated Jaina temples.
- (2) Rs. 5000 towards *pinjarapoles* at Surat and other places.
- (3) Rs. 25000 to be utilised for building a *dharmasālā* in place of a proposed bungalow in a compound owned by the donor in Surat, and then under construction.
- (4) Rs. 5000 to be spent towards providing saffron and camphor (*barāsa*) to Jaina temples.

The above sums totalling Rs. 55000 mentioned in the will were respectively utilised in the following manner:

(1) This sum was spent after reparation of the well-known Jaina temple at Rāṇakapura through Śeṭha Āṇandajī Kalyāṇajī firm, under the supervision of the late Gulābacanda Devacanda. The Āṇandajī Kalyāṇajī firm contributed an equal sum towards this undertaking.

(2) This sum was handed over to the Surat Pinjarapole.

(3) The late donor had already spent Rs. 20000 after a compound for a bungalow with a garden, which was then under construction. The sum of Rs. 25000 was added to it, and a *dharmaśālā* was built therein.¹

(4) This sum was donated to Śeṭha Ghelābhāi Lālabhāi Jaina Kesara-Barāsa Fund.

The donor had not decided how to spend the remaining Rs. 45000, and expired before giving any instructions as to this sum. The court interpreted this fact in a rather curious way: 'The donor, when he prepared the will, might have intended to spend the entire sum of Rs. one-lac in charity. But the fact that he has not mentioned as to the disposal of more than the said Rs. 55000 means that he might

¹ The donor intended to add a sum of only Rs. 5000 to the sum he had already spent; that is, Rs. 25000 was the entire sum he intended to spend after the *dharmaśālā*. But, according to the court-interpretation the words meant a fresh sum of Rs. 25000, and hence Rs. 25000 more had to be spent after the *dharmaśālā* building.

have changed his intention at the last moment. Hence the surplus sum of Rs. 45000 must go to his adopted son Gulābacanda. If, however, the heir Mr. Gulābacanda wants to spend that sum in his father's charities, he is at liberty to do so.' Late Gulābacanda, a worthy son of the donor, asked the trustees of the will of the late donor to spend that sum in some charitable work, and added a sum of Rs. 25000 to it in memory of the revered father. He further instructed the said trustees that they should spend the totalling sum towards some charitable concern which was permanent.

Pūjyapāda Āgamoddhāraka Acūrya (then *pannyāsa*) Ānandasāgara advised the trustees of the will of the late donor, (1) Śeṭha Nagīnabhāi Ghelābhāi, (2) Śeṭha Keśarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivāpacanda Śākaracanda, and (4) Mrs. Vijakora Mūlacanda (daughter of the late donor) to spend the sum in establishing a *prastakodhdhara* fund, and Gulābacanda gave his sanction for the same. Hence the present Fund was established. The following were its original trustees: (1) Śeṭha Nagīnabhāi Ghelābhāi, (2) Śeṭha Keśarīcanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivāpacanda Śākaracanda, (4) Mr. Gulābacanda Devacanda, (5) Śeṭha Fālcanda Kasturacanda, (6) Mr. Manchubbāi Śākaracanda.

Mrs. Vijakora, widow of the late Mūlacanda Nagīnadāsa Jhaverī, daughter of the late donor and executrix of his will, donated a sum of more than Rs. 25000, her entire estate, to the Fund at her

death. This sum was handed over to the Fund in 1911. Similarly one of the chief trustees of the Fund and a nephew of the late donor, Nagīnabhāi Ghelābhāi donated a sum of Rs. 2000 to the Fund, at his death in 1921, which was handed over to the trustees in 1922. These two donations and sundry interests etc. added to the main sum have amounted to about one-lac and ten-thousand Rupees.

The aim of this Fund as laid down in the trust-deed is as follows: It should undertake the preservation, circulation, publication etc. of ancient literature pertaining to the Śvetāmbara Mūrtipūjaka sect of Jaina religion, written in any language—Sanskṛt, Prākṛt, Apabhraṃśa, Pālī, Gujarātī, English, German &c. It was also laid down that no work composed after V. S. 1950 should be considered ancient, and the books published should be sold at half the cost price.

Śeṭha Keśarīcanda Rūpacanda resigned in 1916 and Śeṭha Nagīnabhāi Ghelābhāi expired in 1921. Śeṭha Amaracanda Kalyāṇacanda and Śeṭha Namacanda Abhecanda were appointed as trustees in their stead in 1926. Mr. Gulābacanda died in 1927 and Śeṭha Fūlacanda Kasturacanda resigned in 1928. Hence Mr. Namacanda Gulābacanda Devacanda and Śeṭha Hīrābhāi Manchubhāi were appointed in 1929 as trustees in their place. In 1929 an appointment-deed was got executed for the appointment of the said four new trustees. Śeṭha Amaracanda Kalyāṇacanda expired in 1932. Hence Śeṭha Sākaracanda Khuśālacanda was

nominated for the place in 1936, and an appointment-deed to that effect was got executed in the same year. In 1937 I tendered my resignation, and after some delay it was accepted. Thereupon the trustees appointed me the Honorary General Secretary of this Fund.

Since the establishment of this institution, its funds were invested in the Government Securities. But since we bought a building situated at Kālabādevī Road, Bombay, in V. S. 1993, the said fund is mainly invested in that immovable property. This building is renamed as follows:

SETHA DEVACANDA LĀLABHĀI JAINA PUSTAKODDHĀRA FUND ESTATE (SURAT)
ĀGAMODDHĀRAKA

Here the first line indicates the ownership, while "Āgamoddhāraka" the name of the building.

*Topicalā Chaul, Sandhurst Road, Bombay, &
Thursday, 7th August, 1941
Sūtraṅ Sud 15, 1997*

JIVANOHAND SAKERCHAND JAVERI
Hon. Secretary

श्रीजैनआनंदपुस्तकालये लभ्यग्रन्थाः—

१ अहिंसाष्टकं, सर्वज्ञसिद्धिः, येन्द्रस्तुतिश्च	०-८-००	१५ परिणाममाला (लेजर पेपर)	०-१२-००	२७ युक्तिप्रबोधः	१-८-००
२ अनुयोगद्वार-चूर्णहंरिभद्रीयवृत्तिश्च	१-१२-००	१६ प्रवचन-सारोद्धारः (पूर्वाह्नः)	०-१०-००	२८ ललितविस्तरा (सटीपना)	०-१०-००
३ उत्तराध्ययन-चूर्णः	३-८-००	१७ " " (डोईंग पेपर)	३-०-००	२९ वस्त्रवर्णसिद्धिः	०-४-००
४ प्रदिमापितानि	०-२-००	१८ " " (उत्तरार्द्धः)	३-०-००	३० विचार-रत्नाकरः	२-४-००
५ ज्योतिष्करंढकप्रकीर्णकम् (सटीकम्)	३-०-००	१९ पंचाशकादिशास्त्राष्टकम् मूलमात्रम्	३-०-००	३१ विशेषावश्यक-विषयानुक्रमः अका- रादिक्रमः	०-३-००
६ त्रिनस्तुति-देशना (हिन्दी)	०-६-००	२० पंचाशकादिशास्त्रदशकस्याकाराद्यनुक्रमः	३-०-००	३२ वंदास्तुतिः	१-४-००
७ तापतरंगिणी	०-८-००	२१ पंचवस्तुकग्रन्थः (सटीकः)	२-४-००	३३ श्राद्धविधिः (हिन्दी)	१-८-००
८ त्रिपटीयदेशनासंग्रहः	०-८-००	२२ पर्यरणसंदोहो	०-१२-००	३४ क्षेत्रलोक-प्रकाशः	२-०-००
९ दशवैकालिक-चूर्णः	४-०-००	२३ प्रयज्या-विधान-कुलकादि	०-३-००	बृहत्सिद्धप्रभाष्याकरणम्	
१० प्रकीर्णकदशकम् (संस्कृतच्छायांनितम्)	१-८-००	२४ प्रत्याख्यानादि-विशेषणवती-वीशवीशी	१-४-००	आचारांगसूत्रवृत्तिः	
११ द्रव्यलोकप्रकाशः	१-०-००	२५ चारसामूत्रं (सचित्रं)	१२-०-००	भगवतीसूत्रं दानशेखरसूरिकृतवृत्तिसहितम्	
१२ नंदीआदिअकारादिक्रमो विषयक्रमश्च	१-८-००	२६ मध्यमसिद्धप्रभा व्याकरणम्	०-८-००	पुष्पमाला अपरनाम उपदेशमालाप्रकरणवृत्तिः	
१३ नंदीचूर्णहंरिभद्रीयवृत्तिश्च	१-४-००	२७ यशोविजयजीकृत १२५, १५०, ३५०, गाथाया. स्तवनालि (साक्षिपाठसहितानि)	०-८-००	उत्सवार्थसूत्रम् (द्वारिमद्रीयटीकासहितम्)	
१४ नवपद-प्रकरण-बृहद्वृत्तिः	३-०-००				

श्री-जैन-आनंद-पुस्तकालय, ओशवाल महोछा, गोपीपुरा, सुरत.

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारप्रधाङ्के-

ॐ शर्वं नमः ।

धीयर्दनाताय नमो नमोऽस्तु, नमो नमः धीयुरगीतमाय । दादेति नाम्ना जनपूजिताय, नमस्तथा तद्गुरोर्माहनाय ॥ १ ॥

धीमदकम्परगुत्तवान्मुगदिरपाऽऽग्नीयाहाहिहाऽमातिप्रवर्तापकणा किपोद्धारकरणेन समारतकठोरवरसाधुकिपाणां-धीसाहिदत्तयुगंप्रधानपदधोरकाणां-
धीजिनगन्द्रसूरीश्वराणां साध्याग्यवर्ति-पाठहायवंस श्रीशेमराजगणितित्य-वापकवर्षश्रीभत्प्रमोदमाणिक्यगणिवरान्तेवाति-पादिगजकेसरि-
महोत्तवापधीजयसौमगणितित्यरत्न-सम्बोधसप्तश्रीदिद्रवपराजमशतकरमुंशतूरयाघनद्वयग्रन्थश्रीधर्मयुगस्यैयधारे-धीसाहिंसमस्त-
मत्तवाचनाचार्यपदविभूषित-धीमद्गुणाविनयगणिवरसङ्घितया श्याययया समलङ्कृतं पूर्वसूरिप्रवरविनिर्मितम्

वैराग्यशतकम् ।

प्रणम्य श्रीधरं पार्श्वं, पूर्वसूरिविनिर्मितम् । वैराग्यशतकं सम्यग्, विवृणोमि यथामति ॥ १ ॥

तत्राऽऽद्यगाथेयं-

संसारंमि असारं, नस्त्य सुहं चाहिवैयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुणहं जिणदंसिर्यं धम्मं ॥ १ ॥

प्याख्या-‘असारं’ अमपानं, ‘संसारं’ चातुर्गतिकरूपे, तत्त्ववृत्त्या प्रायो वा किञ्चिदपि ‘सुखं’ सातवैयं कर्म, ‘नास्ति’

न विद्यते, असारत्वे कारणमाह-यतः किम्भूते संसारे?, व्याधिश्च-शरीरमन्दता, वेदना च-मानसं दुःखं, ताभ्यां 'प्रचुरे' बहुले, अस्मिन् संसारे केवलं जन्तूनां व्याधिवेदने-एव विद्येते एवं जानन्नपि 'इह' संसारे, 'जीवः' प्राणी, प्राप्तमपि जिनैस्तीर्थकृद्भिः 'देशितं' उपदिष्टं, 'धर्मं' दुर्गतौ पततः प्राणिनो धरतीति धर्मस्तं, 'न करोति' न विधत्ते, कर्मबहुलत्वादिति ॥१॥

अञ्जं कल्लं परं परारिं, पुरिसा चिंतंति अत्थसंपत्तिं । अञ्जलिगयं व तोयं, गलंतमाउं न पिच्छंति ॥ २ ॥

व्याख्या-अद्यादिपदेषु प्राकृतत्वादानुस्वारः, 'पुरुषाः' मूढा नराः, अद्य दिने 'कल्ये' आगामिदिने, 'परस्मिन्, आगामिवर्षे 'परारिं' परस्मिन् वर्षे (वा) 'अर्थसंपत्तिं' द्रव्यसम्पदं-अर्थसम्प्राप्तिं वा, 'चिन्तयन्ति' विचारयन्ति, यथाऽद्य दिने द्रव्यसम्पद् भविष्यति कल्ये वा परस्मिन् वा परारिं वा भविष्यति, इत्येवमाशाश्रयस्तास्तिष्ठन्ति, परं ते 'अञ्जलिगतं' अञ्जलिप्राप्तं, 'तोय मिव' जलमिव, 'गलत्' क्षरत्, आयुः 'न पश्यन्ति' न प्रेक्षन्ते-न विचारयन्ति, यथाऽञ्जलिगतं तोयं न कमपि कालं तिष्ठति तथेदमायुरपि क्षणे क्षणे आवीचिंमरणेन क्षीयमाणं कियन्तं कालं स्थास्यतीत्येवं मूढत्वान्न जानन्तीति भावः ॥२॥

१ " तत्र वीचिर्विच्छेदस्तदभावादवीचि[स्तदेवआवीचि]स्तेन मरणम[आ]वीचिमरणं, तत्पञ्चधा-द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भव ४ भाव ५ भेदात् । तत्र यन्नास्त्वित्यं गतरामराणामुत्पत्तिसमयात्प्रभृति निजनिजायु कर्मदलिकानामनुसमयमनुभवनाद् विचटनं तद् द्रव्यावीचिमरणं, तच्च नारकादिगतिचातुर्विध्याद्यनुर्विधम् । एवं नरकादिचतुर्गतिविषयक्षेत्रप्राधान्यापेक्षया क्षेत्रावीचिमरणमपि चतुर्विधम् । देवादिष्वद्वाकालस्यासम्भवाद् देवाऽऽयुष्ककालादिचतुर्भेदप्राधान्यापेक्षया कालावीचिमरणमपि चतुर्विधम् । एवं देवादिचतुर्विधभवापेक्षया भवावीचिमरणं चतुर्धा । तथा देवादीनां चतुर्विधायुःक्षयलक्षणभावप्राधान्यापेक्षया भावावीचिमरणमपि चतुर्विधेति" उत्तराध्ययनसर्वार्थसिद्धिवृत्तौ १३५ पत्रे खरतरगच्छगगनाङ्गणनभोमणयः श्रीकमलसंयमोपाध्यायपादाः ।

जं कष्टे कायधं, तं अन्नं चिय करेह तुरमाणा । बहुविग्धो हु मुहुत्तो, मा अवरणहं पडिक्खेह ॥ ३ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! यत् 'कल्ये' आगामिदिने, कर्तव्यं धर्मकरणीयमिति गम्यते, तद्धर्मकरणीयं 'त्वरमाणाः' विलम्बमनुवन्तः सन्तः 'चिय' शब्दस्य एवकारार्थत्वादद्यैव कुरुध्वं, यतो 'हु' निश्चये, 'बहवः' प्रचुरा, 'विघ्ना' अन्तरायाः गन्त्यस्मिन्निति बहुविघ्न एव 'मुहूर्त्तः' कालविशेषः, अतो मा 'अपराहं' सायन्तनसमयं, 'प्रतीक्षध्वं' विलम्बध्वं, "श्रेयांसि बहुविघ्नानी"ति वचनात् पुण्ये कर्मणि प्रवर्तमानानां पुंसां बहवोऽन्तराया उत्तिष्ठन्त्यतो धर्मकर्मविधाने मा विलम्बं कुरुध्वमिति, तथा च वेदेऽप्येवमेवोक्तं "न श्वः श्वः समुपासीत्, को हि मनुष्यस्य श्वो वेदेति" ॥ ३ ॥

ही ॥ संसारसहायं, चरियं नेहाणुरागरत्ता वि । जे पुवणहे दिट्ठा, ते अवरणहे न दीसंति ॥ ४ ॥

व्याख्या-मकारोऽलाक्षणिकः, संसारस्वभावस्य 'चरितं' आचरणं, संसारस्वभावचरितं दृष्ट्वा 'ही' इति विपादो मम, कथं विपादः ? इत्याह-'स्नेहानुरागेण' प्रेमबन्धेन रक्ता अपि, आसतामन्ये, ये स्वजनादयः 'पूर्वाह्णे' प्रातःकाले, दृष्ट्वास्त एव 'अपराहे' सन्ध्यायां न दृश्यन्ते, स्नेहानुरागरक्तानां किल वियोगासंभवात्त एवोक्ताः, परं संसारस्य क्षणदृष्ट-नष्टत्वात्तेऽपि वियुज्यन्त इति भावः ॥ ४ ॥

मा सुयह जग्गियधे, पलाइयधंमि कीस वीसमह ? । तिणिण जणा अणुलग्गा, रोगो अ जरा अ मच्चू अ ॥ ५ ॥

व्याख्या-भो लोका ! जागरितव्ये-धर्मकर्मणि कर्तव्ये इति भावः, तत्र 'मा स्वपिथ' मा शोध्वं, न प्रमादितव्यमिति

भावः, 'पलायितव्ये' अस्मात्संसारात् प्रनष्टव्ये, 'कस्माद्विश्राम्यथ ?' कथमस्मिन् संसारे खेदापनयनं कुरुष्वमिति भावः, कथं ?, यत्स्त्रयो जना भवतां 'अनुलयाः' पृष्ठतो लयाः-प्रवृत्ताः, वर्तन्त इति शेषः, ते के ? इत्याह 'रोगश्च' अतीसारादिः, 'जरा च' वयोहानिः, 'मृत्युश्च' मरणं, एवंविधास्त्रयोऽपि जना अनुलया, अतो धर्मे न प्रमादो विधेय इति भावः, अन्योऽपि जागरितव्ये स्थाने न स्वपिति पलायितव्ये च न विश्राम्यतीति छाया[भावा]र्थः, जना इति लोकोक्त्या उक्तं, अन्यथैपामात्मधर्मत्वादिति ॥ ५ ॥

दिवसनिसाघडिमालं, आउं सलिलं जियाण घेंचूणं । चंदाइचवइल्ला, कालऽरहट्टं भंमाडंति ॥ ६ ॥

व्याख्या- 'चन्द्रादित्यावेव' शशिभास्करावेव, 'वलीवदौ' वृषभौ, प्राकृतत्वाद्भिक्तिपरिणामो, 'दिवसाश्च निशाश्च' [दिवसनिसा], ता एव 'घटिमाला' कुम्भपङ्क्तिस्तया, जीवानां 'आयुः' जीवितमेव सलिलं 'गृहीत्वा' आदाय 'कालः' परिवर्तनालक्षणः, स एव अरघट्टस्तं 'भ्रमयतः' परिवर्तयतः, पुनरुच्चैः पुनर्नीचैरित्येवमिति ॥ ६ ॥

सा नत्थि कला तं नत्थि, ओसहं तं नत्थि किं पि विज्ञाणं । जेण धरिज्जइ काया, खज्जंती कालसप्पेणं ॥ ७ ॥

व्याख्या- सा नास्ति कला द्वासप्ततेरन्यतरा, तच्च 'औषधं' अगदो नास्ति, तत् किमपि 'विज्ञानं' शिल्पं नास्ति, येन कलादिना 'कालो' मृत्युरेव सर्पस्तेन 'खाद्यमानो' भक्ष्यमाणः 'कायो' देहो 'घ्रियते' तत्खादनाद्भक्ष्यते ॥ ७ ॥

दीहरफणिंदनाले, महियरकेसर दिसामहदलिह्ले । ओ पियइ कालभमरो, जणमयरंदं पुहविपउमे ॥ ८ ॥

व्याख्या-‘ओ’ इति पश्चात्तापे अव्ययं, काल एव ‘भ्रमरो’ भृङ्गः, पृथिव्येव पद्मं, तस्मिन् ‘जना’ लोका एव ‘मकरन्दौ’ रसस्तं पिवति, अन्योऽपि भ्रमरः पद्मे मकरन्दं पिवत्येव, तथाऽयं काल एव भृङ्गो भूरूपकमेले जनमकरन्दं ग्रसते इति भावः, यतः—“दुपयं चउपयं बहु-पयं च अपयं समिद्धमहणं वा । अणवकए वि कयंतो, हरइ हयासो अपरितंतौ ॥१॥” किंभूते पृथिवीपद्मे !, ‘दीर्घ’ आयतं ‘फणीन्द्र एव’ शेष एव, ‘नालं’ मृणालं, यस्य तत्तस्मिन् दीर्घफणीन्द्रनाले, इदं च लोकोक्त्या विशेषणं, तथा ‘महीधराः’ पर्वता एव ‘केसराणि’ किञ्चलकानि यत्र तत्तस्मिन् महीधरकेसरे, प्राकृतत्वाद्धिभक्तिलोपः, तथा ‘दिश एव’ आशा एव, ‘महान्ति’ बृहन्ति, ‘दलानि’ पत्राणि, यस्मिन् तत्तस्मिन् दिङ्माहादले, स्वार्थे इहप्रत्ययः, “ओ सूचनापश्चात्तापे” [४-२-२०३] इति [ह्रैम]प्राकृतव्याकरणे ॥ ८ ॥

छायामिसेण कालो, सयलजियाणं छलं गवेसंतो । पासं कहवि न मुंचइ, ता धम्मे उज्जमं कुणहं ॥ ९ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! ‘छायामिसेण’ निजनिजशरीरप्रतिविम्बदम्बेन, अयं ‘कालो’ यमः सकलजीवानां ‘छलं’ रन्ध्रं ‘गवेपयन्’ अवलोकयन् सन् ‘पार्श्वं’ प्राणिसमीपं कथमपि ‘न मुञ्चति’ न त्यजति, शरीरिणामियं छाया न भवति किन्तु यम एव रन्ध्रं गवेपयति, कदाऽसौ स्वलेत् कदाऽहं गृह्णामीति वाञ्छया, “ता” इति तस्मात् यूयं ‘धर्मे’ जिनंप्रणीतेऽहिंसादिरूपे उद्यमं कुरुध्वं, यावद्यमेन गृहीता न वर्तध्वे तावत्किञ्चित्पुण्यं विदध्वमिति भावः ॥ ९ ॥

कालंमि अणार्इए, जीवाणं विविहकम्मवसगाणं । तं नत्थि संविहाणं, संसारे जं न संभवइ ॥ १० ॥

व्याख्या-‘अनादौ’ आदिरहिते ‘काले’ परिवर्तनालक्षणे ‘विविधकर्मवशगानां’ विविधकर्मायत्तानां ‘जीवानां’ प्राणिनां संसारे तत् ‘संविधानं’ भेदो नास्ति यत् ‘न सम्भवति’ न घटते, अपि तु सर्वमपि घटत इत्यर्थः, जन्तुभिर्नानाजातिष्व-नेकविधकर्मप्रेरितैः सर्वेऽपि भेदा एकेन्द्रियादयः प्राप्ता इत्यर्थः ॥ १० ॥

बंधवा सुहिणो सधे, पियमायापुत्तभारिया । पेयवणाओ नियत्तंति, दाऊणं सलिलंऽजलिं ॥ ११ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि ‘बान्धवाः’ स्वजनाः, ‘सुहृदो’ मित्राणि, मातापितरौ, प्राकृतत्वात्सूत्रे विपर्ययः, पुत्रभार्या, मृतं प्रति ‘सलिलाञ्जलिं’ जलतर्पणं, दत्त्वा ‘पितृ[प्रित]पनात्’ स्मशानात्, ‘निवर्तन्ते’ व्याघुट्य स्वगृहमायान्ति, न पुनस्तेन सहाऽनुयान्तीति भावः ॥ ११ ॥

विहडंति सुआ विहडं-ति बंधवा वल्लहा य विहडंति । इक्को कहवि न विहडइ, धम्मो रे जीव ! जिणभणिओ ॥ १२ ॥

व्याख्या-‘रे जीव!’ आत्मन्!, ‘सुताः’ पुत्रा ‘विघटन्ते’ वियुज्यन्ते, स्वस्मात्तेषां पूर्वमेव मृतत्वात्, तथा ‘बान्धवाः’ स्वजना विघटन्ते, तथा ‘वल्लभाश्च’ स्त्रियो विघटन्ते, तस्याः मरणेनाऽन्येन सह संयोगाद्वा, अन्यत्सर्वं विघटते, परमेको ‘जिनभ-णित’ स्तीर्यकृतप्रणीतो धर्मः कथमपि न विघटते, धर्मस्तु इहाऽमुत्राऽपि सुखकारणत्वादात्मनो न वियुज्यत इति भावः ॥ १२ ॥

अडकम्मपासवद्धो, जीवो संसारचारए ठाइ । अडकम्मपासमुक्को, आया सिवमंदिरे ठाइ ॥ १३ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अष्टसंख्यानि कर्माण्येव पाशास्तैः 'वद्धः' संयतोऽयं 'जीवः' प्राणी 'संसारचारके' भवरूपे वृन्दि-
गृहे, 'तिष्ठति' आस्ते, अष्टकर्मपाशेभ्यो 'मुक्तो' रहित आत्मा 'शिवमन्दिरे' मोक्षसौधे तिष्ठति, यदा आत्मा कर्मरहितो
भयति तदैकममयेन क्षेत्रान्तरमस्पृशन् मोक्षं प्रयातीति ॥ १३ ॥

विहयो मञ्जणसंगो, विसयसुहाइं विलासललियाइं । नलिणीदलऽग्घोलिर-जललवपरिचंचलं सधं ॥ १४ ॥

व्याख्या-'विभयो' धनं, तथा 'सज्जनानां' पितृमातृभ्रातृभार्यादीनां, 'सङ्गः' सम्बन्धः, तथा 'विलासेन' लीलया
'उलितानि' मनोज्ञानि, 'विषयमुत्तानि' विषयसौख्यानि, एतत्सर्वं 'नलिनीदलाग्रे' पद्मिनीपत्रप्रान्ते, "घोलिरो" दोलन-
शीलो यो 'जललवः' पानीयविन्दुस्तद्वत् 'परिचञ्चलं' अतिशयेनाऽस्थिरं, यथा नलिनीपत्रप्रान्ते जलविन्दुः स्तोकं काल-
मेव तिष्ठति, वायुना शीघ्रमेव पतनात्, तथा विभवादिकं सर्वमप्यस्थिरमित्यर्थः, "घूर्णो" घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः
[८-४-११७]" इति [हैम प्रा०] सूत्रेण घूर्णधातोर्घोल आदेशस्ततः शीलार्थे इरप्रत्ययः ॥ १४ ॥ [अथ] कानपि पूर्व
यूनो वलाद्युपेतान् दृष्ट्वा पश्चात्तानेव जरतो गलितशरीरान् वीक्ष्योपदेशमाह—

तं कत्थ वलं तं कत्थ, जुघणं अंगचंगिमा कत्थ ? । सधमणिचं पिच्छह, दिट्टं नट्टं कयंतेण ॥ १५ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! 'तद्' इति तारुण्यावस्थायां यद् 'वलं' पराक्रममासीत्, तद्वलं तव कुत्र गतं ?, तथा तद्
यौवनं तारुण्यं कुत्र ?, तथा 'अङ्गचङ्गिमा' शरीरोत्कृष्टता, कुत्र ?, तस्मात् 'कृतान्तेन' कालेन, कृत्वा 'दृष्टनट्टं' पूर्वं दृष्टं

पश्चान्नष्टमिति दृष्टनष्टं 'सर्व' समस्तं 'अनित्यं' अशाश्वतं 'पश्यत' अवलोकयत, पूर्वं यच्छरीरमेवंविधमासीत्तदेव सम्प्रति कालेनैवंविधं विहितमिति का तत्र शरीरे आस्थेति भावः ॥ १५ ॥

घणकम्मपासवद्धो, भवनयरचउप्पहेसु विविहाओ । पावइ विडंयणाओ, जीवो को एत्थ सरणं से ? ॥ १६ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! अयं 'जीवः' प्राणी 'घनानि' प्रचुराणि, यानि कर्माणि तान्येव 'पाशा' बन्धनग्रन्थयस्तैः 'वद्धः' संयतः सन् 'भव'श्चातुर्गतिकसंसार एव नगरचतुष्पथानि, तेषु 'विविधा' अनेकप्रकाराः शरीरमनोदुःखदायिन्यो 'विट- [विड]म्वना' विगोपनानि बधबन्धादिरूपाणि प्राप्नोति, अतः "एत्थ" एतस्मिन्, संसारं "से" तस्य प्राणिनः कः शरणं ?, यदवष्टम्भाद्विगोपनानि स न प्राप्नुयादिति ॥ १६ ॥

घोरंमि गम्भवासे, कलमलजंबालअसुइवीभच्छे । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो कम्माणुभावेण ॥ १७ ॥

व्याख्या-'घोरे' रौद्रे 'गर्भवासे' जनन्युदरैकदेशे अयं जीवः 'कर्मणां' शुभाशुभरूपाणां 'अनुभावेन' प्रभावेण 'अनन्त- कृत्यः' अनन्तवारान्, 'उपितः' स्थितः, किम्भूते गर्भवासे ?, 'कलमलो' जठरद्रव्यसमूहः, स एव 'जम्बालः' कर्दमस्तेन 'अशुचि'रुद्धेजनीय-उद्धेगकारी, 'विभत्सो' भयजनकस्तस्मिन् ॥ १७ ॥

चुलसीई किर लोए, जोणीणं पमुहसयसहस्साइं । इक्किंमि अ जीवो, अणंतखुत्तो समुप्पन्नो ॥ १८ ॥

व्याख्या-किलेत्यागमोक्तौ, 'लोके 'योनीनां' जीवोत्पत्तिस्थानानां, चतुरशीतिः 'प्रमुखशतसहस्राणि' भेदलक्षाणि, विद्यन्ते, 'जीवः' प्राणी, एकैरुस्यां च योनावनन्तवारान् समुत्पन्नः ॥ १८ ॥

मायापिपयंपूर्हिं, संसारत्थेहिं पूरिओ लोओ । बहुजोणिनिवासीहिं, न य ते ताणं च सरणं च ॥ १९ ॥

व्याख्या-'बहुयोनिनिवासिभि'श्चतुरशीतिलक्षप्रमाणयोनिवासिभिः, 'संसारत्थै'र्भवस्थितैर्मातापितृवन्धुभिरयं लोकः 'पूरितो' भूतः, अमी जन्तवः सर्वेऽपि कदाचिन्मातृत्वेन कदाचित्पितृत्वेन कदाचिद्वन्धुत्वेन जाता इति, न च ते संसारस्या मात्रादयस्त्राणं भवन्ति, आपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महास्रोतोभिरुह्यमाणः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लव(पोत)-मामायाऽऽपस्तरतीति, न च ते शरणं भवन्ति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भान्निर्भयैः स्थीयते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, तथाऽत्र न कश्चिदस्तीति, इकं च—“जन्मजरामरणभयै-रभिद्रुते व्याधिवेदनाग्रस्ते । जिनवचनादन्यत्र तु, नास्ति [च] शरणं कचित्तोके ॥ १ ॥” ॥ १९ ॥

जीवो याहिविलुत्तो, सफरो इव निज्जले तडप्फडए । सयलो वि जणो पिच्छइ, को सक्को वेयणाविगमे ? ॥ २० ॥

व्याख्या-जीवो 'व्याधिभी' रोगैः 'विलुप्तो'ऽभिद्रुतो 'निर्जले' जलरहितप्रदेशे 'शफर इव' मत्स्य इव "तडप्फडए"त्ति आफुली भवति, तथापिधं रोगैः पीड्यमानं जनं सकलोऽपि जनः 'पश्यति' अवलोकते, परं तस्य 'वेदनायाः' पीडाया, 'विगमे' विनाशे, कः पुरुषः 'शक्तः' समर्थः ?, अपि तु न कोऽपि तत्पीडामपगमयतीत्यर्थः ॥ २० ॥

मा जाणसि जीव ! तुमं, पुत्तकलत्ताइं मज्झ सुहहेऊ । निउणं वंधणमेयं, संसारे संसरंताणं ॥ २१ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वं 'मा जानीहि' माऽवबुध्यस्व, यथा मम पुत्रकलत्रादिः सुखहेतुर्भविष्यति, तर्हि किं जाने ? इत्याह-'संसारे' भवे 'संसरतां' नारकतिर्यग्भवादिरूपेण पर्यटतां जीवानामेतत् पुत्रकलत्रादिकं 'निपुणं' गाढं चन्धनं, एतद्धन्धनवद्धा एव जन्तवः संसारे तिष्ठन्तीत्येवं ज्ञानीहीति भावः ॥ २१ ॥

जणणी जायइ जाया, जाया माया पिया य पुत्तो य । अणवत्था संसारे, कम्मवसा सब्बजीवाणं ॥ २२ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! संसारे 'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतया, 'सर्वजीवानां' सकलप्राणिनां, 'अनवस्था' अनैयत्यं, ता-मेवाऽऽह-या 'जननी' माता, सैव भवान्तरे 'जाया' पत्नी 'जायते' उत्पद्यते, या जाया सा माता जायते, तथा कर्मव-शात् पिता च पुत्रो भवति, च शब्दात्पुत्रश्च पिता भवति, अतोऽनवस्थैव, यदा जननी जनन्येव जाया जायैव भवान्त-रेऽपि भवेत्तदाऽवस्था-नैयत्यं भवेत्, तथा नास्ति, अतोऽनवस्था, तथा चोक्तं श्रीमद्भगवत्यां-"अयं णं भंते ! जीवे सब्ब-जीवाणं मात्तित्ताए पियत्ताए भाइत्ताए भगिणित्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धुत्तत्ताए सुहत्ताए उववण्णपुव्वे ?, हंता गोयमा ! असंति अदुया अणंतखुत्तो । सब्बजीवा वि णं भंते ! इमस्स जीवस्स मात्तित्ताए जाव उववण्णपुव्वा ?, हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । अयं णं भंते ! जीवे सब्बजीवाणं अरित्ताए वेरियत्ताए घातयत्ताए वहगत्ताए पडिणीर्यत्ताए पच्चामित्त-

१ असकृत्-भनेकताः । २ भयवा । ३ अनन्तकृत्वः-अनन्तवारान् । ४ सामान्यतः क्षत्रुभावेन । ५ वैरिकः-क्षत्रुभावानुबन्धयुक्तस्तया । ६ मारकतया ।

७ एयकतया-तादृकतयेत्यर्थः । ८ प्रत्यनीकतया-कार्योपघातकतया । ९ अमित्रसहायतया । [इति वृत्तौ श्रीमद्भयदेवसूरिमिश्राः] ।

त्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । सवजीवा वि णं भंते !, एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सवजीवाणं रायत्ताए जुवरायत्ताए जाव सत्थवाहत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! असइं जाव अणंतखुत्तो । सवजीवा वि णं एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सवजीवाणं दासत्ताए पेसत्ताए भयगत्ताए भातिल्लंगत्ताए भोगपुरिसत्ताए सीसत्ताए वेसत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । एवं सवजीवा वि अणंतखुत्तो” (इति) द्वादशशतके सप्तमोद्देशके ॥ २२ ॥

न सा जाई न सा जोणी, न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुया जत्थ, सव्वे जीवा अणंतसो ॥ २३ ॥

व्याख्या-संसारे सा ‘जातिः’ क्षत्रियादिर्न, तथा सा ‘योनि’र्जीवोत्पत्तिस्थानं न, तथा तत् ‘स्थानं’ आकाशक्षेत्रं न, तथा चोक्तं श्रीभगवत्यां-“एयंसि णं भंते ! महालगंसि लोगंसि अत्थि भंते ! केती परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे, जत्थ णं अयं जीवे ण जाते न मते वा वि ? , गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति ? , एयंसि णं ए महालयंसि लोगंसि णत्थि केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते ण मते वा वि ? , गोयमा ! से जहा नामए केइ पुरिसे अयासयस्स एगं महं अयावेयं करेज्जा, से णं तत्थ जहन्नेणं एको वा दो वा तिणिण वा उक्कोसेणं अयासंहस्सं

१ गृहदासीपुत्रतया । २ प्रेष्यतया-आदेश्यतया । ३ भृतकतया-दुष्कालादौ पोषिततया । ४ कृप्यादिलाभस्य भागग्राहकतया । ५ अन्यैरपार्जितार्थानां भोगकारिनरतया । ६ शिक्षणीयतया । ७ द्वेष्यतयेति । ८ पृथ्वाश्चतुर्थ्यर्थत्वात्, अजाशताय । ९ अजाम्रज-अजावाटकम् । १० यदिहाऽजाशतप्रायोग्ये घाटके उत्कृष्टेणाऽजासहरामक्षेपणमभिहितं तत्तासामतिसङ्कीर्णतयाऽवस्थानरयापनार्थम् । [इति वृत्तौ श्रीमदभयदेवसूरिपूज्याः] ।

पक्खिजेज्जा, ताओ णं तत्थ पउरगोयराओ पउरपाणिघातो जहण्णेणं एगाहं वा दुयाहं वा तियाहं वा उक्कोसेणं छम्मासे
 परिवसेज्जा, अत्थि णं गोयमा ! तस्स अयावयस्स केती परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा पास-
 वणेण वा सेलेण वा सिंघाणएण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूएण वा सुक्केण वा सोणिएणं वा चम्मेहिं वा रोमेहिं वा
 सिंगेहिं वा सुरेहिं वा णहेहिं वा अणकंतपुवे भवति ?, भगवं ! णो तिणट्ठे समट्ठे, होज्जा वि णं गोतमा ! तस्स अयाव-
 यस्स केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारेण वा जाव नहेहिं वा अणकंतपुवे, णो चैव णं एयंसि
 ए महालयंसि लोगंसि, लोगस्स य सात्तयं भावं संसारस्स य अणादिभावं जीवस्स य णिच्चभावं कम्मवहुत्तं जम्मणमरण-
 वाहुलं च पडुच्च णत्थि केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पदेसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते वा ण मते वा वि, से तेणट्ठेणं तं
 चैव जाव ण मते वा वि" (इति) द्वादशशते सप्तमोद्देशके, तथा तत्कुलमुग्धादि न, यत्र जात्यादिषु सर्वे जीवा 'अनन्तशो'
 अनन्तवारान् 'न जाता' नोत्पन्ना, 'न मृता' न परासुत्वं प्राप्ता इति, एतावता व्यवहारराशिमुपगतानां तेषां जीवानाम-
 नन्तः कालो वृत्तो विद्यते तेषां सर्वेष्वपि जात्यादिषु अनन्तश्च उत्पत्तिर्जातैव भविष्यतीति सम्भाव्यते, पुनरेतदभिप्रायं
 बहुश्रुता एव विदन्तीति ॥ २३ ॥

तं किं पि नत्थि ठाणं, लोए वालग्गकोडिमित्तं पि । जत्थ न जीवा वहुसो, सुहडुक्खपरंपरं पत्ता ॥ २४ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! लोके तत्किमपि 'वालाग्रकोटिमात्रं' केशाग्रप्रान्तमात्रमपि 'स्थानं' क्षेत्रं नास्ति, बह्वस्तां, यत्र
 १ प्रचुरपरणभूमयः प्रचुरपानीयाश्च, अनेन च तासां प्रचुरमूत्रपुरीषसंभवो बुभुक्षापिपासाविरहेण सुस्थतया चिरंजीवित्वं चोक्तम् । [इति वृत्तौ ।]

वालाग्रकोटिमात्रेऽपि स्थाने 'बहुशो' बहून् वारान् 'जीवाः' प्राणिनः, 'सुखदुःखपरम्परां' सातासातपरिपार्टी, न प्राप्ताः, एतावता जीवाः कर्मवशात् कदाचित्सुखं कदाचिदुःखं प्रापुरित्यर्थः ॥ २४ ॥

सप्राञ्जो रिद्धीञ्जो, पत्ता सधे वि सयणसंबंधा । संसारे ता विरमसुं, ततो जइ मुणसि अप्पाणं ॥ २५ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! संसारे पर्यटता भवता सर्वा 'ऋद्धयः' सम्पदः, प्राप्ता, अपि शब्दश्चार्थश्च पुनस्त्वया सर्वे स्वजनसम्बन्धा मातापितृभ्रात्रादिभेदभिन्नाः प्राप्ताः, यतो "मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च । युगे युगे व्यतीतानि, मोहस्तेषु न युज्यते ॥ १ ॥" अयुक्तत्वं च "दाराः परिभवकारा, बन्धुजनो बन्धनं विषं विषयाः । कोऽयं जनस्य मोहो ?, ये रिपयस्तेषु मुहदाशा ॥ २ ॥" "ता" इति तस्मात्कारणात् यद्यात्मानं सुखिनं भवन्तं जानासि तदा तद्वद्विस्वजनसम्बन्धेभ्यो 'विरमस्व' निवर्त्तस्व, विरतेः सुखकारणत्वादिति ॥ २५ ॥

एगो वंधइ कम्मं, एगो वहंघमरणवसणाइं । विसहइ भवमि भमडइ, एगुच्चिय कम्मवेलविओ ॥ २६ ॥

व्याख्या-'एक एव' असहाय एव जीवः 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, 'वध्नाति' आत्मना सह संश्लिष्टं करोति, तथा एक एव भवान्तरे 'वध'स्ताडनं, 'बन्धो' रज्ज्वादिना संयमनं, 'मरणं' प्राणच्यवनं, 'व्यसनं' आपत्, ततो वधश्च बन्धश्च मरणं च व्यसनं च, तानि 'विपहते' अनुभवति, वधबन्धादिकं नरकादौ प्राप्नोतीत्यर्थः, तथा एक एव कर्मभिर्"वेलविओ"

अन्नो न कृणइ अहियं, हियं पि अप्पा करेइ न हु अन्नो । अप्पकयं सुहदुक्खं, भुंजसि ता कीस दीणमुहो? २७

व्याख्या—हे प्राणिन् ! ‘अहितं’ अनिष्टं वधवन्धादिकं अन्यः कौऽपि न कुरुते, यथाऽनेनाऽहं ताडित इत्यादि परकृतं मा चिन्तयेति भावः, तथा ‘हितमपि’ इष्टमप्यात्मनः सुखकारणकदम्बकं आत्मैव करोति, ‘हु’निश्चये, नैव ‘अन्यः’ परः करोति, “ता” इति तत, ‘आत्मकृतं’ आत्मना शुभाशुभकर्मप्रेरितेन ‘कृतं’ विहितं, सुखदुःखं ‘भुनक्षि’ अनुभवसि, ततः कस्माद् ‘दीनमुखो’ विच्छाद्यवदनः ?, यदि परेण किञ्चिदिष्टमनिष्टं वा कृतं स्यात्तदा तव तयोरुपरि रागद्वेषकरणमुचितं स्यात्, परं स्वात्मैव सर्वं करोतीति, तथा चोक्तं श्रीउत्तराध्ययनेषु २०—“अप्पा नई वेयरणी, अप्पा मे कूडसामली । अप्पा कामदुहा घेणु, अप्पा मे नंदणं वणं ॥ १ ॥ अप्पा कत्ता विकत्ता य, दुक्खाण य सुहाण य । अप्पा मित्तममित्तं च, दुप्पट्टियसुपट्टिओ ॥ २ ॥” ॥ २७ ॥

बहुआरंभविढत्तं, वित्तं विलसंति जीव ! सयणगणा । तज्जणियपावकम्मं, अणुभवसि पुणो तुमं चेव ॥ २८ ॥

व्याख्या—हे ‘जीव !’ आत्मन् !, त्वया ‘बहुना आरम्भेण’ कृप्यादिरूपेण, “विढत्तं” उपार्जितं ‘वित्तं’ धनं ‘स्वजनगणाः’ पितृमातृभ्रातृपुत्रादयो ‘विलसन्ति’ अनुभवन्ति—तत्फलभोक्तारो भवन्तीति भावः, तेन आरम्भेण ‘जनितं’ उत्पादितं ‘पापं’ अशुभप्रकृतिरूपं ‘कर्म’ ज्ञानावरणीयादि, त्वमेव एककः पुनर्नरकादौ, आर्षवचनत्वाद् “वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वे”ति वचनाद्वा भविष्यति वर्तमाना[देशः], ‘अनुभविष्यसि’ तत्फलस्वादं लप्स्यसे इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अहं दुःखिण्याइँ तहं मु-खिण्याइँ जहं चिंतियाइँ डिंभाइँ ।
तहं धोवं पि न अण्णा, विचिंतियो जीव ! किं भणिमो ? ॥ २९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! त्वया यथा मोहवशात् 'हिम्भा' वाला अथ 'दुःखिताः' शीतत्राणाद्यभावेन पीडिता वर्तन्ते, तथा 'बुभुक्षिताः' धुषिता वर्तन्त इति 'चिन्तिता' अहर्निशं तच्चिन्ताकुलिततया विचारिताः, परं हे जीव ! त्वया 'स्तोक-मपि' अल्पमपि 'आत्माऽकृतपुण्यः परलोके कथं भविष्यतीत्येवं' न विचिन्तितोऽतस्त्वां 'किं भणामः' किं वचमः ?, योग्यस्यैवोपदेशार्हत्वात्, त्वं च परार्थचिन्तको जातो, न स्वार्थचिन्तक, इत्यतो मूर्खः, "स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खते"ति रचनात् ॥ २९ ॥

गणभंगुरं शरीरं, जीवो अण्णो य सासयसरूवो । कम्मवसा संवंधो, निवंधो इत्थ को तुज्झ ? ॥ ३० ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! इदं शरीरं 'क्षणभङ्गुरं' क्षणविध्वंसि, यत उक्तं श्रीआचारांगे [लोकसाराध्ययने द्वितीयोद्देशके] "भेउरधम्मं विद्धंसणधम्मं अधुवं अणितयं असासयं चयावचइयं विपरिणामधम्म"मित्यादि, एतद्वीका "अपि पैतदौदारिकं शरीरं मुचिरमप्यौपधरसायनाद्युपवृंहितं मृण्मयाऽऽमघटादपि निस्सारतरं सर्वथा सदा विशराविंति दर्शय-त्ताह-"भेउरधम्म" मित्यादि, यदि वा पूर्व पश्चादप्येतदौदारिकं शरीरं वक्ष्यमाण धर्मस्वभावमित्याह-"भेउरधम्म" मित्यादि, स्वयमेव भिद्यत इति भिदुरः, स धर्मोऽस्य शरीरस्येति भिदुरधर्ममिदमौदारिकं शरीरं सुपोषितमपि वेदनोद-

याच्छिरउदरचक्षुरःप्रभृत्यवयवेषु स्वत एव भिद्यत इति भिदुरं, तथा 'विध्वंसनधर्म' पाणिपादाद्यवयवविध्वंसनात्, तथा अवश्यम्भावसम्भावितं त्रियामान्ते सूर्योदयवद् ध्रुवं, न तथा यत् तदध्रुवं, तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावतया कूटस्यनित्यत्वेन व्यवस्थितं सन्नित्यं, नैवं यत्तदनित्यमिति, तथा तेन तेन रूपेणोदकधारावच्छश्वद्भवतीति शाश्वतं, ततोऽन्यदशाश्वतं, तयोष्टाहारोपभोगतया धृत्युपष्टम्भादौदारिकशरीरवर्गणापरमाणूपचयाच्चयस्तदभावेन तद्विचटनादपचयः, चयापचयौ विद्येते यस्य तच्चयापचयिकं, अत एव विविधः 'परिणामो' अन्यथाभावात्मको 'धर्मः' स्वभावो यस्य तद्विपरिणामधर्म" [इति सिद्ध० सा० प्र० स० मुद्रिते १८७ पत्रे], यतश्चैवम्भूतमिदं शरीरकं, तथा 'शाश्वतस्वरूपो' अप्रच्युतानुत्पन्नस्वरूपो 'जीव' आत्मा 'अन्यः' शरीराद् भिन्नस्तदपगमे तदनपगमात्, तर्हि परस्परं विभेदे अनयोः शरीरात्मनोः परस्परं सम्बन्धः कथं? इत्याह—'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतयाऽनयोः 'सम्बन्धः' संयोगः, अतस्तवाऽस्मिन् शरीरे को 'निर्वन्धः' अनुबन्धः—का मूर्च्छा?, उक्तं च—“मंसऽट्टिरुहिरणहारू—वणद्धकलमलयमेयमज्जासु । पुण्णंमि चम्मकोसे, दुग्गंघे असुइवीभच्छे ॥ १ ॥ संचारिमजंतगलं—तवच्चमुत्तंतसययपुण्णंमि । देहे होज्जा? किं रा—गकारणं असुइहेउम्मि ॥ २ ॥” अतः शरीरेऽनुबन्धं परित्यज्य किञ्चिद्धर्मे उद्यमं कुर्विति भावः ॥ ३० ॥

कह आयं कह चलियं, तुमं पि कह आगओ कहं गमिही । अलुन्नं पि न याणह, जीव ! कुडुवं कओ तुज्ज ? ३१
 व्याख्या—हे जीव !, आत्मन् ! इदं 'कुडुम्भं' मातृपितृभ्रात्रादि कुत आगतं?, तथा 'कुत्र चलितं' इतो मृत्वा कुत्र

गतं ? त्वमपि कुत आगतः कुत्र गमिष्यसीति 'अन्योऽन्यमपि' परस्परमपि युवां 'न जानीथे' न बुध्येथे, यत् उक्तं श्री-
 आचारार्द्धे [शरत्परिज्ञाऽध्ययने प्रथमोद्देशके] "इह मेगोसिं णो सन्ना भवति, तं जहा-पुरच्छिमाओ वा दिसाओ
 आगओ अहमंसि, दाहिणाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, पच्चत्थिमाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उत्तराओ
 वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उट्ठाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, अहो दिसाओ वा आगओ अहमंसि, अन्नयरीओ
 वा दिमाओ अणुदिसाओ वा आगओ अहमंसि । एवमेगोसिं णो नातं भवति-अत्थि मे आया उववाइए, णत्थि मे आया
 उरवाइए, के अहं आसी ? केवा इओ चुए इह पेच्चा भविस्सामि ?, से जं पुण जाणेज्जा सहसंमदियाए परवागरणेणं
 अण्णेमिं वा सोघा" इत्यादि, अतस्तत्र कुतः कुटुम्बं ? परस्परमपि गमनागमनाद्यनवगमात् ॥ ३१ ॥

गणमंगुरे सरीरे, मणुयभवे अब्भपडलसारिच्छे । सारं इत्तियमेत्तं, जं कीरइ सोहणो धम्मो ॥ ३२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'शरीरे' देहे 'क्षणभङ्गुरे' क्षणं क्षणं विशरारुणि, तथा मनुष्यभवे 'अभ्रपटलसदृक्षे' मेघसमूह-
 समाने, यायुना शीघ्रमेव यथाऽभ्रवृन्दं विनश्यति तथाऽयं मनुष्यभवोऽपि देवभवाद्यपेक्षया अल्पकालावस्थायी, अतोऽत्र
 'एतावन्मात्र'मित्यप्रमाणमेव 'सारं' न्याय्यं-न्यायोपपेतं-युक्तमित्यर्थः, यत् 'शोभनः' पञ्चाश्रवाद्विरतिरूपो 'धर्मो' जिन-
 प्रणीतः कियते, "सारं तु द्रविणन्याय्यवारिपु" इत्यनेकार्थः ॥ ३२ ॥

जम्मदुक्कणं जरादुक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो ! दुक्खो हु संसारो, जत्थ कीसंति पाणिणो ॥ ३३ ॥

व्याख्या-अहो ! इति जीवसम्बोधने आश्चर्ये वा, संसारे पर्यटतां जन्तूनां तत्राऽस्ति यद्दुःखरूपं न, तथाहि—जन्म-
 दुःखं, दुःसहेतुत्वाद्दुःखं, तथा चोक्तं—“सूर्द्धिं अग्निवण्णाहिं, संभिण्णस्त निरंतरं । जारिसी वेयणा होइ, गब्भे अट्ठ-
 गुणा तहा ॥ १ ॥ अइविस्सरं रसंतो, जोणीजंताउ कहवि निप्फडइ । माऊइ अप्पणो वि य, वेयणमउलं जणेमाणो
 ॥ २ ॥ जायमाणस्त जं दुक्खं, मरमाणस्त जंतुणो । तेण दुक्खेण संतत्तो, न सरइ जाइमप्पणो ॥ ३ ॥” तथा ‘जरा’
 वयोहानिर्दुःखं, तथा चोक्तं—“धरहरइ जंघजुयलं, झिज्जइ दिट्ठी पणस्सइ सुई वि । भज्जइ अंगं वाए-ण होइसिं भो !
 विअइपउरो ॥ १ ॥ लोयंमि अणाइज्जो, हसणिज्जो होइ सोअणिज्जो उ । चिट्ठइ घरस्स कोणे, पडिओ मंचंमि कासंतो
 ॥ २ ॥ बुद्धत्तणंमि भज्जा, पुत्ता धूआ य बहुजणो वा वि । जिणदत्तसावगस्स व, पराभवं कुणइ अइदुसहं ॥ ३ ॥” तथा
 चोक्तं श्रीआचाराङ्गे-[लोकविजयाध्ययने प्रथमोद्देशके] “जेहिं वा सद्धिं संवसति ते वि णं एगया नियगा तं पुद्धिं परि-
 वयंति, सो वा ते नियगे पच्छा परिवएज्जा, नालं ते तय ताणाए सरणाए वा, तुमं पि तेसिं नालं ताणाए वा सरणाए वा”
 एतद्वीका—“ वा शब्दः पक्षान्तरद्योतकः, आस्तां तावदपरे लोका, यैः पुत्रकलत्रादिभिः ‘सार्धं’ सह, संवसति त एव
 भार्यापुत्रादयो, ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे, ‘एकदे’ति वृद्धावस्थायां “नियगा”आत्मीया, ये तेन समर्थावस्थायां पूर्वमेव
 पोपितास्ते तं ‘परिवदन्ति’ परि-समन्ताद्ददन्ति-यथाऽयं न म्रियते नाऽपि मञ्चकं ददाति, यदि वा ‘परिवदन्ति’ परिभ-
 यन्तीत्युक्तं भवति, अथवा किमनेन वृद्धेनेत्येवं परिवदन्ति, न केवलमेपां, तस्याऽऽत्माऽ[शरीरम]पि तस्यामवस्थायामव-
 गीतो भवतीति, आह च—“वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्त्रायुधृतं कडेवरम् । स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कान्ता

नादयगततच्चैर्यथाऽयमुपचर्यमाणोऽपि वार्धक्याद्रोरुद्यते [इति प्रत्ययितं], ततस्तैरप्यवधीरितोऽन्येषामपि यथाऽवसरे ते तद्गण्डनस्वभावतामाचक्षिरे, ततोऽसौ पुत्रैरवधीरितः स्नुषामिः परिभूतः परिजनेनाऽवगीतो वाङ्मात्रेणाऽपि केनचिदप्यननुवर्त्यमानः सुखितेषु दुःखितः कष्टतरामायुःशेषामवस्थामनुभवतीति, एवमन्योऽपि जराभिभूतविग्रहस्तृणकुञ्जीकरणेऽप्यसमर्थः सन् कार्येकनिष्ठलोकात्परिभवमाप्नोतीति, आह च—“गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टिर्भ्रश्यति रूपमेव हसते वक्रं च लालायते । वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, धिक्कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥” इत्यादि, तदेवं जराऽभिभूतं निजाः परिवदन्ति । असावपि परिभूयमानस्तद्विरक्तचेतास्तदपवादान् जनायाऽऽचष्टे, आह च—“सो वा” इत्यादि, वा शब्दः पूर्वापेक्षया पक्षान्तरं दर्शयति, ते वा निजास्तं परिवदन्ति, स वा जराजर्जरितदेहस्तान् निजाननेकदोषोद्धनतया परिवदेन्निन्देद्, अथवाऽविद्यमानार्थतया तानसाववज्ञायति परिवभवतीत्यर्थः, येऽपि पूर्वकृतधर्मवशात्तं वृद्धं न परिवदन्ति, तेऽपि तद्दुःखापनयनसमर्था न भवन्तीत्याह च—नाऽलमित्यादि, ‘नाऽलं’ न समर्थास्ते पुत्रकलत्रादयस्तवेति प्रत्यक्षभावमुपगतं वृद्धमाह—त्राणाय शरणाय वेति, तत्राऽऽपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाश्रोतोऽभिरूढ्यमानः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लवमासाद्याऽऽपस्तरतीति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भान्निर्भयैः स्वीयते तदुच्यते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, एतदुक्तं भवति—जराभिभूतस्य न कश्चित्त्राणाय शरणाय वा, त्वमपि तेषां नाऽलं त्राणाय शरणाय वेति” । तथा रोगाश्च दुःखं, तथा चोक्तं श्रीआचारङ्गे [धूताख्येऽध्ययने प्रथमोद्दे-

जं सुदु, सुचरियं जह इमं वलं भज्झ । को नाम दढक्कारो, मरणंते मंदपुन्नस्स ॥ २ ॥” तथा “कथं दुष्कृतकर्माणः, सुखं-
 रात्रिषु शेरते ? । मरणान्तरिता येषां, नरके तीव्रवेदना ॥ १ ॥” तथा—“सद्ये जीवा वि इच्छन्ति, जीविडं न मरिज्जिडं ।
 तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंधा वज्जयन्ति णं ॥ १ ॥” [दश० अ० ६ गाथा ११], एतदधिकृत्यैव भगवताऽप्याचाराङ्गे
 [सम्यक्त्याख्येऽध्ययने प्रथमोद्देशके] उक्तं —“से वेमि जे य अतीया जे य पडुप्पण्णा जे आगमिस्सा अरहंतो भगवंतो
 ते सद्ये एवमाइक्खन्ति एवं भासन्ति एवं पण्णवैति एवं परूवैति—सद्ये पाणा सद्ये भूया सद्ये जीवा सद्ये सत्ता न हंतवा, न
 आणावेतवा, न परिघेतवा, न परितावेतवा, न उह्वेतवा, एस धम्मे सुद्धे णितिए सासए समिच्च लोयं खेदन्नेहिं पवेदिते”
 एतावता ‘न हन्तव्या’ इत्यादि कथनेन तेषां मरणं दुःखकरमिति ज्ञापितं, ततः किमित्याह—“दुक्खो हु” त्ति दुःखहेतुरेव
 संसारो जन्मादिनिबन्धनत्वात्तस्य, यत्र चातुर्गतिके संसारे प्राणिनः ‘क्लिश्यन्ते’ बाधामनुभवन्ति, “जन्मादि दुःखैरेवेति
 गम्यं, यद्वाऽनेके द्रव्योपार्जनाद्यर्थं क्लिश्यन्ते, यदुक्तं—‘अर्थानामर्जनेदुःख-मर्जितानां च रक्षणे । आये दुःखं व्यये दुःखं,
 धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥ १ ॥” ॥ ३३ ॥

जाव न इंदियहाणी, जाव न जरारक्खसी परिप्फुरइ । जाव न रोगवियारा, जाव न मच्चू समुल्लियइ ॥ ३४ ॥

व्याख्या— हे आत्मन् ! यावद् ‘इन्द्रियाणां’ श्रोत्रादीनां ‘हानिः’ स्वस्वविषयग्रहणप्रतिघातो न जातोऽस्ति, तथा या-
 वच्छरीरे जरैव राक्षसी, शरीरसर्वस्वग्रसनात्, ‘न परिस्फुरति’ नाऽऽगच्छति, तथा यावद् ‘रोगाणां’ व्याधीनां, ‘विकारा’

जगद्रूपाः समुद्रासा न वर्तन्ते, तथा यावन् 'मृत्युः' कालो, न समाश्लिष्यति—न मरणं जायते, तावद्धर्मं उद्यमं कुर्वित्यर्थ-
 मया चोक्तं 'भर्तृहरिणा—“यावत्स्यस्यमिदं कलेवरमृहं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नाऽऽयुषः ।
 आत्मश्रेयसि तावदेव त्रिदुषा कार्यः प्रयतो महान्, प्रोक्षीषे भवने हि कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ? ॥ १ ॥” ॥ ३४ ॥

जह गेहंमि पलित्ते, कूपं गणितं न सकण कोइ । तह संपत्ते मरणे, धम्मो कह कीरणे? जीव ! ॥ ३५ ॥

ज्याल्या—यथा गेहे 'प्रदीप्ते' अग्निप्रकोपे जाते सति कोऽपि कूपं खनितुं 'न शक्नोति' न समर्थो भवति, तथा 'मरणे'
 परलोकागमने, 'सम्प्राप्ते' आसन्ने जाते हे 'जीव !' आत्मन् ! धर्मः कथं क्रियेत ?, यदा धर्मस्य करणावसरोऽभूत्तदा न
 कृतः, सम्प्रति मृत्युत्सद्गतः किं विधास्यसीति भावः ॥ ३५ ॥

स्वयमसामयमेयं, विज्जुलयाचंचलं जण जीयं । संज्ञाणुरागसरिसं, खणरमणीयं च तारुणं ॥ ३६ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! एत'द्रूपं' शरीरसौन्दर्यं अशाश्वतं, शश्वद्भवतीति शाश्वतं, न शाश्वतमशाश्वतमनित्यं, रोगा-
 दिभिः कारणैरस्य विनाशात्सन्तु कुमारचक्रवर्त्यादेरिव, तथा चोक्तं—“द्योवेण वि सप्पुरिसा, सणंकुमारुव केइ बुज्झंति ।
 देहे राणपरिहाणी, जं फिर देवेहिं से कहियं ॥ १ ॥” तथा जगति विद्युल्लतावत् 'चञ्चलं' चपलं, 'जीवितं' प्राणधारणं,
 यथा विद्युल्लता क्षणदृष्टनष्टा तथेदं जीवितमपि, 'च' पुन'स्तारुण्यं', यौवनं सन्ध्यानुरागसदृशं क्षणं यावद् 'रमणीयं' सु-

न्दरं, यथा सन्ध्यायामभ्रपटलानि विविधवर्णभास्त्रि भवन्ति, पुनर्वायुप्रयोगाद्दिनश्यन्ति, तथेदं तारुण्यमपि पञ्च दिनानि भवन्ति, ततो जरैव तद्धिनाशिनी समुल्लसत्यतस्तारुण्ये को मदः ? ॥ ३६ ॥

गयरुण्णचंचलाओ, लच्छीओ तियसचावसारिच्छं । विसयसुहं जीवाणं, बुज्झसु रे जीव ! मा मुज्झ ॥ ३७ ॥

व्याख्या-हे जीव !-आत्मन् !, यासां लक्ष्मीणां त्वं मदं धत्से 'एता मम चावजीवं पार्श्वं न मोक्षन्त्ये'वं परं ता 'लक्ष्म्यः' श्रियो, गजरुण्णचंचला, न चिरस्थायिन्यो भवन्ति, सम्प्रत्यपि पूर्वं श्रीमन्तो दृष्ट्वा पश्चात्त एव निःश्रीका भूयांसो वीक्ष्यन्त इत्यतः श्रीणां स्थिरत्वं न, तथा जीवानां 'विषयसुखं' शब्दादिसुखं 'त्रिदशचापसदृक्षं' इन्द्रधनुर्वच्चञ्चलं, अतो 'रे जीव !' आत्मन् ! एवं चञ्चलस्वभावं सर्वं ज्ञात्वा 'बुध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'मा मुह्यस्व' मा मोहं प्राप्नुहि, पुनरेतादृक्सामग्र्या योगस्य दुष्प्राप्यत्वात् ॥ ३७ ॥

जह संज्ञाए सउणा-ण संगमो जह पहे अ पहियाणं । सयणाणं संजोगा, तहेव खणभंगुरा जीव ! ॥ ३८ ॥

व्याख्या-यथा 'सन्ध्यायां' सायन्तनसमये 'शकुनानां' पक्षिणां 'सङ्गमः' सम्बन्धः, सन्ध्यासमये एकस्मिंस्तरौ यथ भूयांसः सर्वादिग्भ्यः पक्षिणो मिलन्ति, रात्रावुपित्वा पुनः प्रातर्यथेच्छं यान्ति च, पुनर्यथा 'पथि' मार्गे, 'पथिकानां' अध्वगानां, सङ्गमो, यथा पथि पथिका रात्रावेकत्र स्थित्वा प्रातःकाले स्वस्वेष्टग्रामादिकं प्रति पृथक् पृथग् यान्ति, तथेति यथा तेषां 'तथैव' तेनैव प्रकारेण, 'हे जीव !' आत्मन् ! 'खज्जनानां' सम्बन्धितां-माता[मातृ]पितृभ्रात्रादीनां, संयोगाः 'क्षणभ-

दुराः' क्षणेन विनशन्शीलाः, तेऽपि कियन्तं कालं संयुज्य पुनरायुःक्षये वियुज्यन्तेऽस्तस्येणु मा मोहं गच्छेरिति भावः ॥३८॥

निन्ताविरामे परिभावयामि, गेहे पलित्ते किमहं सुयामि ।

इज्झंतमप्पाणमुविकखयामि, जं धम्मरहिओ दिअहे गमामि ॥ ३९ ॥

व्याख्या—'निशाया' रात्रे 'विरामे' अवसाने, जागरितः सन्नेवं 'परिभावयामि' चिन्तयामि, किं तद्? यदहं धर्मेण रहितो दिवमान् 'गमयामि' अतिवाहयामि, तद् 'गेहे' गृहे, 'प्रदीप्ते' अग्निज्वालावलीढे, किं? 'स्वपिमि' शये—निद्रां करोमीति यायत्, तथा 'दह्यन्तं' अग्निज्वालायाऽप्लेह्यमानं 'आत्मानं' शरीरं 'उपेक्षे' अवगणयामि, दह्यते चेत्तदा दह्यतामित्युपेक्षां विदधामीत्यर्थः, एतावता धर्मरहितदिनान्यतिवाहयता मया कर्माग्निना दह्यमानः स्वात्मा उपेक्षित इति ज्ञापितम् ॥३९॥

जा जा वगइ रयणी, न सा पडिनियत्तई । अधम्मं कुणमाणस्स, अहला जंति राइओ ॥ ४० ॥

व्याख्या—या या प्रजति 'रजनी' रात्रिः न सा 'प्रतिनिवर्तते' पुनरागच्छति, ताश्चाऽधर्मं कुर्वतो, जन्तोरिति गम्यते, 'अफला' धर्मरूपफलरहिता रात्रयो यान्ति ॥ ४० ॥

जस्सऽत्थि मग्गुणा सख्यं, जस्स चऽत्थि पलायणं । जो जाणइ न मरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥ ४१ ॥

व्याख्या—यस्य 'अस्ति' विद्यते, मृत्युना सह 'सख्यं' मैत्री, यस्य चाऽस्ति 'पलायनं' नाशनं, मृत्योरिति प्रक्रमस्तथा

यो जानीते यथा 'ऽहं न मरिष्यामि' "सो हु" स एव, 'काङ्क्षति' प्रार्थयते, 'श्वे' आंगमिनि दिने 'स्याद्, भविष्यतीदमिति गम्यते, ततोऽद्यैव धर्मं कुरुष्वेति भावः ॥ ४१ ॥

दण्डकलियं फारिता, वचंति हु राइओ अ दिवसा य । आउससंविह्लिता, गयां य न पुणो नियत्तंति ॥ ४२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! "दण्डकलियं" दण्डरीतिं 'कुर्वन्तो' विदधत 'आयु'र्जीवितं 'संवेष्टयन्तः' सन्निहितोपक्रमकारणैर्लघुकुर्वन्तो, 'हु'र्निश्चये, रात्रयश्च दिवसाश्च व्रजन्ति, अयं भावो - यथा कोलिकदण्डः सूत्रमुद्वेष्टते निखिलमपि तथा आयुरुद्वेष्टयन्तो रात्रियासराः प्रयान्तीत्यर्थः, परं ते रात्रिदिवसा गताश्च न पुन 'निर्वर्तन्ते' प्रत्यागच्छन्ति ॥ ४२ ॥

जहेद् सीहो व मियं गहाय, मच्चू नरं णेइ हु अंतकाले ।

ण तस्स माया व पिया व भाया, कालंमि तंमिंऽसहरा भवंति ॥ ४३ ॥

व्याख्या-यथेत्यौपम्ये, 'इहे'ति लोके 'सिंहो' मृगपतिर्वेति पूरणे, 'मृगं' कुरङ्गं गृहीत्वा प्रक्रमात्परलोकं नयतीति सम्बन्धः, एवं 'मृत्युः' कृतान्तो 'नरं' पुरुषं नयति, 'हु'रवधारणे, ततो नयत्येव 'अन्तकाले' जीवितव्यावसानसमये न 'तस्य' मृत्युना नीयमानस्य माता वा पिता वा "भाय"ति वा शब्दस्येह गम्यमानत्वाद्भाता वा 'काले' तस्मिन् जीवितान्तरूपे 'अंशं' प्रक्रमाजीवितभागं 'धारयन्ति' मृत्युना नीयमानं नरं रक्षन्तीत्यंशधरा भवन्तीत्युक्तं हि-"न पिता आतरः पुत्रा, न भार्या न च धान्धवाः । न शक्ता मरणाद्भ्रातुं, मग्नाः संसारसागरे ॥ १ ॥" इति ॥ ४३ ॥

जीअं जलपिन्दुसमं, संपत्तीओ तरंगलोलाओ । सुमिणयसमं च पिम्मं, जं जाणसु तं करेज्जासु ॥ ४४ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'जीवितं' प्राणधारणं 'जलविन्दुसमं' कुशाग्रप्राप्तम्भोविन्दुवच्चञ्चलं, तथा 'सम्पत्तय' ऋद्धय-
'स्तरङ्ग'वद्दीचीव'लोला'श्चपलास्त्परितमन्यत्र संक्रामन्तीत्यर्थश्च पुनः 'प्रेम' रूयादीनां स्नेहः, 'स्वप्नसमं' क्षणदृष्टनष्टमित्य-
र्थस्तस्माद्यज्जानीपे तथा कुरुष्वेति, एतावतैषामस्थिरत्वं ज्ञात्वा स्थिरे श्रीजिनधर्मे उद्यमं कुर्विति सूचितम् ॥४४॥ रूपकम् ॥
संक्षरागजलयुवुओवमे, जीविण य जलविंदु चंचले । जुवणे य नइवेगसंनिभे, पावजीव ! किमियं न वुज्झसि ? ४५

व्याख्या-सन्ध्यारागश्च जलयुद्धुदश्चेति द्वन्द्वस्ताभ्यामुपमा यस्य तस्मिन्नेवंविधे 'जीविते' आयुषि, च शब्दो व्यवहितः
सम्बन्धो 'जलपिन्दुचञ्चले च' कुशाग्रादिलग्नतोयलववच्चपले चेत्यर्थः, उपमात्रयाभिधानमतितरलतादर्शनार्थं, 'यौवने'
तारुण्ये, च शब्दाद्भव्यनिचयादौ च 'नदीवेगसन्निभे' सरिज्जलतुल्ये सति, हे 'पापजीव !' दुरात्मन् ! किमिदं न
बुध्यसे ? पश्यन्नपीति ॥ ४५ ॥

अन्नत्थ सुया अन्नत्थ, गेहिणी परिघणो वि अन्नत्थ । भूयवलिव कुडुवं, पक्खित्तं हयकयंतेण ॥ ४६ ॥

व्याख्या-'अन्यत्र' अन्यस्यां गतौ 'सुताः' पुत्राः, अन्यत्र 'गेहिनी' कलत्रं, 'परिंजनोऽपि' परिवारोऽपि अन्यत्र 'हत-
कृतान्तेन' निन्दयमेन, सुतादिरूपं कुडुम्भं भूतेभ्यो बलिरिव 'प्रक्षिप्तं' इतस्ततः पर्यस्तं, यथा भूतेभ्यो बलिः प्रक्षिप्यते
तथेदं कुडुम्भमपि सर्वं कृतान्तेन भिन्नां भिन्नां गतिं प्रापितमिति ॥ ४६ ॥

जीवेण भवभवे मि-ह्रियाइ देहाइ जाइ संसारे । ताणं न सागरेहिं, कीरइ संखा अणंतेहिं ॥ ४७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! यच्छरीरार्थं त्वमेवंविधानि पापानि कुरुष्व परं ये देहाः संसारे जीवेन 'भवे भवे' जन्मनि जन्मनि 'मुक्ता'स्त्यक्तास्तेषां देहानां 'अनन्तै'रनन्तसंख्यैः 'सागरैः' समुद्रैः संख्या न क्रियते, अनन्तसंख्यसागरविन्दुभ्योऽपि पूर्वपूर्वभवजीवमुक्तशरीराणामनन्तत्वाद्, यद्वाऽनन्तैः 'सागरैः' सागरोपमसमयैः, शेषं पूर्ववत्तथा चोक्तं-"जीवेण जाणि उ विस-जियाणि जाइसपसु देहाइं । थेवेहिं तओ सयलं, पि तिहुयणं हुज्ज पडिहत्थं ॥ १ ॥" ॥ ४७ ॥

नयणोदयं पि तासिं, सागरसलिलाओ बहुयरं होइ । गलियं रुयमाणीणं, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ ४८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! तासां रुदन्तीनां 'मातृणां' जननीनां, 'अन्यान्यासां' अपरापर जन्मभाविनीनां ['गलितं' पतितं] 'नयनोदकं' अश्रुजलमपि 'सागरसलिलात्' समुद्रपानीया'द्वहुतरं' अधिकतरं, भवति, ताभी रुदतीभिरश्रुजलमेतावद् ग[ग]लितं पातितं, यत्संख्या समुद्राम्भसाऽपि कर्तुं न शक्यत इत्यर्थः ॥ ४८ ॥

जं नरए नेरइया, दुहाइं पावंति घोरऽणंताइं । तत्तो अणंतगुणिघं, निगोयमज्जे दुहं होइ ॥ ४९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! य'न्नैरयिका' नारका नरके 'घोराणि' रौद्राणि च तान्य'नन्तानि' अप्राप्तापरभागानि घोरानन्तानि, 'दुःखानि' असातवेद्यानि, प्राप्नुवन्ति, तथा चोक्तं-"तह फालिया वि उक्कत्ति-आ वि तलिआ वि च्छिन्नभिन्ना वि ।

दह्य भग्ना मुडिया, तोडिया तह वीलीणा य ॥ १ ॥ पावोदएण पुणरवि, मिलंति तह चेव पारयरसुव । इच्छंता वि हु न
 मरंति, कह वि ते नारय घराया ॥ २ ॥ पभणंति तओ दीणा, मा मारेह सामि ! पहु नाह ! । अइदुसहं दुक्खमिणं,
 पसिअह मा कुणह एत्ताहे ॥ ३ ॥ एवं परमाहम्मिय-पाएसु पुणो पुणो वि लगंति । दंतेहिं अंगुलीओ, गिण्हंति भणंति
 दीणाइं ॥ ४ ॥ तत्तो अ निरयपाला, भणंति रे ! अज्ज दूसहं दुक्खं । जइआ पुण पावाइं, करेसि तुट्ठो तथा भणसि
 ॥ ५ ॥ नत्थि जए सपन्नू, अहवा अहमेव एत्थ सवविज्ज । अहवा वि खाह पिअह, दिट्ठो सो केण परलोओ ? ॥ ६ ॥
 संता पियंता इह जे मरंति, पुणो वि ते खंति पियंति राइं । खुहाई तत्ता पुण जे मरंति, पुणो वि तप्पंति खुहाई ते ऊ
 ॥ ७ ॥ नत्थि अ पुण्णं पावं, भूअऽऽभहिओ अ दीसइ न जीवो । इच्चाइ भणसि तइया, वायालत्तेण परितुट्ठो ॥ ८ ॥ मंस-
 रसंमि य गिद्धो, जइया मारेसि निग्घिणो जीवे । भणसि तथा अम्हाणं, भक्खमिणं निम्मियं विहिणा ॥ ९ ॥ वेयवि-
 हिया न दोसं, जण्णे अहिंस त्ति अहव जंपेसि । चरचरचरस्सतो फा-लिज्जण खाएसि परमंसं ॥ १० ॥ लावयत्तिरि-
 अंडय-रसवसमाइंणि पियसि अइगिद्धो । इण्हि पुण पुक्कारसि, अइदुसहं दुक्खमेयंति ॥ ११ ॥ अलिएहि वंचसि तथा,
 कूडफयमाइएहिं मुद्धजणं । पेसुण्णाइंण करे-सि हरिसिओ पलवसि इयाणिं ॥ १२ ॥ तइआ खणेसि खत्तं, घायसि वीसं-
 भियं मुससि लोयं । परधणलुद्धो बहुदे-सगामनगराइं भंजेसि ॥ १३ ॥ तेण वि पुरिसयारे-ण विनडिओ मुणसि तणसमं
 भुवणं । परदयेणं विलसेसि, कुणसि पुक्कार किं पुणिण्हिं ? ॥ १४ ॥ मा हरसु परधणाइं, सिक्खविओ भणसि धिट्ठयाए
 अ । सपस्स वि परकीयं, सहोअरं कस्स वि न दवं ॥ १५ ॥ तइया परजुवईणं, चोरियरमियाइं मुणसि सुहाइं । अइरत्तो

वि हु तासिं, मारसि भत्तारपमुहे अ ॥ १६ ॥ सोहग्गे ण य नडिओ, कूडविलासेहिं (?) कुणसि ताहिं समं । इण्हिं तु तत्त-
 तंय-डिउल्लियाणं पलाएसि ॥ १७ ॥ परकीयच्चिय भज्जा, भुज्जइ निअया उ माउभइणीओ । एवं च दुविअट्टत्त-ग-
 पिओ वयसि सिक्खविओ ॥ १८ ॥ पिंडेसि असंतुट्ठो, बहु पावपरिग्गहं तहा मूढो । आरंभेहि अ तूससि, रूससि ? किं इत्थ
 दुक्खेहिं ॥ १९ ॥ आरंभपरिग्गहव-ज्जियाण निवहइ अम्ह न कुडुवं । इय भणियं जस्स कए, तं आणसु दुहविभा-
 गऽत्थं ॥ २० ॥ भरियं पिवाळियाई-ण सीविअं जइ मुहं तुहऽमहेहिं । ता होसि पराहुत्तो, भुंजसि रयणीइ पुण मिट्ठं
 ॥ २१ ॥ पियसि सुरं गायंतो, वक्खणंतो भुआहि नच्चंतो । इह तत्तल्लतुंव-तज्जणि किं पीअसि ? न हयास ! ॥ २२ ॥ गुरु-
 देवाणुग्गहासो, विहिआ आसायणा वयं भग्गं । लोगो अ गामकूड-त्तणाइभावेसु संतविओ ॥ २३ ॥ इय जइ नियहत्था-
 रो-वियस्स तस्सेव पावविडवस्स । भुंजसि फलाइँ रे दुट्ठ !, अम्ह ता इत्थ को दोसो ? ॥ २४ ॥ इच्चाइ पुवभवदु-क्कयाइँ
 सुमराविउं निरयपाला । पुणरवि वियणा उ उई-रयंति विविहप्पयारेहिं ॥ २५ ॥ उक्कत्तिज्जण देहा-उ ताण मंसाइ चड-
 प्फटंताण । ताणं चिय वयणे प-क्खिअंति जलणम्मि भुंजेउं ॥ २६ ॥ रे रे ! तुह पुवभवे, संतुट्ठी आसि मंसरसिएहिं ।
 इअ भणिउं तस्सेव य, मंसरसं गिण्हिउं दिंति ॥ २७ ॥ तिरियाण य भारारो-वणाणि सुमराविज्जण खंधेसु । चडिज्जण सुरा
 तेहिं, भरेण भंजंति अंगाइं ॥ २८ ॥ दीणा सघनिहीणा, नपुंसगा सरणवज्जिया खीणा । चिट्ठंति नरयवासे, नेरइया
 अहव किं बहुणा ॥ ३९ ॥ अच्छि निमीलणमित्तं, नत्थि सुहं दुक्खमेव अणुवज्जं । नरए नेरइयाणं, अहोनिंसं पच्चमाणाणं

१ अग्नि गवांसुपि प्रतिप्ययं यणः, परमयंसद्गतिरस्वामाये एवेति मे मतिः ।

॥ ३० ॥ तत्थ य सम्महिट्ठी, पायं चिंतंति वेयणाऽभिहया । मुत्तुं कम्माइ तुमं, मा रूससु जीव ! जं भणियं ॥ ३१ ॥
सपो पुयक्याणं, कम्माणं पायए फलविवागं । अवरारहेसु गुणेषु अ, निमित्तमित्तं परो होइ ॥ ३२ ॥ धारिज्जंतो जल-
निहि, यीचीकडोलभिन्नकुलसेलो । न हु अन्नजम्मनिम्मिअ, सुहासुहो दिवपरिणामो ॥ ३३ ॥ धारिज्जंतो वि हु गुरु-
जणेण तइआ करेसि पायाइं । सयमेव किणिय दुक्खे, रूससि रे जीव ! कस्सिण्हिं ? ॥ ३४ ॥ सत्तमियाओ अन्ना, अट्ट-
मिआ नत्थि नरयपुढवि त्ति । एमाइ कुणसि कूडु-त्तराइ इण्हिं किमुवियसि ? ॥ ३५ ॥ इय चिंताए तह वे-अणाहिं
रायिऊण अगुहकम्माइं । जायंति रायभवणा-इएसु कमसो अ सिज्जंति ॥ ३६ ॥ अन्ने अवरुप्परकलह-भावओ तह य
फोरररणेणं । पायंति तिरिअभायं, भमंति तत्तो भवमणंतं ॥ ३७ ॥” ततो नरकदुःखेभ्यो ‘निगोदाः’ साधारणवनस्प-
तिविशेषास्तेषां मध्ये ‘अनन्तगुणितं’ अनन्तगुणं, पुनः पुनर्जन्ममरणरूपं दुःखं भवति, यत् उक्तं—“गोला हुंति असंखा,
हुंति निगोआ असंसआ गोले । इफिफो अ निगोओ, अणंतजीवो मुणेयवो ॥ १ ॥ एगूसासम्मि म[ओ]उं (?) सत्तरसं-
घाराउऽणंतपुत्तो पि । सुकुगभवगहणाओ, एएसु निगोयजीवेसु ॥ २ ॥” ॥ ४९ ॥

तंमि वि निगोयमज्जे, वसिओ रे जीव ! विविहकम्मवसा । विसहंतो तिव्वदुहं, अणंतपुग्गलपरावत्ते ॥ ५० ॥

व्याख्या—‘रे जीव !’ हे आत्मन् ! ‘तस्मिन्नपि’ नारकदुःखातिशायि दुःखसङ्कुले निगोदमध्ये ‘उपितः’ स्थितः, कस्मात् ?,
‘विविधकर्मवशात्’ अनेकविध-ज्ञानावरणीयादि-कर्मपरतन्त्रतया, यत् उक्तं—“जया मोहोदओ तिव्वो, अण्णाणं

सु महन्भयं । कोमलं वेयणीयं नु, तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥” किं कुर्वन् तत्रोपित ? इत्याह—अनन्तान् सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गल-
 परावर्तान् यावत् ‘तीक्ष्णं’ उग्रं ‘दुःखं’ एकस्मिन् श्वासोच्छ्वासे साधिकसप्तदशभवात्मकं ‘विषहमाणो’ अनुभवन्, उक्तं
 च—“सत्तरससमहिया फिर, इगाणुपाणंमि हुंति खुडुभवा । सगतीससयतिहुत्तर-पाणू पुण इगमुहुत्तंमि ॥ १ ॥ पणस-
 द्विसहसपणसइ-उत्तीसा इगमुहुत्तखुडुभवा । आयलियाणं दोसय-छप्पन्ना एगखुडुभवे ॥ २ ॥” ॥ ५० ॥

नीहरिय कह वि तत्तो, पत्तो मणुयत्तणं पि रे जीव ! । तत्थ वि जिणवरधम्मो, पत्तो चिंतामणिसरिच्छो ॥५१॥

व्याख्या—रे जीव ! त्वं ‘कथमपि’ महता कष्टेन ‘ततो’ निगोदाग्निःसृत्य ‘मनुष्यत्वं’ मनुजत्वमपि प्राप्त‘स्तत्राऽपि’ मनु-
 ष्यत्वेऽपि, चिन्तामणिसद्वक्षो, मनोभिलाषपूरकत्वात्, श्रीजिनवरधर्मः पुण्यवशात्प्राप्तः, “निसरेणीहर-नील-धाड-वर-
 हाडा” इति [८-४-७९ हैमप्राकृतसूत्रेण] निःसरे नीहरादेशः ॥ ५१ ॥

पत्ते वि तंमि रे जीव !, कुणसि पमायं तुमं तयं चेव । जेणं भवंधकूवे, पुणो वि पडिओ दुहं लहसि ॥ ५२ ॥

व्याख्या—रे जीव ! ‘तस्मिन्’ दुष्प्रापे श्रीजिनधर्मे ‘प्राप्तेऽपि’ लब्धेऽपि, त्वं तमेव ‘प्रमादं’ निद्राविकथादिकं
 करोषि, येन प्रमादेन भय एवाऽन्धकूपस्तस्मिन्पुनरपि पतितो ‘दुःखं’ नरकादावसातमेव लभसे, आर्षवचनत्वाद्भविष्यत्यर्थे
 वर्तमानता, परं हारितं जिनधर्मं पुनर्न लप्स्यस इत्यर्थः ॥ ५२ ॥

उवलद्धो जिणधम्मो, न य अणुचिन्नो पमायदोसेणं । हा !! जीव ! अप्पवेरिअ, सुवहुं पुरओ विसूरिहिसि ५३

व्याख्या-हे जीव ! त्वया दैवयोगाज्जिनधर्मं 'उपलब्धः' प्राप्तः, परं 'प्रमाददोषेण' आलस्यादिवैगुण्येन च 'नाऽनु-
चीर्णो' न सेवितो, 'हा' इति खेदे, 'आत्मवैरिन् !' स्वजीवशत्रो ! हे जीव ! 'पुरतो' मरणावसाने-परलोके वा, 'सुवहं'
अतिशयेन, शशिराजवत् 'खेत्स्यसे' खेदं प्राप्स्यसि-शोचिष्यसीत्यर्थः, "खिदेर्जूरविस्तुरा"विति [८-४-१३२ हैम-
प्राकृतसूत्रेण] खिदेर्विस्तुरादेशः ॥ ५३ ॥

सोयंति ते वराया, पच्छा समुवट्टियंमि मरणंमि । पावपमायवसेणं, न संचियो जेहि जिणधम्मो ॥ ५४ ॥

व्याख्या-ते 'वराका' रक्तास्तपस्विनः, पश्चान् मरणे 'समुपस्थिते' प्राप्ते सति 'शोचन्ति' शोकं कुर्वन्ति, ते के ?, वैव-
राकैः 'पापप्रमादवशेन' दुष्टालस्यादिपरतन्त्रतया जिनधर्मो न 'सञ्चितः' स्वात्मनि न सम्भृतो 'हा ! हा !! वयमकृत-
धर्माणः परलोके कथं सुखिनो भविष्याम' इति शोकं विदधतीति भावः ॥ ५४ ॥

भी धी धी संसारे, देवो मरिऊण जं तिरी होइ । मरिऊण रायराया, परिपचइ निरयज्जालाहिं ॥ ५५ ॥

व्याख्या-संसारं चानुर्गतिकरूपं-भवं धिग् धिग्, धिक्क्रयामिधानं तु निन्द्यतमत्र सूचनार्थं, संसारस्य धिक्त्वे कारणमाह-
यस्मा 'देवः' सुरो 'मृत्या' च्युत्वा 'तिर्यक्' पृथिव्यादिर्भवति, तथा 'राजराजो' वासुदेवादिर्मृत्वा निरयज्ज्वालाभिः परिपच्यते,
यत उक्तं-"भीरासु संठपसु य, कुडुसु अ पयणगेषु कुंभीसु । लोहीसु अ पलवंते, पयंति कालाउ नेरइए ॥ १ ॥" ॥५५॥

जाइ अणाहो जीवो, इमस्स पुप्फं व कम्मवायहओ । धणधन्नाहरणाइं, धरसयणकुडुंबमिह्लेवि ॥ ५६ ॥

व्याख्या—हे जीव ! अयं 'जीव' आत्मा कर्मैव 'वातो' वायुस्तेन 'हतः' प्रतिहतो, 'अनाथो' अस्वामिको—अनाधारः सन् 'द्रुमस्य' तरोः पुष्पमिव याति, परलोकमिति गम्यते, यथा द्रुमस्य पुष्पं वातप्रेरितं सद्यात्यधः पतति, तथा जीवोऽपि, किं कृत्वा ?, धनधान्याभरणानि गृहं स्वजनकुटुम्बं च मुक्त्वा, अनुक्तोऽप्यत्र चकारो बोद्धव्यः, प्राकृतत्वाद्वि-भक्तिलोपश्च ॥ ५६ ॥

वसियं गिरीसु वसियं, दरीसु वसियं समुद्रमज्झग्मि । रुक्खऽग्गेसु य वसियं, संसारे संसरंतेणं ॥ ५७ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! त्वया 'संसारे' भवे, 'संसरता' इतस्ततः पर्यटता सता कदाचिद् 'गिरिषु' पर्वतेषु 'उषितं' स्थितं, कदाचिद् 'दरीषु' कन्दरेषूपितं, कदाचित्समुद्रमध्ये उषितं, कदाचिद्दृक्षाग्रेषु चोषितं, अनवस्थितत्वाज्जीवस्य ॥ ५७ ॥ किंशाऽयमात्मा नटवदपरापररूपैः परावर्तते, ततः कः कुलाभिमानावकाश ? इत्याह—

देवो नेरइओ त्ति य, किडपयंगो त्ति माणुसो एसो । रुक्खस्सी य विरुवो, सुहभागी दुक्खभागी य ॥ ५८ ॥

व्याख्या—'देवो' विबुधो, नारकः प्रतीत एव, इति शब्दाः सर्वे उपप्रदर्शनार्थाश्च शब्दाः समुच्चयार्थाः स्वगतानेक भेद-सूचका वा, तथा 'कीटः' कृम्यादिः, 'पतङ्गः' शलभस्तिर्यगुपलक्षणं चैतन् 'मानुषः' पुमान्, एष जीवः, परावर्तत इति सर्वत्र क्रिया, "रुक्खस्सि"त्ति कमनीयशरीरो 'विरुवो' विशोभः 'सुखं' सातं भजते तच्छीलश्चेति सुखभागी, एवं दुःखभागी ५८ राउ त्ति य दमगोत्ति य, एस सपागोत्ति एस वेयविज्ज । सामी दासो पुज्जो, खलो त्ति अधणो धणवइ त्ति ॥ ५९ ॥

व्याख्या-तथा 'राजा' पृथिवीपति 'द्रमको' निःस्व, एष जीवः 'श्वपाक'श्चाण्डालः, तथैष एव 'वेदवित्' सामादिवेदानां वेत्ता-प्रधानब्राह्मण इत्यर्थः, असकृदेपशब्दग्रहणं पर्यायनिवृत्तावपि जीवद्रव्यस्याऽनुवृत्तिज्ञापनार्थं, एष एवैको नानारूपेष्वेवं परावर्तते न सर्वथाऽन्यो भवतीत्यर्थः, तथा 'स्वामी', स्वपोष्यापेक्षया नायको, 'दासो' द्व्यक्षरकः, 'पूज्यो' अम्यचनीय-उपाध्यायादिः, 'खलो' दुर्जनो, 'अधनो' निर्द्रव्यो, 'धनपति'रीश्वरः ॥ ५९ ॥

नवि इत्थ कोह निपमो, सकम्मविणिविट्टसरिसकयचिट्टो । अन्नान्नरूववेसो, नडो व परियत्तए जीवो ॥ ६० ॥

व्याख्या- किय 'नाऽपि' न सम्भाव्यतेऽत्र कश्चि'न्नियमो'ऽवश्यम्भावो, यथा परे मन्यन्ते-“पुरुषः पुरुषत्वमश्नुते, पशवः पशुत्व” मित्यादिरूपः, प्रमाणवाधित्वात्, कर्मवैचित्र्येण भववैचित्र्योपपत्तेः, किं तर्हि?, स्वकर्मविनिविष्टसदृशकृत-चेष्टः परावर्तते जीव इति सम्बन्धः, तत्र क्रियत इति कर्म-ज्ञानावरणीयादि, स्वस्याऽऽत्मनः कर्म स्वकर्म, तस्य विनिविष्टं विनियेशः, प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशात्मकं रचनमित्यर्थः, तस्य सदृशी-तदनुरूपा कृता-निर्वर्तिता चेष्टा-देवादिपर्यायाध्यासरूपो व्यापारो येन स तथेति समासो, दृष्टान्तमाह 'अन्यान्यरूपो' नानाऽऽकारो 'वेषो' नेपथ्यवर्णकविच्छित्यादिलक्षणो यस्याऽसावन्यान्यरूपवेषः, कोऽसौ?, नटः, स इव 'परावर्तते' परिभ्रमति 'जीव' आत्मेति, तदिदं संसारेऽनवस्थितत्वमालोच्यं, तथा चोक्तं-श्रीआचाराङ्गे-“से असइ उच्चागोए, असतिं नीयागोए, नो हिणे णो अतिरित्ते, णोऽपीहए, इति संखाय को गोयावादी? को माणावादी? कंसि वा एगे गिज्जे तम्हा पंडिए नो हरिसे णो कुज्जे” [एतटीका] “इति”

संसार्यसुमान् 'असकृद्' अनेकश 'उच्चैर्गोत्रे' मानसत्कारार्हे, उत्पन्न इति शेषः, तथाऽसकृद् 'नीचैर्गोत्रे' सर्वलोकावगीते,
पौनःपुन्येनोत्पन्न इति, तथाहि नीचैर्गोत्रोदयादनन्तमपि कालं तिर्यङ्वास्त इति, स चाऽनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिणीः,
आयलिकाकालासंख्येयभागसमयसंख्यान् पुद्गलपरावर्त्तानिति x x x तदेवमुच्चावचेषु गोत्रेष्वसकृदुत्पद्यमानेनाऽसु-
मता x x x न मानो विधेयो नाऽपि दीनतेति, तयोश्चोच्चावचयोर्गोत्रयोर्वन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि तुल्यानीत्याह—“णो
हीणे णो अतिरिक्ते” यावन्त्युच्चैर्गोत्रेऽनुभाववन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि, नीचैर्गोत्रेऽपि तावन्त्येव, तानि च सर्वाण्य-
प्यसुमताऽनादिसंसारे भूयोभूयः स्पर्शितानि, तत उच्चैर्गोत्रकण्डकार्यतयाऽसुभृन्न हीनो नाऽप्यतिरिक्तः, एवं नीचैर्गोत्र-
कण्डकार्यतयाऽपीति, x x x यतश्चोच्चावचेषु स्थानेषु कर्मवशादुत्पद्यन्ते, वल्लपलाभादिमदस्थानानां चाऽसमञ्जसता-
मवगम्य किं कर्तव्यमित्याह—“णोऽपीहृए”, ‘अपिः’ सम्भावने, स च भिन्नक्रमो, जात्यादीनां मदस्थानानामन्यतममपि
‘नो ईहेताऽपि, नाऽभिलषेदपि, अथवा नो स्पृहयेन्नाऽवकाङ्क्षेदिति, तत्र यद्युच्चावचेषु स्थानेष्वसकृदुत्पन्नोऽसुमांस्ततः
किमित्याह—“इति संग्वाय” इत्यादि, इतिरुपप्रदर्शने, इत्येतत्पूर्वोक्तनीत्योच्चावचस्थानोत्पादादिकं ‘परिसंख्याय’ ज्ञात्वा ‘को
गोत्रवादी भवेद् ?’ यथा ममोच्चैर्गोत्रं सर्वलोकमाननीयं [तथा] नाऽपरस्येत्येवंवादी को बुद्धिमान् भवेत् ?, तथाहि—म-
याऽन्यैश्च जन्तुभिः सर्वाण्यपि स्थानान्यनेकशः प्राप्तपूर्वाणीति, तयोच्चैर्गोत्रनिमित्तमानवादी वा को भवेत् ?, न कश्चित्सं-
सारस्वभावपरिच्छेदीत्यर्थः, किञ्च “कंसि वा एगो गिज्जे” अनेकशोऽनेकस्मिन् स्थानेऽनुभूते सति तन्मध्ये कस्मिन्वा
एकस्मिन्नुच्चैर्गोत्रादिकेऽनवस्थिते स्थाने रागादिविरहादेकः कथं गृध्येत् ?, तात्पर्य—आसेवां विदितकर्मपरिणामो विदध्याद्,

गुज्येत गार्घ्यं, यदि तत्स्थानं प्राप्तपूर्वं नाऽभविष्यत्, तच्चाऽनेकशः प्राप्तपूर्वम्, अतस्तल्लाभालाभयोर्नोत्कर्षापकर्षौ विधेयाविति, आह च "तम्हा" इत्यादि, यतोऽनादौ संसारे पर्यटताऽसुमताऽदृष्टायत्तान्यसकृदुच्चावचानि स्थानान्यनुभूतानि, तस्मात्कथग्निदुष्पादिकं मदस्यानमवाप्य 'पण्डितो' हेयोपादेयतत्त्वज्ञो 'न हृष्ये'न्न हर्षं विदध्याद्, उक्तं च-'सर्वसुखान्यपि बहुशः, प्राप्तान्यटता मयाऽत्र संसारे । उच्चैःस्थानानि तथा, तेन न मे विस्मयस्तेषु ॥ १ ॥ जइ सो वि णिज्जरमओ, पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहिं । अवसेसमयट्टाणा, परिहरियया पयत्तेणं ॥२॥' नाऽप्यवगीतस्थानावाप्तौ वैसनस्यं विदध्याद्, आह च-"णो क्कुञ्जे" अदृष्टवशात्तथाभूतलोकासम्मतं जातिकुलरूपवललाभादिकमधममवाप्य 'न कुप्ये'न्न क्रोधं कुर्यात्, कतरत्तीचस्थानं शब्दादिकं या दुःखं मया नाऽनुभूतमित्येवमवगम्य नोद्वेगवशगेन भाव्यमुक्तं च-'अवमानात्परिभ्रंशा-द्वधनधनक्षयात् । प्राप्ता रोगाश्च शोकाश्च, जात्यन्तरशतेष्वपि ॥ १ ॥ संते य अविम्हईउं, असोइउं पंडिएण य अमंते । सप्ता हु दुमोवमियं, हियएण हियं धरंतेणं ॥ २ ॥ होऊण चक्कवट्टी, पुहुइवती विमलपंडुरच्छत्तो । सो वेव नाम भुज्जो, अणाहसाळाओ होइ ॥ ३ ॥" ॥ ६० ॥

नरःसु वेयणाओ, अणोचमाओ असायवहुलाओ । रे जीव ! तए पत्ता, अणंतखुत्तो बहुविहाओ ॥ ६१ ॥

१ यदि ततोऽपि निरंतामदः, मतिपिरोऽष्टमानमधनेः । अवशेषमदस्थानानि, परिहृतंभ्यानि प्रयत्नेन ॥ १ ॥ २ ससु चाविस्मेतुमशोचितुं पण्डितेन चाऽसरसु । तस्यं हि दुमोवमियं, हृदयेन हितं धरताम् ॥ २ ॥ भूवा चक्रवर्ती, पृथिवीपतिर्विमलपाण्डुरच्छत्रः । स एव नाम भूयो-ऽनाथशाळाख्यो भवति ॥ ३ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'अनन्तकृत्वो'ऽनन्तवारान्, 'नरकेषु' रत्नप्रभादिषु सप्तसु 'बहुविधा' अनेकप्रकारा 'अनुपमा' अनन्यसदृशा असातेन-दुःखेन बहुला- व्याप्ता वेदना- असातावेदनीयकर्मजनिताः पीडाः प्राप्ता, यत उक्तं-“नेरइया णं भंते ! कइविहं वेयणं पच्चणुभवमाणा विहरंति ?, गोयमां ! दसविहं, तं जहा-सीयं १ उसिणं २ खुहं ३ पिवासं ४ कंडूयं ५ परज्झं ६ जरं ७ दाहं ८ भयं ९ सोगं १०” [एतटीका]-“तत्र शीतोष्णे प्रतीते, क्षुत्पुनर्नारकाणां सदा स्थायिनी, ते हि क्षुद्वेदनादह्यमानाः सकलजगद्घृतादिपुद्गलाहारेऽपि न तृष्यन्ति, पिपासा तु नित्यं कण्ठोष्ठतालुजिह्वादिशोपविधायिनी सकलजलधिजलपानेऽपि नो शाम्यति, कण्डूः क्षुरकादिभिरप्यनुच्छेद्या, “परज्झं” पारवश्यं, ज्वरो यावज्जीवमत्रत्याद- नन्तगुणो, दाहभयशोका अप्यत्रत्येभ्योऽनन्तगुणा इति” ॥ ६१ ॥

देवत्ते मणुअत्ते, पराभिओगत्तणं उवगएणं । भीसणहुहं बहुविहं, अणंतखुत्तो समणुभूयं ॥ ६२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'देवत्वे' देवभवप्राप्तौ, तथा 'मनुजत्वे' मनुष्यभवप्राप्तौ, 'परे' स्वस्मादन्ये-देवा मनुजाश्च, तेषां 'अभियोगत्वं' परतन्त्रत्वं, 'उपगतेन' प्राप्तेन सता पारवश्याद् 'अनन्तकृत्वो'ऽनन्तवारान् 'बहुविधं' अनेकप्रकारं 'भीषणं' भयानकं 'दुःखं' असातं 'समनुभूतं' वेदितम् ॥ ६२ ॥

तिरियगइं अणुपत्तो, भीममहावेयणा अणेगविहा । जम्मणमरणऽरघट्टे, अणंतखुत्तो परिब्भमिओ ॥ ६३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं तिर्यग्गतिमनुप्राप्तोऽनेकविधा 'भीममहावेदना' रौद्रमहापीडा, विपहमाणः, सन्निति गम्यते,

जन्ममरणपरिवृत्तेऽनन्तकृत्यः 'परिभ्रान्तः' पर्यटित, उक्तं च—“तिरिया कसंकुसारा, निवायवहबंधमारणसयाइं । नवि
इहपं पायंता, परथ जइ नियमिया हुंता ॥ १ ॥” ॥ ६३ ॥

जायंति के वि बुक्या, सारीरा माणसा व संसारे । पत्तो अणंतरुत्तो, जीवो संसारकंतारे ॥ ६४ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! संसारकान्तारे यावन्ति कान्यपि 'शारीराणि' शरीरसम्बन्धीनि 'मानसानि' मनोभवानि वा
दुःखानि, तानि मर्षण्यप्ययं जीवोऽनन्तकृत्यः प्राप्तः ॥ ६४ ॥

तण्हा अणंतरुत्तो, संसारे तारिसी तुमं आसी । जं पसमेउं सवो-दहीणमुदयं न तीरिज्जा ॥ ६५ ॥

व्याख्या-रे जीव ! संसारे तव तादृशी 'तृष्णा' तृषाऽनन्तवारानासीत्, नरके इति गम्यते, यां तृष्णां प्रशमितुं 'स-
रौंदपीनां' सरुलसमुद्राणां 'उदकं' जलं 'न शक्नुयात्' न समर्थं भवेत् ॥ ६५ ॥

आसी अणंतरुत्तो, संसारे ते लुहा वि तारिसिया । जं पसमेउं सवो, पुग्गलकाओ वि न तरिज्जा ॥ ६६ ॥

व्याख्या-रे जीव ! तव 'संसारे' नरकभवे, अनन्तकृत्यस्तादृशी 'क्षुधा' बुभुक्षा आसीद्, यां क्षुधां 'प्रशमितुं' निवर्त-
यितुं सर्वोऽपि पुद्गलकायो घृतादिरूपो न शक्नुयात् ॥ ६६ ॥

काऊणमणेगाइं, जम्मणमरणपरियट्टणसयाइं । बुक्खेण माणुसत्तं, जइ लहइ जहिच्छियं जीवो ॥ ६७ ॥

व्याख्या-हे जीव ! 'अनेकानि' अनन्तानि, जन्ममरणानां परावर्तनशतानि-कदाचिज्जन्म कदाचिन्मरणमित्येवंरू-

पाणि कृत्वा 'दुःखेन' कष्टेन, अयं 'जीव' आत्मा, यदि यद्[च्छिकं]च्छया (?) 'मानुषत्वं' मनुजत्वं लभते, न तु सुखेन,
कुशलपक्षकारी पुनः सुखेन मृत्वा सुखेनैव लभत इति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

तं तद् दुल्लहलंभं, विञ्जुलयाचंचलं च मणुअत्तं । धम्मंमि जो विसीयइ, सो काउरिसो न सप्पुरिसो ॥ ६८ ॥

व्याख्या-तन्मनुजत्वं तथा चुल्लकादि दशोपनयव्यवस्थया 'दुर्लभलाभं' दुर्लभप्राप्तिं तथा विञ्जुलतावच्चञ्चलं च, लब्ध्वेति
गम्यते, यो मनुजो 'धर्मे' जिनप्रणीते, अदृष्टवशात् प्राप्ते 'विपीदति' विषण्णो भवति, धर्मं न सम्यगनुतिष्ठतीत्यर्थः, स
'कापुरुषः' कुत्सितपुरुषो, न सत्पुरुषः ॥ ६८ ॥

मणुस्सजम्मे तडिलद्धयंमि, जिणिंदधम्मो न कओ य जेणं ।

तुट्टे गुणे जह धाणुक्कणं, हत्था मलेयवा अवस्स तेणं ॥ ६९ ॥

व्याख्या-मनुष्यजन्मनि संसाराम्भोनिधितटप्राये लब्धे सति येन मनुष्येण, चः पादपूरणार्थो, जिनेन्द्रधर्मोऽहिंसादि-
रूपो 'न कृतो' नानुचीर्णस्तेन मनुष्येण 'अवश्यं' निश्चितं, मरणावसाने हस्तौ 'मृदितव्यौ' घृष्टव्यौ, "हा ! हा ! मया
सत्यां सामग्र्यां धर्मरूपं पाथेयं न जगृहे, अथाहं किं करोमीति", कस्मिन् केनेव ?, यथा 'गुणे' प्रत्यञ्चायां त्रुटिते सति
रणभूमौ 'धानुक्केण' धनुर्धरेण, हस्तौ मृदितव्यौ भवतस्तथा तेनाऽपि, मृद्नातेर्मल इत्यादेशः ॥ ६९ ॥

रे जीव ! निसृणि चंचलसहाय, मिल्हेविणु सयल वि यज्झभाव ।
नयभेयपरिग्गहविविहजाल, संसारि अत्थि सह इंदयाल ॥ ७० ॥

व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् !, त्वं ‘शृणु’ आकर्णय, किं तदित्याह ‘चञ्चलस्वभावान्’ चपलस्वरूपान्, सकलानपि
पापभागान् शरीरादीन् तथा ‘नयभेदो’ नयप्रकारो यः ‘परिग्रहो’ धनधान्यक्षेत्रवास्तुरूप्यसुवर्णकुप्यद्विपदचतुष्पदरूपस्तस्य
यद् ‘पिपिधजालं’ अनेकरूपकारसमूहस्तच्च मुक्त्वा परलोके यास्यसीति गम्यते, अतः संसारे यदस्ति धनधान्यादिकं तत्सर्वं
‘इन्द्रजालमिव’ तत्रचलेनाविद्यमानवस्तुप्रकाशनमिव, इन्द्रजालं वस्तुगत्याऽसदित्यर्थः ॥ ७० ॥

पियपुत्तमित्तघरघरणिजाय, इहलोइअ सवि नियसुहसहाय ।

नवि अत्थि कोइ तुह सरणि मुक्खव !, इक्खल्लु सहसि तिरिनरयदुक्ख ॥ ७१ ॥

व्याख्या-हे ‘मूर्ख !’ अज्ञानिन् !-आत्मन् !, यदर्थं त्वं द्रव्याद्युपार्जने परवशनादिकं कुरुष्वे तत्सर्वमैहलौकिकं पितापु-
त्रमित्रगृहगृहिणीनां ‘जातं’ समूहस्तव नरकादौ प्राप्तस्य ‘शरणे’ निर्भयत्वस्थापने, ‘निजशुभसहाय’ आत्मकल्याणनिमित्तं
न कोऽप्यस्ति, न कोऽपि तत्र त्रातेत्यर्थः, केवलं जन्मान्तरे ‘एक एव’ एकाक्येव, तिर्यङ्गुरकदुःखानि सहिष्यसे, ये वर्त-
माने काले प्रसिद्धास्ते भूते भविष्यत्यपि भवन्तीति वचनाददुष्टः प्रयोगः ॥ ७१ ॥

कूसज्जे जह ओसर्पिबुए, धोयं चिट्ठइ लंयमाणए। एवं मणुआण जीविणं, समयं गोयम ! मा पमायए ॥ ७२ ॥

व्याख्या-कुशाग्रे यथा 'अवश्यायविन्दुकः' शरत्कालभाविश्लक्षणवर्षविन्दुः, स्वार्थे कः प्रत्ययः, 'स्तोकं' अल्पं, काल-
मिति गम्यते, तिष्ठति लम्बमानक, एवं मनुजानां जीवितं, अतः समयमपि गौतम ! मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ॥ ७२ ॥

संबुज्झह किं न बुज्झह ?, संबोहि खलु पेच्च दुल्लहा । नो हूवणमंति राहओ, नो सुलहं पुणरवि जीवियं ॥७३॥

व्याख्या-श्री सूत्रकृताङ्गे वैतालीयाध्ययने भगवानादितीर्थकरो भरततिरस्कारागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह, यदि
वा सुरासुरनरोरगतिरश्वः समुद्दिश्याऽऽह, यथा-'सम्बुध्यध्वं' यूयं धर्मे बोधं कुरुत, 'किं न बुध्यध्वं ?' एवंविधसामग्र्यां
सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत ? इत्यर्थः, यतोऽकृतधर्माणां 'प्रेत्य' परलोके सम्बोधिर्धर्मप्राप्तिरूपा पुनर्दुर्लभा, खलु
शब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव, नो 'हु'निश्चये, नैवाऽतिक्रान्ता रात्रय 'उपनमन्ति' पुनर्दोक्ते, नह्यतिक्रान्तो यौव-
नादिकालः पुनरावर्त्तत इति भावः, पुनरपि 'जीवितं' संयमजीवितं, 'नो' नैव, सुलभं, यदि वा 'जीवितं' आयुस्खुटितं
तरत्सन्धातुं न शक्यत इत्यायुपोऽनियतत्वमाह ॥ ७३ ॥

डहरा बुद्धा य पासह, गम्भत्या वि चयंति माणवा । सेणे जह वट्टयं हरे, एवं आउखयंमि तुट्टइ ॥ ७४ ॥

व्याख्या-"डहरा" वाला एव एके-केचिज्जीवितं त्यजन्ति, तथा वृद्धाश्च, गर्भस्था अपि मानवा, उपदेशयोग्यत्वा-
न्मानवग्रहणं, एतत् पश्यत यूयं, यत्सर्वास्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति, तथाहि-त्रिपल्योपमायुष्कस्याऽपि पर्या-

एतन्तरमन्तर्मुहूर्त्तैर्नैय कस्यचिन्मृत्युरूपतिष्ठतीत्यत्र दृष्टान्तमाह—यथा श्येनो 'वर्त्तकं' तिच्चिरिजीवं 'हरते' हन्ति, एव-
मायुःक्षये प्राणान्मृत्युरपहरेदायुःक्षये वा श्रुयति जीवितम् ॥ ७४ ॥

तिहुयणजणं मरंतं, दद्रूण नयंति जे न अप्पाणं । विरमंति न पावाओ, धिद्वी धिट्त्तणं ताणं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—'त्रिभुवनजनान्' समस्तलोकान्, धियमाणान् दृष्ट्वा य आत्मानं प्रक्रमाद्धर्मे 'न नयन्ति' न प्रापयन्ति, तथा
पापाद्य हिंसादेर्न विरमन्ति' न नियतन्ते, तेषां 'घृष्टत्वं' धार्ष्ट्यं, धिग् धिक् ॥ ७५ ॥

मा मा जंपह् यहुअं, जे यद्वा चिक्खणेहि कम्ममेहिं । सवेसि तेसि जायइ, हियोवएसो महादोसो ॥ ७६ ॥

व्याख्या—खल्वेवममी पुनः पुनः प्रतिबोध्यमाना अपि किमिति न प्रतिबुध्यन्त इति 'बहु कं' बहुलं, 'मा मेति' निपेधे,
'जल्पत' यदत, यद्वा अयोग्यान् प्रत्युपदिशतो गुरुन्मति साधूनामिदं वाक्यं—हे गुरवो ! मा मा बहुकं हितोपदेशादिकं
जल्पत, कुतो ? यतो ये प्राणिनश्चिक्खणैर्निविडैः 'कर्मभिर्ज्ञानावरणीयादिभिर्वद्वा' आश्लिष्टा, तेषां प्राणिनां हितो-
पदेशो' धर्मोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा, दोषस्तु—“आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्धंतरहस्सं,
अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥” इत्यादिको, दर्पान्मामप्ययमेवमनुशास्तीत्यादिरूपो द्वेषो वा 'जायते' भवति, ब्रह्मदत्त-
चक्रवर्त्यादिवद्, यत उक्तं—“उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये । पयःपानं भुजङ्गानां, केवलं विपवर्धनम् ॥ १ ॥”
ततश्च यस्मान्निविडकर्मणां हितोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा जायते तस्मात्तान् प्रति मा बहु बहु जल्पतेत्यर्थः ॥ ७६ ॥

कुणसि ममत्तं धनसय-णविहवपमुहेसुऽणंतदुक्खेसु । सिढिलेसि आयरं पुण, अणंतसुक्खंमि सुक्खंमि ॥७७॥

व्याख्या-रे मूढात्मन् । त्वं 'अनन्तदुःखेषु' अनन्तदुःखकारणेषु, धनस्वजनविभवप्रमुखेषु, धनं-हिरण्यादिः, स्वजनो-
मात्रादि, विभवो-हस्त्यश्वादिस्तत्प्रभृतिषु 'ममत्वं' ममीकारं करोषि, तथा चोक्तं श्रीआचाराङ्गे [लोकविजयाध्ययने प्रथ-
मोद्देशके] "माया मे पिया मे भाया मे भगिणी मे भज्जा मे पुत्ता मे धूता मे सुण्हा मे सहिसयणसंगंधसंथुया मे विवि-
त्तोपकरणपरियट्टणभोयणच्छायणं मे, इच्चत्थं गट्ठिए लोए वसे पमत्ते अहो य राओ य परित्तप्पमाणे कालाकालत्तमुट्ठाई
संजोगऽट्ठी अट्ठालोभी" [एतद्वीका]-"मातृविषयो रागः संसारस्वभावादुपकारकर्तृत्वाद्दोषजायते, रागे च सति मदीया
माता क्षुत्पिपासादिकां वेदनां मा प्रापदित्यतः कृपिवाणिज्यसेवादिकां प्राण्युपघातरूपां क्रियामारभते, तदुपघातकारिणि
च तस्यां वाऽकार्यप्रवृत्तायां द्वेष उपजायते, तद्यथा-अनन्तवीर्यप्रसक्तायां रेणुकायां रामस्येवेति, एवं पिता मे, पितृ-
निमित्तं रागद्वेषो भवतो, यथा रामेण पितरि रागात्तदुपहन्तरि च द्वेषात्सप्तकृत्वः क्षत्रिया व्यापादिताः, सुभूमेनापि
त्रिःसप्तकृत्वो ब्राह्मणा इति, भ्राता मे, भगिनी निमित्तेन च क्लेशमनुभवति प्राणी, तथा भार्यानिमित्तं रागद्वेषोद्भवस्त-
द्यथा-चाणाक्येन भगिनीभगिनीपत्याद्यवज्ञातया भार्यया चोदितेन नन्दान्तिकं द्रव्यार्थमुपगतेन कोपाश्लन्दकुलं क्षयं
निन्ये, तथा पुत्रा मे न जीवन्तीत्यारम्भे प्रवर्तते, एवं दुहिता मे दुःखिनीति रागद्वेषोपहतचेताः परमार्थमजानानस्तत्तद्वि-
धत्ते येनैहिकामुष्मिकानपायानवामोति, तद्यथा-जरासन्धो जामातरि कंसे व्यापादिते स्वबलावलेपादपसृतवासुदेवपदा-

नुमारी मन्त्रवाहनः क्षयमगात्, स्नुषा मे न जीवतीत्यारम्भादौ प्रवर्तते, 'सखिस्वजनसंग्रन्थसंस्तुता मे' सखा-मित्रं,
 स्वजनः-पितृव्यादिः, संग्रन्थः-स्वजनस्याऽपि स्वजनः पितृव्यपुत्रशालादिः, संस्तुतो-भूयो भूयो दर्शनेन परिचितोऽथवा
 पूर्वसंस्तुतो-मातृपित्रादिभिरभिहितः, पश्चात्संस्तुतः-शालकादिः, स इह ग्राह्यः, स च मे दुःखित इति परितप्यते, विविक्तं-
 शोभनं प्रचुरं वा, उपकरणं-हस्त्यश्वरथासनमञ्चकादि, परिवर्तनं-द्विगुणत्रिगुणादिभेदभिन्नं तदेव, भोजनं-मोदकादि,
 आच्छादनं-पट्टयुगादि, तच्च मे भविष्यति नष्टं वा, "इच्छत्य"मिति, इत्येवमर्थं गृद्धो लोकस्तेष्वेव मातृपित्रादिरागादि-
 निमित्तस्थानेष्वामरणं, प्रमत्तो-ममेदमहमस्य स्वामी पोपको वेत्येवं मोहितमना 'वसेत्' तिष्ठेदिति, उक्तं च-'पुत्रा मे
 भ्राता मे, स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे । इति कृतमेमेशब्दं, पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १ ॥ पुत्रकलत्रपरिग्रह-ममत्व-
 दोषैर्नरो प्रजति नाशम् । कृमिक इव कोशकारः, परिग्रहाद्दुःखमाप्नोति ॥ २ ॥' x x x तदेवं कपायेन्द्रियप्रमत्तो मातृपि-
 त्राद्यर्थमर्थोपार्जनरक्षणतत्परो दुःखमेव केवलमनुभवतीत्याह च-"अहो" इत्यादि, अहश्च सम्पूर्णं रात्रिं च, च शब्दात्प-
 क्षं मासं च निवृत्तशुभाध्यवसायः परि-समन्तात्तप्यमानः परितप्यमानः सन् तिष्ठति, तद्यथा-'कई या वच्चइ सत्थो ?,
 किं भंडं ? कथं केत्तिया भूमी ? । को कयविक्रयकालो ?, निविसई किं कहिं केण ? ॥ १ ॥' इत्यादि, स च परितप्य-
 मानः किम्भूतो भवतीत्याह-'काले'त्यादि, कालः-कर्तव्यावसरस्तद्विपर्यासोऽकालः, सम्यगुत्थातुं-अभ्युद्यन्तुं शीलमस्येति
 समुत्थायीति पदार्थो, वाक्यार्थस्तु काले-कर्तव्यावसरे अकालेन-तद्विपर्यासेन समुत्तिष्ठतेऽभ्युद्यतमनुष्ठानं करोति, तच्छी-

१ कदा प्रजति सार्थः, किं भाण्डं कुत्र कियती भूमिः । कः क्रयविक्रयकालो, निर्विशति (निर्गच्छति) किं क केन ? ॥ १ ॥

लश्चेति, कर्तव्यावसरे न करोतीत्यन्यदा च विदधातीति, यथा वा काले करोत्येवमकालेऽपीति, यथा वाऽनवसरे न करो-
त्येवमवसरेऽपीति, अन्यमनस्कत्वादपगतकालाकालविवेक इति भावना, यथा प्रद्योतेन मृगापतिरपगतभर्तृका सती ग्रह-
णकालमतिवाह्य कृतप्राकारादिरक्षा जिघृक्षितेति, यस्तु पुनः सम्यकालोत्थायी भवति स यथाकालं परस्पराणावाधया सर्वाः
क्रियाः करोतीति, तदुक्तं—‘मासैरष्टभिरह्ना च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा । तत्कर्तव्यं मनुष्येण, येनाऽन्ते सुखमेधते ॥ १ ॥’
धर्मानुष्ठानस्य च न कश्चिदकालो मृत्योरिवेति, किमर्थं पुनः कालाकालसमुत्थायी भवतीत्याह—‘संजोगट्टी’ संयुज्यते
संयोजनं वा संयोगोऽर्थः—प्रयोजनं संयोगार्थः, सोऽस्याऽस्तीति संयोगार्थी, तत्र धनधान्यहिरण्यद्विपदचतुष्पदराज्यभा-
र्यादिः संयोगस्तेनाऽर्थी—तत्प्रयोजनी, अथवा शब्दादिविषयः संयोगो मातापितृादिभिर्वा, तेनाऽर्थी कालाकालसमुत्थायी
भवतीति, किञ्च ‘अट्टालोभी’ अर्थो—रत्नकुप्यादिस्तत्र आ—समन्ताल्लोभोऽर्थालोभः, स विद्यते यस्येत्यसावपि काला-
कालसमुत्थायी भवति, मम्मणवणिग्वत्तथाहि—असावतिक्रान्तार्थोपार्जनसमर्थयौवनवया जलस्थलपथप्रेपितनानादेशभा-
ण्डभृतवोहिस्थगन्तृकोष्टमण्डलिकासम्भृतसम्भारोऽपि प्रावृषि सप्तरात्रावच्छिन्नमुद्गलप्रमाणजलधारावर्षनिरुद्धसकलप्राणि-
गणसञ्चारमनोरथायां महानदीजलपुरानीतकाष्ठानि जिघृक्षुरूपभोगधर्मावसरे निवृत्तापराशेषशुभपरिणामः केवलमर्थोपा-
र्जनप्रवृत्त इति, उक्तं च—‘उर्कखण्ड खण्ड निहण्ड, रत्तिं ण सुअति दिया वि य ससंको । लिंपइ ठएइ सययं, लंछिय-

१ उखनति खनति निदधाति (निहन्ति), रात्रौ न स्वपिति दिवाऽपि च सशङ्कः । लिम्पति स्थगयति सततं, लाञ्छितप्रतिलाञ्छितं करोति ॥ १ ॥ भुङ्क्ष्व
न तावद्विक्तः (निर्व्यापारो), जितितुं नाऽपि चाप मद्दयामि । नाऽपि च वत्स्यामि गृहे, कर्तव्यमिदं ब्रह्म ॥ २ ॥

परिच्छिद्यं कुण्ड ॥ १ ॥ भुञ्जसु न ताव रिफो, जेमेउं नवि य अज्ज मज्जीहं । न वि य वसीहामि घरे, कायवमिणं वहुं
अज्ज ॥ २ ॥” अथ प्रकृतार्थो-अनन्तसौख्ये मोक्षे पुन'रादरं' अनुरागं, 'शिथिलयसि' शिथिलं कुरुपे, मोक्षगमनाय तद्धे-
तुष्यार्हिसादिपु न प्रवर्तसे इति भावः ॥ ७७ ॥

संसारो दुःखहेज्ज, दुःखफलो दुस्सहदुःखरूपो य । न चयंति तं पि जीवा, अइवद्धा नेहनिअलेहिं ॥ ७८ ॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं संसारो दुःखस्य हेतुः-कारणं, तथा दुःखमेव फलं यस्याऽसौ दुःखफलः, च पुनः 'दुस्सहं,
सोदुमशक्यं यदुःखं तद्रूपस्तत्स्वरूपः, तमपि संसारं 'जीवाः' प्राणिनः 'स्नेहनिगडैः' प्रेमशृङ्खलाभिः 'अतिवद्धा' अतिशयेन
गृहीता न त्यजन्ति, ब्रह्मदत्तादिवत्, ब्रह्मदत्तो मारणान्तिकरोगवेदनादिभिरभिभूतः सन्तापातिशयात् स्पृशन्तीं प्रणयि-
नीमिव विश्वासभूमिं मूर्च्छां बहुमन्यमानस्तथा हस्तीकृतो विहस्ततया, विषयीकृतो वैषम्येण, गोचरीकृतो ग्लान्या, दष्टो
दुःसासिकया, फोडीकृतः फालेन, पीडितः पीडाभिर्निरूपितो नियत्या, आदित्सितो दैवेन, अन्तिकेऽन्त्योच्छ्वासस्य, मुखे
महाप्रवासस्य, द्वारि दीर्घनिद्राया, जिह्वाग्रे जीवितेशस्य वर्तमानो, विरलो वाचि, विह्वलो वपुषि, प्रचुरः प्रलापे, जितो
जृम्भिकाभिरित्येवम्भूतामवस्थामनुभवन्नपि महामोहोदयाद्भोगांश्चिकाङ्क्षिषुः पार्श्वोपविष्टां भार्यामनवरतवेदनावशगलद-
श्रुरक्तनयनां कुरुमति ! कुरुमतीत्येवं व्याहरन्नधः सप्तमीं नरकपृथ्वीमगात्, तत्राऽपि तीव्रतरवेदनाऽभिभूतोऽप्यविगणय्य
वेदनां तामेव कुरुमतीं व्याहरतीत्येवम्भूतो भोगाभिन्नज्ञो दुस्त्यजो भवति केषाञ्चिद्, अन्येषां पुनर्महापुरुषाणामुदारसत्त्वा-

नामात्मनोऽन्यच्छरीरमित्येवमवगततत्त्वानां सनत्कुमारादीनामिव यथोक्तरोगवेदनासद्भावे सत्यपि मयैवैतत् कृतं सोढ-
व्यमपि मयैवेत्येवं जातनिश्चयानां कर्म क्षपणोद्यतानां न मनःपीडोत्पद्यते इति, उक्तं च—“उप्तो यः स्वत एव मोहसलिलो
जन्मालयालोऽशुभो, रागद्वेषकषायसन्ततिमहानिर्विघ्नबीजस्तया । रोगैरङ्कुरितो विपत्कुसुमितः कर्मद्रुमः साम्प्रतं, सोढा नो
यदि सम्यगेण फलितो दुःखैरधोगामिभिः ॥ १ ॥ पुनरपि सहनीयो दुःखपाकस्तवायं, न खलु भवति नाशः कर्मणां सञ्चि-
तानाम् । इति सह गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्, सदसदिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्त्यः ? ॥ २ ॥” ॥ ७८ ॥

नियत्कृमपवणचलिओ, जीवो संसारकाणणे घोरे । का का विडम्बणाओ, न पावए दुसहदुक्खाओ ॥ ७९ ॥

व्याख्या—अयं ‘जीव’ आत्मा ‘घोरे’ रौद्रे ‘संसारकानने’ भवकान्तारे ‘निजकर्मपवनचलित’ आत्मीयज्ञानावरण्यादि-
कर्मवायुप्रेरितो ‘दुस्सहं’ सोढुमशक्यं दुःखं याभ्यस्ता दुस्सहदुःखा, एवंविधाः काः कां ‘विडम्बना’ वधवन्धादिरूपाणि
विगोपनानि न प्राप्नुयात् ?, अपि तु सर्वा अपि ॥ ७९ ॥

सिसिरंमि सीयलानिल-लहरिसहस्सेहि भिन्नघणदेहो । तिरियत्तणंमि रण्णे, अणंतसो निहणमणुपत्तो ॥ ८० ॥

व्याख्या—हे जीव ! त्वं ‘तिर्यक्त्वे’ तिर्यग्भवे ‘अरण्ये’ कान्तारे ‘शिशिरे’ शीतकाले ‘शीतलानिललहरिसहस्रै’र्हेमन्त-
यातप्रवाहसहस्रैर्घनं प्रचुरं यथा स्यात्तथा ‘भिन्नो’ व्यथितो देहो यस्य स भिन्नघनदेहः, प्राकृतत्वाद् व्यत्ययः, एवंविधः सन्
‘अनन्तशो’ अनन्तवारान्, यावन्निधनं विनाशमनुप्राप्तः ॥ ८० ॥

गिम्हाययसंतरो, रण्णे छुहिओ पिवासिओ बहुसो । संपत्तो तिरियभवे, मरणदुहं बहु विसूरंतो ॥ ८१ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं तिर्यग्भवे 'अरण्ये' अरण्यान्तः पतितो, 'ग्रोष्मातपेन' उष्णकालातपेन, 'सन्तसः' सन्ता-
पितः- पीडितः सन् 'बहुशो' बहुन्वारान् 'क्षुधितो' बुभुक्षितः, 'पिपासित'स्तृपितो, 'बहु' अतिशयेन, खिद्यमानो मरण-
दुःखं सम्प्राप्तः ॥ ८१ ॥

वासासु रण्णमज्जे, गिरिनिज्जरणोदगेहि बुज्जंतो । सीआनिलडज्जविओ, मओसि तिरियत्तणे बहुसो ॥ ८२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं अरण्यमध्ये 'तिर्यक्त्वे' तिर्यग्भवे 'वर्षासु' वर्षाकाले, गिरीणां यानि 'निर्झरणोदकानि' प्रश्रव-
णजलानि, तैः 'ऊद्यमान'स्ततः स्थलादन्यत्र नीयमानः 'शीतलानिलेन' हिमवातेन दग्धः सन् 'बहुशो' वारंवारं 'मृतोऽसि'
पयत्वं प्राप्तोऽसि ॥ ८२ ॥

एवं तिरियभवेसुं, कीसंतो दुक्खसयसहस्सेहिं । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो भीसणभवारण्णे ॥ ८३ ॥

व्याख्या-'एवं' पूर्वोक्तप्रकारेण तिर्यग्भवेषु जीवो दुःखशतसहस्रैः 'क्लिश्यन्' क्लेशं प्राप्नुवन् सन् अनन्तधारान् भीषण-
भवारण्ये 'उपितः' स्थितः ॥ ८३ ॥

बुद्धद्धकम्मपलया-निलपेरिओ भीसणांमि भवरण्णे । हिंइंतो नरएसु वि, अणंतसो जीव ! पत्तोऽसि ॥ ८४ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'भीषणे' भयजनके भवारण्ये 'उपितः' स्थितः, संसारकान्तारे 'दुष्टानि' दुष्टफलानि यान्यष्ट-

संख्यानि कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तान्येव 'प्रलयानिलः' प्रलयपर्वनस्तेन 'प्रेरितो' दौलितो 'हिण्डमानः' परिभ्रमन्
सन्नरकेष्वपि 'अनन्तशो' अनन्तवारान्, प्रक्रमाहुःखं प्राप्तोऽसि ॥ ८४ ॥

सत्तसु नरयमहीसुं, वज्रानलदाहसीअविअणासुं । वसिओ अणंतखुत्तो, विलवंतो करुणसद्देहिं ॥ ८५ ॥

व्याख्या-रे जीव । त्वं 'सप्तसु' सप्तसंख्यासु नरकपृथ्वीषु रत्नप्रभादिषु 'वज्रानलस्य' वज्राग्नेर्दाघस्य' उष्णस्य 'शीतस्य'
च, हिमस्य, या 'वेदनाः' पीडास्तासु 'करुणशब्दैः' दयाजनकरुतैर्विलपन्' विलापं कुर्वन् सन् 'अनन्तकृत्वो' अनन्त-
वारान् 'उपितः' स्थितः, नरकेषूपुष्णवेदनायाः शीतवेदनायाश्च स्वरूपमेवमागमज्ञाः प्रज्ञापयन्ति, तथाहि-निदाघचरम-
समये नभोमध्यमधिरुढे चण्डमहसि, मेघनिर्मुक्तै नभसि, कस्यापि पुंसो अत्यन्तपित्तप्रकोपाभिभूतस्य निपिद्धांतपवार-
णस्य सर्वतो दीप्तवह्निज्वालाकरालस्य यादृगुष्णवेदना जायते ततोऽप्युष्णवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्तगुणा, अपि च
यदि नारका उष्णवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य ज्वलत्खादिराङ्गारराशौ प्रक्षिप्य ध्मायन्ते तदा चन्दनलिप्ता इवाऽत्यन्तसु-
खान्निद्रामपि लभेरन् । तथा पौषे माघे वा रात्रौ निरन्त्रे नभसि हृदयादिकम्पकृति वाति मारुते हिमाचलस्थलीकृतस्थिते-
निरग्नेर्निराश्रयस्य निरावरणस्य तुपारकणसिक्काङ्गस्य पुंसो या शीतवेदना ततोऽपि शीतवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्त-
गुणा, किञ्च यदि नारकाः शीतवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य यथोक्तपुरुषस्थाने स्थाप्यन्ते तदा ते प्राप्तात्यन्तनिर्वात-
स्थाना इव निरुपमसुखान्निद्रामप्यासादयेयुरिति ॥ ८५ ॥

पियमायसयणरहिओ, दुरंतवाहिहिं पीडिओ बहुसो। मणुयभवे निस्सारे, विलविओ किं न तं सरसि? ॥ ८६ ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'निस्सारे' असारे मनुष्यभवे त्वं मातृपितृस्वजनै 'रहितो' वियुक्तः, प्राकृतत्वाद्विपर्ययो, 'दुरन्त-
व्याधिभिः' दुःखेनान्तोऽवसानं येषां ते दुरन्ता, एवंविधा ये व्याधयस्तैः पीडितः सन् 'बहुशो' बहुभिः प्रकारैर्विल(पितो)सो'
पिलापं कृतवान्, तं विलापं किं न 'सरसि' विचारयसि ?, अन्यत्रापि मनुष्यभवदुःखाधिकारे उक्तं-“नत्थि घरे मह
दपं, विलसइ लोओ पयट्टइ च्छणुत्ति । डिभाइ रुअंति घरे, हद्धी किं देमि ? घरणीए ॥ १ ॥ दिंति न मह ढोअं पि हु,
अत्तममिद्धीइ गयिया सयणा । सेसा वि हु धणिणो परि-हवंति न हु दिंति अवगासं ॥ २ ॥ अज्ज घरे नत्थि घयं, तिल्लं
छोणं च इंधणं यत्थं । जाया उ अज्ज तउणी, कल्ले किह होही ? कुटुंबं ॥ ३ ॥ वट्टइ घरे कुमारी, वालो तणओ विढप्पइ
न अत्थं । रोगगहुलं कुटुंबं, ओसहमुल्लाइयं नत्थि ॥ ४ ॥ उड्डोआ मह घरणी, समागया पाहूणा बहु अज्ज । जिण्णं घरं
च हट्टं, इरइ जलं गलइ सयं पि ॥ ५ ॥ कलहकरी मह भज्जा, असंबुडो परिअणो प्हू विसमो । देसो अधारणिज्जो, एसो
वच्चामि अन्नत्थ ॥ ६ ॥ जलहिं पविसेमि महिं, भमेमि धाउं धमेमि अहवा वि । विज्जं मंतं साहे-मि देवयं वा वि अच्चेमि
॥ ७ ॥ जीवइ अज्ज वि सत्तू, मओ अ इट्ठो प्हू अ मह रुट्ठो । दाणिग्गहणं मग्गं-ति विहविणो कत्थ वच्चामि ? ॥ ८ ॥
इच्छाइ महार्चिता, जरगहिया णिच्चमेव थ दरिदा। किं अणुहवंति सुक्खं?, कोसंबीनयरिविप्पुव ॥ ९ ॥” तत्कथानकमिदं-
कौशाम्ब्यां सोमिलो द्विज आजन्मदरिद्रो भार्यापुत्रपुत्रिकादिकुटुम्बवहुलोऽन्यदा घनार्जनाय देशान्तरे गतः सन् वाणि-

ज्यादिव्यापाररहितं सदान-भोगं योगिनमेकमद्राक्षीत्, स च तं द्विजं चिन्तातुरं पृच्छति-का चिन्ता?, तेनोक्तं- दारिद्र्यं चिन्ताकारि, योगी स्नाह- त्वामीश्वरं करोमि, यदहं कथयामि तत्त्वया कार्यं, ततो द्वावपि पर्वतनिकुञ्जे गतौ, योगी प्राह-एष स्वर्णरसः शीतवातातपादिसहमानैः-शुष्ककन्दमूलफलाशिभिः शमीपत्रपुटैर्मौल्यते, द्वाभ्यामपि ततस्तथैव गृहीतो रसः, भृतं तुम्भं, विनिर्गतौ वनात्, योगी स्नाह-भो ! अप्रमत्तेन तुम्भकं धार्यं, दुःखेन पण्मासैर्मौलितोऽस्ति रसोऽयं, इत्येवं पुनः पुनः कथने रुष्टो विप्रो, ढोलितं तुम्भं, सागपत्रैरितस्ततः क्षिप्तो रसो गतः सर्वः, ततोऽयोग्योऽयमिति परित्यक्तः पृथिव्यां भ्रान्त्या मृत इति ॥ ८६ ॥

पवणुष्व गयणमग्गे, अलक्षितो भ्रमइ भववणे जीवो । ठाणट्टाणंमि समु-ज्झज्जण धणसयणसंघाए ॥ ८७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ? अयं 'जीवः' प्राणी स्थाने स्थाने धनस्वजनसंघातान् "समुज्झज्जण"ति समुज्झय-त्यक्त्वा भववणे 'अलक्षितो' अज्ञातस्वरूपः सन् 'भ्रमति' पर्यटति, कस्मिन् क इव ?, 'गगनमार्गे' नभोवर्त्मनि पवन इव, यथा गगने 'पवनो' वातो 'अलक्षितो' अदृश्यरूपः सन् भ्रमति, तथाऽयं जीवोऽपि ॥ ८७ ॥

विधिज्जंता असयं, जम्मजरामरणतिस्सखकुंतेहिं । दुहमणुहवंति घोरं, संसारे संसरंत जिया ॥ ८८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अमी जीवाः संसारे चातुर्गतिकरूपे 'संसरन्त' इतस्ततः पर्यटन्तः सन्तो 'असकृद्' वारंवारं

‘पोरं’ रीद्रं ‘दुःखं’ असातं ‘अनुभवन्ति’ प्रामुख्यन्ति, किम्भूता जीवाः?, जन्मजरामरणान्येव ‘तीक्ष्णा’ निशिता, ये ‘कुन्ताः’
प्रामासै‘मिध्यमाना’ मेघमाना, अत एव दुःखानुभवनं जीवानाम् ॥ ८८ ॥

तद् वि गणं पि कया वि हु, अन्नाणभुअंगडंकिआ जीवा । संसारचारगाओ, न य उधिज्जंति मूढमशा ॥ ८९ ॥

व्याख्या-यद्यप्येवं दुःखमनुभवन्ति तथाऽपि, ‘हु’निश्चये, ‘कदाऽपि’ कस्मिन्नपि प्रस्तावे, अमी ‘मूढमनसो’ मूर्खा जीवा,
प्रज्ञानमेव भुजद्गमेन ‘दष्टा’ भक्षिता, अज्ञानान्धा इत्यर्थः, ‘क्षणमपि’ स्तोककालमपि, संसार एव ‘चारको’ गुप्तिगृहं,
तस्मात् ‘न चोद्विजन्ते’ नोद्विग्ना भवन्ति ॥ ८९ ॥

फीलसि कियंत वेलं, सरीरवावीइ जत्थ पइसमयं । कालरहदृघटीहिं, सोसिज्जइ जीवियंभोहं ॥ ९० ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘शरीरवाप्यां’ देहरूपदीर्घिकायां कियतीं ‘वेलं’ समयं यावत् ‘क्रीडिष्यसि’ रंस्यसे ?, कियन्तं
कालं स्यास्यसीत्यर्थः, यत्र शरीरवाप्यां ‘प्रतिसमयं’ प्रतिक्षणं कालरघदृघटीभिर्जीविताम्भ ओघो’ जीवितजलप्रवाहः
शोष्यते, यथा घापी अरहदृघटीभिः प्रतिसमयं निर्वास्यमानजलेन शोषमासादयति, तथेदं शरीरमपि प्रतिसमयं कालाति-
क्रमणेन जीवितजलशोषणाद्रिकं जायत इत्यर्थः ॥ ९० ॥

रे जीव ! बुज्झ मा मु-ज्झ मा पमायं करेसि रे पाव ! । किं परलोए गुरुदु-क्खभायणं होहिसि ? अयाण ! ९१

व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् ! त्वं ‘बुध्यस्व’ धर्मे बोधं कुरु, ‘मा मुह्य’ मा मोहमाप्नुहि, ‘रे पाव !’ दुष्टात्मन् !, अह-

द्व्यशात्प्राप्ते धर्मे मा 'प्रमाद' मा आलस्यं कुरु, हे 'अज्ञान !' मूढ ! 'परलोकै' परभवे 'गुरुदुःखानां' महदसातवेदनीय-
कर्मजन्यपीडानां 'भाजनं' पात्रं किं भवसि ? , वर्तमानायां भविष्यत्प्रयोगः प्राकृतत्वात् ॥ ९१ ॥

युञ्जसु रे जीव ! तुमं, मा युञ्जसु जिणमंयम्मि नाज्जणं । जम्हा पुणरवि एसा, सामग्गी दुल्लहा जीव ! ॥ ९२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'बुध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'ज्ञात्वा' यथास्वरूपमवबुध्य 'जिनमते' सर्वज्ञशासने 'मा मुह्य' मा मोहं याहि, जिनमर्त सम्यक् प्रतिपद्यस्वेत्यर्थः, यस्माद् हे जीव ! 'पुनरपि' एकशः काकतालीयन्यायेन प्राप्ता विद्यते, परं भूयोऽप्येषा सामग्री-साधुश्रद्धादिरूपा, "चत्तारि परमंगाणि, दुल्लहाणीह जंतुणो । माणुसत्तं सुइ सद्धा, संजमम्मि य वीरियं ॥ १ ॥" इति रूपा वा, 'दुर्लभा' दुष्प्रापा, चक्रवेधवत्तथाहि-इंदपुरं नगरं, इंददत्तो राया, तस्स इट्ठाणं वराणं देवीणं चावीसं पुत्ता, अण्णे भणंति-एक्काए च्चैव देवीए पुत्ता, ते सब्बे राइणोणं पाणसमा, अण्णा एक्का अमच्चधूया, सा परंपरिणंतेण दिट्ठिल्लिया, सा अण्णता कयाइ रिउण्हाता समाणी अच्छति, रायणा य दिट्ठा, कां एस त्ति ? , तेहि भणितं-तुज्ज देवी एसा, ताहे सो ताए समं रत्तिं एकं वसितो, सा य रिउण्हाता, तीसे गब्भो लग्गो, सा य अमच्चेण भणिल्लिता-जघा तुब्भं गब्भो आहूतो भवति तदां ममं साहेज्जसु, ताए तस्स कथितं दिवसो मुहुत्तो जं च रायएण उल्लवितं सोत्ति-यंकारो, तेण तं पत्तए लिहितं, सो य सारवेत्ति, णवण्हं मासाणं दारओ जातो, तस्स दासचेडाणि तद्विसं जाताणि,

तंजहा-प्रगियओ पपतओ बहुलियो सागरो य, ताणि सहजाताणि, तेण कलायरिअस्स उवणीतो, तेण लेहाइताओ
 गणियप्पयाणाओ घायत्तरिं फळाओ गाहितो, जाघे ताओ गार्हिति आयरिया ताघे ताणि तं कहुंति वाउछंति ये; पुव-
 परिचएणं ताणि रोउंति, तेण ताणि णो चेव गणित्ताणि, गहिताओ कलाओ, ते अ अण्णे वावीसं कुमारा गाहिज्जंता
 तं आयरियं पिट्टंति, अवयणाणि भणंति, जति सो आयरियो पिट्टेति ताघे गंतूण माऊणं साहंति, ताहे ताओ आयरियं
 गिंमंति-कीस आहणसि ?, किं सुलभाणि पुत्तजम्माणि ?, ततो ते ण सिक्खियाओ । इओ य महराए पवओ राया, तस्स
 मुता णियुति नाम दारिया, सा रण्णो अलंफिया उवणीया, राधा भणति-जो तव रोयति [सो ते] भंत्तारो, ततो ताए
 पातं-जो सूरुो धीरो विफंतो सो मम भत्ता होउ, से पुण रज्जं दिज्जा, ताघे सां य बलवाहणं गहाय गतां इंदपुरं नगरं,
 नस्स इंदत्तस्स रण्णो वहये पुत्ता (सुएल्लिया), इंददत्तो तुट्ठो चिंतेइ-णूणं अण्णेहितो राइंहितो लट्ठो तो आगमितो,
 ततो तेण उस्सितपडागं नगरं कारितं, तत्थ एफम्मि अक्खे अट्ट चक्काणि, तेसिं परतो धीयल्लिया, सा अच्छिम्मि विंधि-
 तपा, ततो इंददत्तो राया संनद्धो णिग्गतो सह पुत्तेहिं, सा वि कण्णा सवालंकारविभूसिया एगंमि पएसे अच्छति, सो रंगो
 रायाणो, ते य वंठभडभोइया, जारिसो दोवतीए, तत्थ रण्णो जेट्ठो पुत्तो सिरिमाली णाम कुमारो, सो भणितो-पुत्त !
 एसा दारिया रज्जं च घेत्तपं अतो विंध एतं पुत्तलियं ति, ताघे सो अकतकरणो तस्स समूहस्स मज्झे धणूं चेव गेण्हितुं
 ण तरति, कहुंचिउणेण गहितं, तेण जत्तो वच्चउ तत्तो वच्चउ त्ति मुक्को सरो, सो चक्के अप्फडितूण भग्गो, एवं कस्स वि
 एफं जरगंतरं घोलीणो, कस्सइ दोण्हि कस्सइ तिण्हि, अण्णेसिं वाहिरेणं चेव णींति, ताघे राया अधितिं पगतो, अहो !!

अहं एतेहिं धरिसितो त्ति, ततो अमच्चेण भणितो-कीस अधितिं करेह ?, राया भणति-एतेहिं अहं अप्पधाणो कतो, अम-
 चो भणति-अत्थि पुणो अण्णो तुज्झ पुत्तो मम धूताए तणओ भणाइओ सुरिंददत्तो नाम, सो समत्थो विंधेउं, अभि-
 ण्णाणाणि से कहिताणि, कहिं सो ?, दरिसितो, ततो राइणा अवगूहितो भणितो-सेयं तव एए अट्टरहचके भेत्तूण पुत्त-
 लियं अच्छिम्मि विंधित्ता रज्जसुहं णिघुतिं दारियं संपावित्तए, ततो कुमारो जधा आणवेहत्ति भणित्तूण ठाणं ठाइत्तूण
 धणुं गेण्हति, लक्खाभिमुहं सरं सज्जेति, ताणि य दासरूवाणि चउद्दिसि ठिताणि रोडंति, अण्णे य उभयतो पासिं गहि-
 तखग्गा, जति कहवि लक्खस्स चुक्कति ततो सीसं छिंदितवं ति, सो वि से उवज्झाओ पासे ठिओ भयं देति-मारिज्जसि
 जइ चुफसि, ते वावीसं पि कुमारा एस विधिस्सति त्ति विसेसं उलुंठाणि विग्घाणि करंति, ततो ताणि चत्तारि ते य दो
 पुरिसे वावीसं च कुमारे अगणितेण ताणं अट्टण्हं रहचक्काणं अंतरे जाणिऊण तंमि लक्खे णिरुद्धाए दिट्ठीए अण्णमतिं
 अकुणमाणेण सा घीइद्धिया वामे अच्छिम्मि विद्धा, ततो लोकेण उक्किट्टकलुकलुम्मिस्सो साधुक्कारो कतो, जधा तं चक्कं
 दुरयं भेत्तुं, एवं एसा सामग्गी वि ॥ ९२ ॥

इलहो पुण जिणधम्मो, तुमं पमायापरो सुहेसी य । इसहं च नरयदुक्खं, कह होहिसि तं न याणामो ॥९३॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं 'जिनधर्मः' तीर्थकृत्प्रणीतो धर्मो अहिंसादिरेकशो लब्ध इति गम्यते, पुन'दुर्लभो' दुष्प्रापः,
 त्वं च 'प्रमादाकर' आलस्यादिस्वानिः, आलस्याद्युपहतो हि धर्मं न प्राप्नोति, प्राप्तमपि सम्यग् नाऽनुतिष्ठति, यत उक्तं-

श्रीआचर्यकनिर्युक्तौ-“आलस- मोह-उवणेण, थंभो कोहो पमार्य-किविणैत्ता । भय-सोगा अण्णाणां,-उवक्खेवं-
कुण्हला रमणां ॥ १ ॥ आलस्यान्न साधुसकाशं गच्छति शृणोति वा, मोहाद् गृहकर्तव्यतामूढो वा, अज्ञातो वा-कि-
मेते विजानन्तीति, सम्भादा-जात्याद्यभिमानात्, क्रोधाद्वा-साधुदर्शनादेव कुप्यति, प्रमादाद्वा-मद्यादिलक्षणात्, कृप-
णत्याद्वा-दातव्यं [भविष्यति] किञ्चिदिति, भयाद्वा-नारकादिभयं वर्णयन्तीति, शोकाद्वा-इष्टवियोगजात्, अज्ञानात्-कुह-
ष्टिमोहतः, व्याधेपाद्बहुकर्तव्यतामूढः, कुतूहलान्नटादिविषयात्, रमणात्-लावकादि खेडुनेति गाथार्थः, एतेहिं कारणेहिं,
उद्वृण सुदुहं पि माणुस्सं । न लहइ सुतिं हियकरिं, संसारुत्तारिणिं जीवो ॥ २ ॥” तथा त्वं ‘मुखैपी च’ ऐहिकसुख-
वाञ्छकः, नरकदुःखं च ‘दुस्सहं’ सोढुमशक्यं, अतस्त्वं कथं भविष्यसि परलोके तन्न जानीमः ॥ ९३ ॥

अधिरेण गिरो समले-ण निम्मलो परवसेण साहीणो । देहेण जइ विदप्पइ, धम्मो ता किं न पज्जत्तं ? ॥ ९४ ॥

व्याख्या-रे जीव ! ‘अस्थिरेण’ अशाश्वतेन देहेन यदि ‘स्थिरः’ परलोकानुगामी, धर्म उपाज्यते तदा ‘किं न
पर्याप्तं ?’ किं न परिपूर्णं ?-किं न सम्पन्नमित्यर्थः, तथा ‘समलेन’ पुरीषप्रश्रवादिपूर्णेन देहेन ‘निर्मलो’ निर्दोषो धर्मो
यज्यते तदा किं न पर्याप्तं ?, तथा ‘परवसेन’ रोगाद्यायत्तेन देहेन यदि ‘स्वाधीनः’ स्वात्मायत्तो धर्मोऽज्यते तदा
किं न पर्याप्तम् ? ॥ ९४ ॥

जह चिंतामणिरयणं, सुलहं न हु होइ तुच्छविहवाणं । गुणविहववज्जियाणं, जियाण तह धम्मरयणं पि ॥ ९५ ॥

व्याख्या-‘यथा’ येन प्रकारेण ‘चिन्तामणिरत्नं’ प्रतीतं ‘सुलभं’ सुप्रापं ‘न हु’ नैव ‘भवति’ जायते ‘तुच्छविभवानां’
 तुच्छः-स्वल्पो विभवः-कारणे कार्योपचाराद्विभवकारणं पुण्यं येषां ते तुच्छविभवाः-स्वल्पपुण्या इत्यर्थस्तेषां, तथाविधपशु-
 पालवत्, तथा ‘गुणा’ अक्षुद्रतादयस्तेषां विशेषेण ‘भवनं’ सत्ता गुणविभवो, अथवा गुणा एव ‘विभवो’ विभूतिर्गुण-
 विभवस्तेन ‘वर्जितानां’ रहितानां ‘जीवानां’ पञ्चेन्द्रियप्राणिनामुक्तं च-“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता, भूतानि तरवः स्मृताः ।
 जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, शेषाः सत्त्वा इतीरिताः ॥ १ ॥” अपि शब्दस्य वक्ष्यमाणस्येह संबन्धादेवं भावना कार्या-
 एकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणां तावद्धर्मप्राप्तिर्नाऽस्ति, पञ्चेन्द्रियजीवानामपि तद्योग्यताहेतुगुणसामग्रीविकलानां ‘तथा’ तेन प्रका-
 रेण धर्मरत्नं सुलभं न भवतीति प्रकृतसंबन्ध इति, पूर्वसूचितपशुपालदृष्टान्तश्चाऽयं-“बहुविबुधजनोपेतं, हरिरक्षितमप्सर-
 रःशतसमेतम् । इह अत्थि हत्थिणपुरं, पुरं पुरन्दरपुरुव वरं ॥१॥ तत्र श्रेष्ठिगरिष्ठः, पुत्रागो नागदेवनामाऽऽसीत् । निम्म-
 लसीलगुणधरा, वसुंधरा गेहिणी तस्स ॥ २ ॥ तत्तनयो विनयोज्ज्वल-मतिविभवभरो बभूव जयदेवः । दक्खो रयणप-
 रिक्खं, सिक्खइ सो वारससमाओ ॥ ३ ॥ विजितान्यमहसममलं, विशदं सञ्चिन्तितार्थदानपटुम् । चिन्तामणिं पमुत्तुं, सेस-
 मणीं गणइ उवलसमे ॥ ४ ॥ चिन्तामणिरत्नकृते, सुकृती स कृतोद्यमः पुरे सकले । हट्टं हट्टेण धरं, धरेण भमिओ अपरि-
 त्तो ॥ ५ ॥ न च तमवाप दुरापं, पितरावूचेऽथ यन्मयाऽत्र पुरे । चिन्तामणीं न पत्तो, तो जामि तयत्थमन्नत्थ ॥ ६ ॥
 ताम्यामभाणि वत्स !, स्वच्छमते ! कल्पनैव खल्पेपा । अन्नत्थ वि कत्थइ न-त्थि एस परमत्थओ भुवणे ॥ ७ ॥ तद्रत्नै-
 रसपत्नै-र्यथेष्टमन्यैरपि व्यवहरस्व । निम्मलकमलाकलियं, भवणं ते होइ जेणमिणं ॥ ८ ॥ इत्युक्तोऽपि स चिन्ता-र-

साक्षी रचितनिश्चयश्चतुरः । वारिजंतो पियरे-हिं निग्गओ हत्थिणपुराओ ॥ ९ ॥ नगनगरग्रामाकर-कर्वटपत्तनपयोधि-
 त्तरेणु । तम्मगणपउणमणो, मुइरं भंतो किलिस्संतो ॥ १० ॥ तमलभमानो विमनाः, दध्यौ किं नाऽस्ति सत्यमेवेदम् ।
 अह्म न तस्म चिंतं, न अग्रहा होइ सत्थुत्तं ॥ ११ ॥ इति निश्चित्य स चेतसि, निपुणं वम्भ्रमितुमारमत भूयः । पउ-
 राउ मणिराणीओ, पुच्छापुच्छिं नियच्छंतो ॥ १२ ॥ वृद्धनरेणैकेन च, सोऽभाणि यथा मणीवतीहाऽस्ति । खाणी
 मणीण तत्थ य, पयरमणी पायइ सपुत्तो ॥ १३ ॥ तत्र च जगाम मणिगण-ममलमनारतमथो मृगयमाणः । एगो य तस्स
 मिळिओ, पसुयालो चालिसो अहियं ॥ १४ ॥ जयदेवेन निरैक्ष्यत, वर्तुल उपलश्च करतले तस्य । गहिओ परिच्छिओ
 तह, नाओ चिंतामणिं त्ति इमो ॥ १५ ॥ सोऽयाचि तेन समुदा, पशुपालः प्राह किममुना कार्यम् ? । भणइ वणी सणि-
 हगओ, घाळाणं फीळणं दाहं ॥ १६ ॥ सोऽजल्पदीदृशा इह, ननु वहयः सन्ति किं न गृह्णासि ? । सिद्धिसुओ भणइ अहं,
 ममुस्सुओ निययगिहगमणे ॥ १७ ॥ तद्देहि मद्दमेनं, त्वमन्यमपि भद्र ! लप्स्यसे ह्यत्र । अपरोवयारसील-त्तणेण तहं
 वि तु न सो देइ ॥ १८ ॥ तत्त एतस्याऽपि च वर-मयमुपकर्ताऽस्तु मास्स भूदफलः । इय करुणारसियमई-सिद्धिसुओ
 भणइ आभीरं ॥ १९ ॥ यदि भद्र ! मम न दत्ते, चिन्तामणिमेनमात्मनाऽपि ततः । आराहसु जेण तुहं, पि चिंतियं
 देइ राउ एतो ॥ २० ॥ इतरः प्रोचे यदि स-त्यमेव चिन्तामणिर्मयाऽचिन्ति । ता वोरकयरकच्चर-पमुहं मह देउ लहु
 प्पुयं ॥ २१ ॥ अथ हसितविकसितमुखः, श्रेष्ठिसुतः स्माह चिन्त्यते नैवम् । किंतुवचासतिगंऽतिम-रयणिमुहे लित्त-
 महियीठे ॥ २२ ॥ शुचिपट्टनिहितसिचये, स्तपितविलिखं मणिं निधायोच्चैः । कप्पूरकुसुममाई-हि पूइउं नमिय विहिं-

पुषं ॥ २३ ॥ तदनु विचिन्त्यत इष्टं, पुरोऽस्य सर्वमपि लभ्यते प्रातः । इय सोऽं सो वाले-वि छालिया गाममभिचलिओ
 ॥ २४ ॥ न स्यास्यति हस्ततले-ऽस्य मणिर(यं)लं नूनमूनपुण्यस्य । इय चिंतिय सिद्धिसुओ, वि तस्स पुट्टिं न छड्डेइ ॥ २५ ॥
 गच्छन् पथि पशुपालः, प्राह मणे ! छागिका इमा अधुना । विक्किणिय किणिय घणसा-रमाइ काहामि तुह पूयं ॥ २६ ॥
 मम चिन्तितार्थपूर्त्या, सान्धयसंज्ञो भवेस्त्वमपि भुवने । एव मणिमुह्ववंते-ण तेण भणियं पुणो एयं ॥ २७ ॥ दूरे ग्राम-
 स्तायन्, मणे ! कथां कथय काश्चन ममाग्रे । अहं न मुणसि तोऽहं तुह, कहेमि निसुणेषु एगगो ॥ २८ ॥ देवगृहमेक-
 हस्तं, चतुर्भुजो वसति तत्र देवस्तु । इय पुणरुत्तं वुत्तो, वि जंपए जाव नेव मणि ॥ २९ ॥ तावदुवाच स रुष्टो, यदि
 हुद्धतिमात्रमपि न मे दत्से । ता चिंतियऽत्थसंपा-यणम्मि तुह केरिसी आसा ? ॥ ३० ॥ तच्चिन्तामणिरिति ते, नाम
 मृपा सत्यमेव यदि वेदम् । जं तुह संपत्तीए, वि न महं फिट्टइ मणे ! चिंता ॥ ३१ ॥ किञ्च क्षणमपि योऽहं, रब्बातकै-
 र्चिना नहि स्यातुम् । सत्तो सोऽहं कहमिह, उवधासतिगेण न मरामि ? ॥ ३२ ॥ तन्मम मारणहेतो-र्वणिजा रे ! वणि-
 तोऽसि तद्गच्छ । जत्थ न दीससि इय भणि-य नंखिओ तेण सो सुमणी ॥ ३३ ॥ जयदेवो मुदितमनाः, सम्पूर्णमनो-
 रथः प्रणतिपूर्वम् । चिंतामणिं गहित्ता, नियनयराभिमुहमहं चलिओ ॥ ३४ ॥ मणिमाहात्म्यादुल्लसि-तवैभवः पथिःमहापुरे
 नगरे । रयणवइनामधूयं, परिणीय सुबुद्धिसिद्धिस्स ॥ ३५ ॥ बहुपरिकरपरिकरितो, जननिवहैर्गीयमानसुगुणगणः । हत्थिण-
 पुरम्मि पत्तो, पणओ पियराण चरणेषु ॥ ३६ ॥ [युग्मम्] ॥ अभिनन्दितः स ताभ्यां, स्वजनैः सम्मानितः स बहुमानैः ।
 युणिओ सेसजणेणं, भोगाणं भायणं जाओ ॥ ३७ ॥ ज्ञातस्यास्योपनयो-ऽयमुच्चकैरमरनरकतिर्यक्षु । इयरमणीण खणीसु व,

परिष्कर्मतेण क्व क्व वि ॥ ३८ ॥ जीवेन लभ्यत इयं, मनुजगतिः सन्मणीखनीतुल्या । तत्थ वि दुलंहो चिंता-
मगिण जिणदेसिओ धम्मो ॥ ३९ ॥ पणुपालोऽत्र यथा खलु, मणिं न लेभेऽनुपात्तसुकृतधनः । जह पुण्णवित्तजुत्तो,
पणिपुत्तो पुण तयं पत्तो ॥ ४० ॥ तद्धतगुणविभवो, जीवो लभते न धर्मरत्नमिदम् । अविकलनिम्मलगुणगण-विहव-
मरो पायइ तयं तु ॥ ४१ ॥ (श्रीधर्मरत्नप्रकरणवृत्तौ श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतायां) ॥ ९५ ॥

जह द्विष्टीसंजोगो, न होइ जयंभयाण जीवाणं । तह जिणमयसंजोगो, न होइ मिच्छंघजीवाणं ॥ ९६ ॥

प्याख्या-यथा 'जात्यन्धानां' आजन्मतोऽन्धीभूतानां 'जीवानां' प्राणिनां 'दृष्टिसंयोग'श्चक्षुस्सम्बन्धो न भवति, तथा
'निष्प्यात्येन' कुप्रासनया 'अन्धा' विवेकविकला ये जीवास्तेषां 'जिनमतस्य' श्रीजिनशासनस्य 'संयोगः' प्राप्तिर्न भवति ॥ ९६ ॥

पणरगमणंतगुणा, जिणिंदधम्मे न दोसलेसोऽवि । तहवि हु अत्राणंऽघा, न रमंति कयावि तम्मि जिया ॥ ९७ ॥

प्याख्या-श्रीजिनेन्द्रधर्मे 'प्रत्यक्षं' साक्षादनन्तगुणा इहलोके यशःप्रभृतिप्राप्तिः परलोके च स्वर्गमोक्षसौख्यावाप्तिः,
नाऽस्मिन् दोषाणां-अयशःप्रभृतीनां 'लेशोऽपि' लघोऽपि, तथापि 'हुः'निश्चये 'अज्ञानेन' यथावत्स्वरूपानवबोधेन, अन्धा
गीयाः कदाऽपि 'तस्मिन्' जिनेन्द्रधर्मे 'न रमन्त एव' नाधृतिं व्रमन्त्येव, अज्ञानित्वादेव ॥ ९७ ॥

मिच्छे अणंतदोसा; पयटा दीसंति नवि य गुणलेसो । तहवि य तं चेव जिया, ही !! मोहंघा निसेवंति ॥ ९८ ॥

प्याख्या-'निष्प्यात्ये' कुगुरुकुदेवकुधर्माक्षीकाररूपां प्यवसाये अनन्तदोषां नरकपातादयः 'प्रकटाः', स्पष्टा, दृश्यन्ते,

नापि च गुणस्य 'लेशो' लवो दृश्यते, 'तथापि च' एवं जानन्तोऽपि 'ही' इति विस्मये विषादे वा, 'मोहेन' अज्ञाने-
नाऽन्धाः सन्तो जीवास्तदेव मिथ्यात्वं 'निषेवन्ते' आश्रयन्ति ॥ ९८ ॥

धिन्नी ताण नराणं, विन्नाणे तह गुणेसु कुसलत्तं । सुहसच्चधम्मरयणे, सुपरिक्खं जे न जाणंति ॥ ९९ ॥

व्याख्या-तेषां नराणां 'विज्ञाने' शिल्पे 'कुशलत्वं' नैपुण्यं धिग् धिक्, किं तेषां शिल्पकौशलेन ?, तथा 'गुणेषु' शौर्यौ-
दार्यधैर्यादिषु कुशलत्वं धिग् धिक्, कथं तेषां धिक्त्वमित्याह-ये पुरुषाः 'शुभं' शुभकारि, तथा 'सत्यं' सत्यरूपं, एवंविधं
यत्तमरत्तं, तस्मिन् 'सुपरीक्षां' सत्परीक्षणं, 'न जानन्ति' नाऽवबुध्यन्ते, यथाऽयं धर्मः श्रेयान् उतायं धर्म इति परीक्षा-
विकलास्तेषामन्यत्र कुशलत्वमपि धिग्, यद्भुक्तं-"वावत्तरिकलाकुसला, पंडियपुरिसा अपंडिया चेव । सबकलाणं पवरं,
जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥" ॥ ९९ ॥

जिणधम्मो य जीवाणं, अपुव्वो कप्पपायवो । सग्गापवग्गसुक्खाणं, फलाणं दायगो इमो ॥ १०० ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'जीवानां' प्राणिनां अयं जिनधर्मश्च 'अपूर्वो' अभिनवः 'कल्पपादपः' कल्पवृक्षः, कथमपूर्वत्वं ?,
इत्याह-यतः, किम्भूतः ?, स्वर्गापवर्गसौख्यानां फलानां 'दायको' दाता, अन्यो हि कल्पवृक्ष एवंविधफलानां दाता न
भयति, अयं चैषामप्यतोऽन्यस्मात्कल्पपादपादयमपूर्वं इति ॥ १०० ॥

धम्मो धंयु सुमित्तो य, धम्मो य परमो गुरु । सुक्खमग्गपयट्ठाणं, धम्मो परमसंदणो ॥ १०१ ॥

व्याख्या-रे जीव ! अयं श्रीजिनधर्मो 'वन्धुरिव' आतेव, यथा भ्राता आपदि साहाय्यं ददाति तथाऽयं धर्मोऽपि भवापदि त्राता, 'च' पुनरयं धर्मः 'सुमित्रं' सुसखा, यथा सुमित्रं हितार्थसम्पादनात् सुखयति तथाऽयं धर्मोऽपि, तथाऽयं धर्मश्च 'परमः' प्रकृष्टो गुरुः, यथा गुरुरसन्मार्गान्निवर्तयति तथाऽयं धर्मोऽपि नरकतिर्यङ्मार्गान्निवारयिता, तथा 'मोक्षमार्गप्रवृत्तानां' शिवपथप्रचलितानां जीवानामयं धर्मः परमः 'स्यन्दनो' रथो, यथा स्यन्दनेन मार्गं सुखेन गम्यते तथा धर्मेणाऽपि मोक्षमार्गं प्रवृत्ताः पुरुषाः सुखेन शिवपुरीं गच्छन्ति ॥ १०१ ॥

चउगहऽणंतदुहानल-पलित्तभवकाणणे महाभीमे । सेवसु रे जीव ! तुमं, जिणवयणं अमियकुंडसमं ॥ १०२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'महाभीमे' महारौद्रे, चतसृणां गतीनां नरकादिरूपाणामनन्तानि यानि दुःखानि तान्येव 'अनलो' वह्निस्तेन 'प्रदीप्तं' ज्वलितं यद्भवकाननं तस्मिन् 'जिनवचनं' श्रीसिद्धान्तममृतकुण्डसमं 'सेवस्व' भजस्व, सिद्धान्तोक्तमनुष्ठानं कुरुष्वेत्यर्थः ॥ १०२ ॥

विसमे भवमरुदेशे, अणंतदुहगिम्हतावसंतत्ते । जिणधम्मकप्परुक्खं, सरसु तुमं जीव ! सिवसुहदं ॥ १०३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'विपमे' दुस्तश्चारे, तथाऽनन्तदुःखान्येव श्रीष्मतापस्तेन 'सन्तप्ते' उपद्रुते, एवंविधे भव एव-संसार एव 'मरुदेशो' मरुस्थलं, तस्मिन् भवमरुदेशे, जिनधर्म एव कल्पवृक्षस्तं 'सर' विचिन्तय, रक्षकत्वेनेति, किम्भूतं जिनधर्मकल्पवृक्षं ?-'शिवसुखानि' मोक्षसौख्यानि ददातीति शिवसुखदस्तम् ॥ १०३ ॥

किं बहुणा ? जिणधम्मो, जइयं जह भवोदहिं घोरं । लहु तरिउमणंतसुहं, लहइ जिओ सासयं ठाणं ॥१०४ ॥

व्याख्या-किं, 'बहुना' बहुक्तेन ? हे जीव ! तथा 'जिनधर्मे' जिनप्रणीते धर्मे, 'यतितन्व्यं' प्रयत्नः कार्यो, यथा 'जीवः' स्वात्मा 'लघु' शीघ्रं 'घोरं' रौद्रमनाद्यनन्तत्वाद् भव एव 'उदधिः' समुद्रस्तं तीर्त्वा 'अनन्तसुखं' अनवसानसौख्यं शाश्वतस्थानं मोक्षलक्षणं लभते, तदवस्थायां च शरीरादिदुःखकारणाभावात् केवलं सुखभागभवत्यात्मा, यदुक्तं श्रीआचाराङ्गे लोकसारनाम्नि पञ्चमाध्ययने [पद्योद्देशके]-“से न दीहे न हस्से न वट्टे न तंसे न चउरंसे न परिमंडले, न किण्हे न नीले न लोहिए न हालिदे न सुक्खिडे, न सुरभिगंधे न दुरभिगंधे, न तित्ते न कडुए न कसाए न अंविले न महुरे, न कक्खडे न मउए न गुरुए न लहुए न सीए न उण्हे न निद्धे न लुक्खे, न काऊ न रुहे न संगे न इत्थी न पुरिसे न अन्नहा, परिण्णे सत्ते, उवमा न विज्जाए, अरूवी सत्ता, अपयस्स पयं नत्थि, से न सहे न रूवे न गंधे न रसे न फासे इति” [एत-द्वीका-] (*“स-परमपदाध्यासी लोकान्तक्रोशपट्टभागक्षेत्रावस्थानोऽनन्तज्ञानदर्शनोपयुक्तः संस्थानमाश्रित्य न दीर्घो न रसो न वृत्तो न त्र्यधो न चतुरस्रो न परिमण्डलो, वर्णमाश्रित्य न कृष्णो न नीलो न लोहितो न हारिद्रो न शुक्लो, गन्धमाश्रित्य न सुरभिगन्धो न दुरभिगन्धो, रसमाश्रित्य न तिक्तो न कटुको न कपायो नाम्लो न मधुरः, स्पर्शमाश्रित्य न कर्कशो न मृदुर्न लघुर्न गुरुर्न शीतो नोष्णो न स्निग्धो न रूक्षो) “न काऊ” इत्यनेन लेश्या गृहीता, यदिवा न कायान्, (*यथा वेदान्तवादिनां-‘एक एव मुक्तात्मा, तत्कायमपरे क्षीणक्लेशा अनुप्रविशन्ति, आदित्यरश्मय इवांशु-

४ सोधनार्थं संगृहीतेषु चतुर्ण्यपादेषु प्रुदितोऽस्त्यत्र वृत्तिपाठः, अतोऽयं कौर्वसस्थः पाठस्तत उद्धृत इति ।

मन्तमिति' तथा न, "रुह" बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च, रोहतीति रुहः, न रुहोऽरुहः, कर्मबीजाभावादपुनर्भावीत्यर्थः, न
 पुनर्यथा शाक्यानां दर्शननिकारतो मुक्तात्मनोऽपि पुनर्भवोपादानमिति, उक्तं च—'दग्धेन्धनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वा-
 णमप्यनवधारितभीरुनिष्ठं । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्यशूर—स्त्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥' तथा न विद्यते
 सद्गोऽमूर्त्तत्वाद्यस्य स तथा, न स्त्री न पुरुषो) न 'अन्यथे'ति [न] नपुंसकः, "परिण्णे" इति केवलं सर्वैरात्मप्रदेशैः परि-
 समन्ताद्विशेषतो जानातीति परिज्ञः, तथा सामान्यतः सम्यग् जानातीति—पश्यतीति संज्ञः, ज्ञानदर्शनयुक्त इत्यर्थः, यदि
 नाम स्वरूपतो न ज्ञायते मुक्तात्मा तथाप्युपमाद्वारेणाऽऽदित्यगतिरिव ज्ञायत एवेति चेत्तन्न, यत आह—'उवमा ण
 विज्जए' उपमीयते—सदृशात्परिच्छिद्यते यथा सा उपमा—तुल्यता, सा मुक्तात्मनस्तज्ज्ञानसुखयोर्वा न विद्यते, लोका-
 तिगत्यात्तेषां, कुत एतदिति चेदाह—'अरूवीं सत्ता' तेषां मुक्तात्मनां या सत्ता साऽरूपिणी, अरूपित्वं च दीर्घादि-
 प्रतिषेधेन प्रतिपादितमेव, किञ्च "अपयस्स" इत्यादि, न विद्यते पदं—अवस्थाविशेषो यस्य सोऽपदस्तस्य, पद्यते—गम्यते
 येनाऽर्धस्तत्पदम्—अभिधानं, तच्च 'नाऽस्ति' न विद्यते, वाच्यविशेषाभावात्, तथाहि—योऽभिधीयते स शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा-
 न्यतरविशेषेणाऽभिधीयते, तस्य च तदभाव इत्येतद्दर्शयितुमाह—'से ण सद्दे' इत्यादि, 'स' मुक्तात्मा न शब्दरूपो न
 रूपात्मा न गन्धो न रसो न स्पर्श इत्येतावन्त एव वस्तुनो भेदाः स्युः, तत्प्रतिषेधाच्च नापरः कश्चिद्विशेषः सम्भाव्यते
 येनाऽसौ व्यपदिश्येतेति भावार्थः" [इत्याचाराद्भवत्तौ] ॥ १०४ ॥

ते धन्ना ते साह, तेसिं च नमो अकञ्जपडिविरया । धीरा वयमसिहारं, चरन्ति जह थूलभद्रमुणी ॥ १०५ ॥

(ते धन्यास्ते साधवः, तेषां च नमः (ये) अकार्यप्रतिविरताः । धीरा व्रतमसिधारं, चरन्ति यथा स्थूलभद्रमुनिः)

इति श्रीवैराग्यशतकं सटीकम् ॥

ग्रन्थकृतप्रशस्तिः—

श्रीगुरुसरतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानां । राज्ये विराजमाने, मुनिर्वाधिर्सेन्दुमितवर्षे (१६४७) ॥ १ ॥ श्रीक्षेम-
राजाभिघपाठकानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधरासोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥
प्रमोदमाणिक्यसुनामधेया-स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः
॥ ३ ॥ तेषां शिष्येण्येयं, गुणविनयाख्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्त्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥ यद्यत्प्रा-
कृतसूत्रै-र्न मिलति तत्रापि पूर्वसूरिगिरां । प्रामाण्यादिति विबुधैः, सर्वं सत्यं समाधेयम् ॥ ५ ॥

इति श्रीभववैराग्यशतकं सम्पूर्णम् ।

ग्रन्थाग्रं १९५ । यथाप्रति संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदिपष्ठी भृगुलिखितं ।

सर्वत्र यो मोहनलालजीति, प्राप्तः प्रसिद्धिं परमां महात्मा । स्वर्गं गतं सच्चरितं पवित्रं, नमामि नित्यं मुनिमोहनं तम् ॥ १ ॥

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते श्रीमन्महावीराय
प्रवचनप्रभावकश्रीमज्जिनदत्त-कुशल-सूरीश्वर-मोहनयशःकेशरपादपत्रेभ्यो नमः ।
श्रीमल्लक्ष्मीलाभगणिवरविनिर्मितं

वैराग्यरसायनप्रकरणम् ।

संसारविडलसायर-निवडियजीवाण उद्धरणधीर ! । सिरिवीरनाहजिणवर !, पणयपुरंदर ! नमो तुज्झ ॥ १ ॥
संवेगरयणखाणीण, पाए पणमित्तु सबसूरीणं । विरएमि पगरणमहं, वेरग्गरसायणं नाम ॥ २ ॥
वेरग्गं इह हवई, तस्स य जीवस्स जो हु भवभीरु । इयरस्स पुणो वेरग्ग-रंगवयणं पि विससरिसं ॥ ३ ॥

संसारविपुलसागर-निपतितजीवानां उद्धरणधीर ! । श्रीवीरनाथजिनवर !, प्रणतपुरन्दर ! नमस्तुभ्यम् ॥ १ ॥
संवेगरलखनीनां, पादान् प्रणम्य सर्वसूरीणां । विरचयामि प्रकरणमहं, वैराग्यरसायनं नाम ॥ २ ॥
वैराग्यमिह भवति, तस्य च जीवस्य यः खलु भवभीरुः । इतरस्य पुनर्वैराग्य-रङ्गवचनमपि विपसदृशम् ॥ ३ ॥

वेरगं खलु द्विविधं, निच्छयव्यवहाररूपमिह वृत्तं । निच्छयरूपं तं चिय, जं तिगरणभाववु[सु]द्धीए ॥ ४ ॥
 व्यवहारवेरगं जं, पररंजनकयम्मि किज्जइ य । तं पि हु कोडाकोडी-वारं लद्धं च जीवेण ॥ ५ ॥
 अहवावि होइ द्विविधं, निसग्गुवणसभेयसंभिन्नं । संवेगं शिवकारण-भूयं परमत्थजुत्तीए ॥ ६ ॥
 निसग्गं [खलु] द्विभेयं, वाहिरपघयं अवाहिरं चैव । पत्तेयवुद्धसिद्धाण, स्वयंसंबुद्धाण तं जाण ॥ ७ ॥
 उवाणसं वेरग-जुयभेयविसुद्धमुत्तमं सुत्ते । बहुश्रवणमवहुश्रवणं, सुगुरुसमीवे हवई तं च ॥ ८ ॥
 निम्मलमणपुहवी-रुहो य जिणधम्मनीरपरिसित्तो । शिवसुखफलभरनमिओ, संवेगतरू जये जयऊ ॥ ९ ॥
 रे जीव ! मोहपासेण, अणाइकालाओ वेढिओऽसि तुमं । इय नाऊण सम्मं, छिंदसु तं नाणखग्गेण ॥ १० ॥

वैराग्यं खलु द्विविधं, निश्चयव्यवहाररूपमिहोक्तं । निश्चयरूपं तदेव, यत्रिकरणभाववु[शु]द्ध्या ॥ ४ ॥
 व्यवहारवैराग्यं यत्, पररञ्जनकृते क्रियते च । तदपि खलु कोटाकोटी-वारं लब्धं च जीवेन ॥ ५ ॥
 अथवाऽपि भवति द्विविधं, निसर्गोपदेशमेदसम्भिन्नं । संवेगः शिवकारण-भूतं परमार्थयुक्त्या ॥ ६ ॥
 निसर्गं [खलु] द्विभेदं, वाह्यप्रत्ययं अवाह्यं चैव । प्रत्येकवुद्धसिद्धानां, स्वयंसम्बुद्धानां तज्जानीहि ॥ ७ ॥
 उपदेशो वैराग्य-युतमेदविशुद्धमुत्तमं सूत्रे । बहुश्रवणमवहुश्रवणं, सुगुरुसमीपे भवति तच्च ॥ ८ ॥
 निर्मलमनःपृथिवी-रुहश्च जिनधर्मनीरपरिसिक्तः । शिवसुखफलभरनमितः, संवेगतर्जुगति जयतु ॥ ९ ॥
 रे जीव ! मोहपाशेन, अनादिकालतो वेष्टितोऽसि त्वं । इति ज्ञात्वा च सम्यक्, छिन्दि तं ज्ञानखड्गेन ॥ १० ॥

नरखित्तदीर्घकमले, दिसादलद्वे वि नागनालिह्ये । निचं पि कालभमरो, जणमयरंदं पियइ बहुहा ॥ ११ ॥
 फोहानलं जलंतं, पज्जालंतं सरीरतिणकुडीरं । संवेगसीयसीयल-खमाजलेणं च विज्झवह ॥ १२ ॥
 तनुगहणयणुप्पन्नं, उम्मुलंतविवेयतरुमणहं । मिउभावअंकुसेणं, माणगयंदं वसीकुणह ॥ १३ ॥
 जा अइकुडिला डसइ, अप्पापुरिसं च विस्सदोहयरा । अज्जवमहोरगेणं, तं मायासप्पिणिं जिणह ॥ १४ ॥
 सुहं देहसिरिघराओ, जीयनिवइणो य गुणगणनिहाणं । गिणहंतं हो ! साहह, तण्हाचोरं महाघोरं ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोहमुग्गर-प्रहारपूरेण लोहगुरुकुंभं । तह संचुन्नह विबुहा !, पुणोवि न जह तारिसो होइ ॥ १६ ॥
 देहुज्जाणाओ वि य, नीहरमाणं च मोहवेयालं । अन्नाणजणणिपुत्तं, कीलह वैरग्गमंतेण ॥ १७ ॥

नरक्षेत्रदीर्घकमले, दिशादलाह्येऽपि नागनालीके । नित्यमपि कालभ्रमरो, जनमकरन्दं पिवति बहुधा ॥ ११ ॥
 क्रोधानलं ज्वलन्तं, प्रज्जालयन्तं शरीरतृणकुटीरं । संवेगशीतशीतल-क्षमाजलेन च विध्यापयत ॥ १२ ॥
 तनुगहनवनीत्पन्नं, उन्मूल्यमानविवेकतरुमनघं । मृदुभावअङ्कुशेन, मानगजेन्द्रं वशीकुरुत ॥ १३ ॥
 या अतिकुटिला दशति, आत्मपुरुषं च विश्वद्रोहकरी । आर्जवमहोरगेण, तां मायासर्पिणीं जयत ॥ १४ ॥
 सुखं देहश्रीगृहाद्, जीवनृपतेश्च गुणगणनिधानं । गृह्णन्तं भोः ! साधयत, तृष्णाचोरं महाघोरम् ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोधमुद्गर-प्रहारपूरेण लोभगुरुकुम्भं । तथा सञ्चूर्णयत विबुधाः !, पुनरपि न यथा तादृशो भवति ॥ १६ ॥
 देहोद्यानादपि च, निस्सरमाणं च मोहवेतालं । अज्ञानजननीपुत्रं, कीलयत वैराग्यमन्त्रेण ॥ १७ ॥

चउपिहृफसायकृत्वो, हिंसाददमूलविसयवहुसाहो । जम्मजरामरणफलो, उम्मुलेयघो य मूलाओ ॥ १८ ॥
 भीमम्मि भवसमुद्रे, पडिया कीसंति पाणिणो मूढा । न सरंति निरुयवेरग्ग-बंधवं बंधणविमुक्कं ॥ १९ ॥
 करुणाकमलाइन्ने, आगमउज्जलजलेण पडिपुत्ते । वारस भावणहंसे, शीलह वेरग्गपउमदहे ॥ २० ॥
 कड्योलचवललच्छी, सयणाणं संगमा सुविणतुल्ला । तडिदिव चलं वियाणह, जुवणदेहं जरागेहं ॥ २१ ॥
 सिद्धिपुरवारअग्गल-सरिसं उज्झिय ममत्तभावं खु । तण्हामहाऽहिमंतं, चिंतसु निम्ममत्तणं धीर ! ॥ २२ ॥
 इंदाइया य देवा, मरंति कालेण पीडियाऽसरणा । ता तुब्भ मरणकाले, होही को नाम सरणं च ? ॥ २३ ॥
 पियमायभायपरियण-जणेसु पासंतएसु रे जीव ! । जममंदिरं नीओ, अत्ताणो सकयकम्मैहिं ॥ २४ ॥

चतुर्विधकपायवृक्षो, हिंसाददमूलविषयवहुशाखः । जन्मजरामरणफल, उन्मूलयितव्यश्च मूलतः ॥ १८ ॥
 भीमे भवसमुद्रे, पतिता क्लिप्यन्ते प्राणिनो मूढाः । न सरन्ति नीरुजवैराग्य-वान्धवं बन्धनविमुक्तम् ॥ १९ ॥
 करुणाकमलाकीर्णे, आगमोज्ज्वलजलेन प्रतिपूर्णं । द्वादशभावनाहंसे, स्नात वैराग्यपद्मद्रहे ॥ २० ॥
 कड्योलचपलालक्ष्मीः, स्वजनानां सद्गमाः स्वप्रतुल्याः । तडिदिव चलं विजानीत, यौवनदेहं जरागेहम् ॥ २१ ॥
 सिद्धिपुरद्वारअर्गला-सदृशं उज्झित्वा ममत्वभावं खलु । तृष्णामहाऽहिमन्त्रं, चिन्तय निर्ममत्वं धीर ! ॥ २२ ॥
 इन्द्रादिकाश्च देवा, म्रियन्ते कालेन पीडिता अशरणाः । ततस्तव मरणकाले, भविष्यति को नाम शरणं च ? ॥ २३ ॥
 पितृमातृभ्रातृपरिजन-जनेषु पश्यत्सु रे जीव ! । यममन्दिरं नीत, अत्राणः [अशरणस्तन्] स्वकृतकर्मभिः ॥ २४ ॥

जइ सुतो ता सुतो, कालपिसाण गसियलोणं । मा मा वीसहसु तुमं, रागदोसाण सचूणं ॥ २५ ॥
 गहिरुण सयविरइं, अणुपपाइं च चत्तुमिच्छेसि । विसयवसेण कायर !, इय लज्जा तुज्झ अङ्गरुई ॥ २६ ॥
 परिहर कृमित्तसंगं, जस्स य संगोओ हवसि चलचित्तो । वाणण हीरमाणो, दुमुव कुरु साहुसंसग्गं ॥ २७ ॥
 गारागिहम्मि यासो, सीसे घाओ वि होउ ग्वग्गस्स । लग्गउ मम्मि वाणो, मा संगो होउ कुगुरुस्स ॥ २८ ॥
 परनाणक्तिरिपत्तां, तयनियमतुरंगमेहिं परिजुत्तं । संवेगरहं आरुहिय, वचह निव्वाणवरणयरं ॥ २९ ॥
 वृत्तमहाविमवाहिं, भूरिभवभमणपावतरुचडियं । वेरग्गकालकरवाल-तिक्खधाराहिं कप्पेसु ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुंजर-गंघे चडिऊण गहिवि तवचक्कं । घणरुम्मरायसेणं, निदलह समाहिमणुहवह ॥ ३१ ॥

यदि सुसप्ततो भुक्तः, कालपिशाचेन प्रसितलोकेन । मा मा विश्वसिहि त्वं, रागद्वेषयोः शत्रोः ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा गर्भपिरतिं, अणुप्रतानि च त्यक्तुमिच्छसि । विषयवशेन कातर !, इति लज्जा तवातिगुरुकी ॥ २६ ॥
 परिहर गुमित्तसङ्गं, यस्य च सङ्गाद् भवसि चलचित्तः । यातेन हियमाणो, द्रुम इव कुरु साधुसंसर्गम् ॥ २७ ॥
 गारागृहे पाणः, शीपे पातोऽपि भवतु सङ्गस्य । लगतु ममे वाणः, मा सङ्गो भवतु कुगुरोः ॥ २८ ॥
 परशानक्तिपाचक्रं, तपोनियमतुरङ्गमैः परियुक्तं [योत्रितं] । संवेगरथमारुह्य, व्रजत निर्वाणवरनगरम् ॥ २९ ॥
 वृत्तमहाविपवाहिं, भूरिभवश्चमणपापतरुचटितां । वेराग्यकालकरवाल-तीक्ष्णधाराभिः कर्तय ॥ ३० ॥
 संवेगमहाकुंजर-स्कन्धे घटित्वा गृहीत्वा तपश्चक्रं । घनकर्मराजसैन्यं, निर्दलयत समाधिमनुभवत ॥ ३१ ॥

पंचिन्द्रियचलतुरण, पइदिवसं कुप्पहम्मि धावन्ते । सुयरञ्जुणा निगिण्हिय, वंधह वैरग्गसंकुम्मि ॥ ३२ ॥
 अप्पसराओ जाए, दंसणवित्थिण्णनाणपरिकलिए । वैरग्गमहापउमे, समाहिभसलो झुणज्झुणउ ॥ ३३ ॥
 जइ सुद्धभाचणाए, जीवपुरिसेण पत्थिओ होई । संवेगकप्परुक्खो, किं किं न हु वंछियं देइ ॥ ३४ ॥
 दोससयगग्गीणं, विरत्तविसवह्हरिण नारीणं । जइ इच्छह संवेगं, ता संगं चयह तिविहेणं ॥ ३५ ॥
 समए समए आज, सयं च विहडइ न वहुए अहियं । परिअडइ कायलग्गो, कालो छायामिसेणं ते ॥ ३६ ॥
 किं किं न कयं तुमए, किं किं कायवयं न अहुणावि । तं किमवि कुणसु भायर !, जेणऽप्पा सिद्धिपुरमेइ ॥ ३७ ॥
 उअरस्स फए को को, न पत्थिओ ? इत्थ मइ निलज्जेणं । तं किमवि कयं न सुकयं, जेण कएणं सुहि होमि ॥ ३८ ॥

पञ्चेन्द्रियचलतुरगान्, प्रतिदिवसं कुपथे धावतः । श्रुतरञ्जुना निगृह्य, वधीत वैराग्यशङ्कौ ॥ ३२ ॥
 आत्मसरसो जाते, दर्शनविस्तीर्णज्ञानपरिकलिते । वैराग्यमहापद्मे, समाधिभ्रमरो झुनज्झुनतु [अव्यक्तशब्दं करोतु] ॥ ३३ ॥
 यदि शुद्धभावनया, जीवपुरूपेण प्रार्थितो भवति । संवेगकल्पवृक्षः, किं किं न खलु वाञ्छितं ददाति ॥ ३४ ॥
 दोषशतगर्गरीणां, विरक्तविषवह्हरिणां नारीणां । यदि इच्छत संवेगं, ततस्सङ्गं त्यजत त्रिविधेन ॥ ३५ ॥
 समये ससये आयुः, स्वयं च विघटते न वर्धतेऽधिकं । पर्यटति कायलग्नः, कालश्छायामिपेण तव ॥ ३६ ॥
 किं किं न कृतं त्वया, किं किं कर्त्तव्यं न अधुनाऽपि । तत् किमपि कुरु भ्रातः !, येनात्मा सिद्धिपुरमेति ॥ ३७ ॥
 उदरस्य कृते फस्को, न प्रार्थितोऽत्र मया निर्लज्जेन । तत् किमपि कृतं न सुकृतं, येन कृतेन सुखी भवामि ॥ ३८ ॥

सपेसु वि जीपेसु, मित्तीतत्तं करेह्. गयमोहो । परिहरह वैरभावं, अट्टं रुद्धं च . वोसिरह ॥ ३९ ॥
 सण्डममाहिनिहाणं, वियरियभविगणसमूहधिरठाणं । पावमलवारिपूरं, सासयसंवेगं अब्भसह ॥ ४० ॥
 पंतिपायारमंडिय-महिंसगोउरं तं उज्जमकवाडं । जीवनरिदपमुइयं, नंदउ वैरगपट्टणयं ॥ ४१ ॥
 संवेगविणा जं किंपि, पालिच्चइ वयणमणुवयं भाय ! । तं किर अहलं नेयं, ऊसरखित्तम्मि वीयं व ॥ ४२ ॥
 जइ इच्छह परमपयं, अहया कम्मकवयं च वा तत्तं । ता पालह जीवदयं, जिणसासणपुत्तिसावित्तिं ॥ ४३ ॥
 मा भणह अलियवयणं, सुणिऊणं वसु-वसुह्वईचरियं । सचं पि य मा भासह, जं परपीडाकरं होई ॥ ४४ ॥
 एणवि जं सुणिच्चइ, सचं भासंतओ गओ नरयं । कोसियमुणिवि सुत्तस्स, भणियं आणं तथा कुणह ॥ ४५ ॥

एणपि जीपेसु, मैत्रीतत्त्वं कुरुत गतमोहः । परिहरत वैरभावं, आर्तं रौद्रं च व्युत्सृजत ॥ ३९ ॥
 सण्डममाधिनिधानं, वितरितभविजनसमूहस्थिरस्थानं । पापमलवारिपूरं, शाश्वतसंवेगं अभ्यस्यत ॥ ४० ॥
 धान्तिपायारमण्डितं, अहिंसागोपुरं तदुद्यमकपाटं । जीवनरेन्द्रप्रमुदितं, नन्दतु वैराग्यपट्टनकम् ॥ ४१ ॥
 संवेगं विना यत् किमपि, पाल्यते वचनमणुव्रतं भ्रातः ! । तत् किल अफलं ज्ञेयं, ऊपरक्षेत्रे वीजमिव ॥ ४२ ॥
 यदि इच्छत परमपदं, अथवा कर्मक्षयं च वा तत्त्वं । ततः पालय जीवदयां, जिनशासनपुत्रीसावित्रीम् ॥ ४३ ॥
 मा भणत अलीक्यचनं, श्रुत्वा यसु-वसुधापतिचरितं । सत्यमपि मा भापत, यत्परपीडाकरं भवति ॥ ४४ ॥
 एणैवपि यच्छ्रयते, तत्तं भाषयन् गतो नरकं । कौशिकमुनिरपि सूत्रस्य, भणितां आज्ञां तथा कुरुत ॥ ४५ ॥

जेण परो दुम्मिज्जइ, पाणिवहो जेण होइ भणिणं । अप्पा पडइ किलेसे, न हु तं भासंति गीयत्था ॥ ४६ ॥
 वज्जह अदत्तग्रहणं, वधयंधनदायगं च अयसकरं । संवेगबुद्धिपत्ता, सत्ता न रमंति अत्ताहे ॥ ४७ ॥
 जं नियदेहं सीमं-तिणीण (जूहं ?) दट्टण रागमुवहइ । तस्स य देहस्स पुणो, किंचिवि अहमत्तणं सुणउ तुमं ॥ ४८ ॥
 जोणीमुहनिष्फिटिए, धणगच्छीरेण वड्हिए जाए । पगइए अमिज्जमए, एरिसदेहम्मि को रागो ? ॥ ४९ ॥
 हा !! असुइसमुप्पणया, निग्गया य तेण चैव वारेणं । सत्ता मोहपसत्तया य, रमंति तत्थेव असुइदारम्मि ५०
 नो जाणंति वराया, राणं कलिमलस्स निद्धमणं । तत्थेव दिंति रागं, दुगंछणिअम्मि जोणीए ॥ ५१ ॥
 सोणियसुफोवण्णे, अमिज्जमइयम्मि वच्चसंघाये । रागो न हु कायवो, विरागमूले सरीरम्मि ॥ ५२ ॥

येन परो दूयते, प्राणिवधो येन भवति भणितेन । आत्मा पतति क्लेशे, न खलु तं भापन्ते गीतार्थाः ॥ ४६ ॥
 वर्जयतादत्तग्रहणं, वधयन्धनदायकं च अयशस्करं । संवेगबुद्धिप्राप्ताः, सत्त्वा न रमन्ते आत्मघ्ने [आत्मगुणहन्तर्यदत्ते] ॥ ४७ ॥
 यन्निजदेहं सीम-न्तिनीनां (यूथं ?) दट्टा रागमुवहति । तस्य च देहस्य पुनः, किञ्चिदपि अधमत्वं शृणु त्वम् ॥ ४८ ॥
 योनिमुखनिष्फिटिते, स्तनरुक्षीरेण वद्धिते जाते । प्रकृतितोऽमेध्यमये, एतादृशे देहे को रागः ? ॥ ४९ ॥
 हा !! अशुचिसमुत्पन्नका, निर्गता च तेन चैव द्वारेण । सत्त्वा मोहप्रसक्तकाश्च, रमन्ते तत्रैव अशुचिद्वारे ॥ ५० ॥
 नो जानन्ति वराका, रागेण कलिमलस्य [अशुचेः] निद्धमनं । तत्रैव ददति रागं, जुगुप्सनीयायां योनौ ॥ ५१ ॥
 शोणितशुकोत्पन्ने, अमेध्यमये वर्चस्सद्वाते । रागो न खलु कर्त्तव्यो, विरागमूले शरीरे ॥ ५२ ॥

कागमुजगेहिं भस्त्रे, किमिकुलभक्त्रे य वाहिभक्त्रे य । देहम्मि मशुभक्त्रे, सुसाणभक्त्रम्मि को रागो ? ५३
 द्दन्मन्त्ररुण्णगूहृ-सिंघाणगलालपूरिणं दुष्टे । निघं असासयम्मि, खणमवि मा रमह देहम्मि ॥ ५४ ॥
 पिच्छसि मुहं मनिळयं, मविसेसं राइण्ण अहरेण । सकडक्खं सवियारं, तरलच्छि जुवणारंभे ॥ ५५ ॥
 पिच्छसि पाहिरमहं, न पिच्छसि अंतरंगमुद्धिं । कामेण मोहिओ तुं, हा हा !! होहिसी कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाटलपंगमहिद्वि-अगुरुपन्दणतुम्फवामीसं । गंधं समोयरंतो, मुद्धो मन्नइ सुगंधोऽहं ॥ ५७ ॥
 अन्निमन्ने कलमलो, ऐलो सिंघाणओ अ पूओ य । असुईमुत्तपुरीसो, एसो ते अप्पणो गंधो ॥ ५८ ॥
 जो परगिहस्म लच्छि, कहिंपि पासित्तु कहइऽहं धणिओ । सो किर सयं दरिदो, भासंतो कहं न लज्जेइ ? ॥ ५९ ॥

साकनुनैर्भक्ष्ये, कृमिपुत्रभक्ष्ये च व्याधिभक्ष्ये च । देहे मृत्युभक्ष्ये, स्मशानभक्ष्ये को रागः ? ॥ ५३ ॥
 द्दन्मन्त्ररुण्णगूहृ-सिद्धानकलालापूरिते दुष्टे । नित्यमशाश्वते, क्षणमपि मा रमध्वं देहे ॥ ५४ ॥
 प्रेशमे मुगं मनिळयं [निःशेषलयसहितं], सविशेषं राजितेन अधरेण । सकटाक्षं सविकारं, तरलाक्षीं यौवनारम्भे ॥ ५५ ॥
 प्रेशमे पाद्यमर्धं, न प्रेशसे अन्तरङ्गमुद्धिं । कामेन मोहितस्त्वं, हा हा !! भविष्यसि कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाटलपंगमहिद्वि-अगुरुपन्दनतुरुष्कव्यामिश्रं । गन्धं समवतरन्, मुग्धो मन्यते सुगन्धोऽहम् ॥ ५७ ॥
 अशिमलः कर्णमलः, ऐलः सिद्धानकश्च पूयश्च । अशुचिमूत्रपुरीषो, एष ते आत्मनो गन्धः ॥ ५८ ॥
 यः परगृहस्य लक्ष्मीं, कुत्रापि दृष्ट्वा कथयत्यहं धनिकः । स किल स्वयं दरिद्रो, भाषमाणः कथं न लज्जते ? ॥ ५९ ॥

जो परधनेण सहणो, जो परगंधेण मणणइ सुगंधोऽहं । तं पुरिसं गयलज्जं, हसंति वेरग्गअमियधरा ॥ ६० ॥

जस्स य जस्स य जोगो, तस्स तस्स य ह्वेज्ज ह्नु विओगो । इय नाऊण विरत्ता !, विसयविसं दूरओ मुयह ६१

अंचेइ कालो य तरंति राइओ, नयावि भोगा पुरिसाण निच्चा ।

उविच्च भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी ॥ ६२ ॥

पुत्ता चयंति मित्ता, चयंति भज्जावि णं सुयं चयइ । इक्को न चयइ धम्मो, रम्मो सब्बन्तु उवइट्ठो ॥ ६३ ॥

आहारासननिद्रा-जयं च काऊण जिणवरमएणं । झाइज्जइ नियअप्पा, उवइट्ठं जिणवरिंदेणं ॥ ६४ ॥

यः परधनेन सहणो, यः परगन्धेन मन्यते सुगन्धोऽहं । तं पुरुषं गतलज्जं, हसन्ति वैराग्यामृतधराः ॥ ६० ॥

यस्य च यस्य च योग-स्तस्य तस्य च भवेत्खलु वियोगः । इति ज्ञात्वा विरक्ताः !, विषयविषं दूरतो मुञ्चत ॥ ६१ ॥

अथ(गच्छ)ति कालश्च तर(या)न्ति रात्र्यो, न चापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः ।

उपेत्य (प्राप्य) भोगा पुरुषं त्यजन्ति, दुमं यथा क्षीणफलमिव पक्षी ॥ ६२ ॥

पुत्रास्त्यजन्ति मित्राणि, त्यजन्ति भार्याऽपि सुतं त्यजति । एको न त्यजति धर्मो, रम्यः सर्वज्ञोपदिष्टः ॥ ६३ ॥

आहारासननिद्रा-जयं च कृत्वा जिनवरमतेन । ध्यायते निज आत्मा, उपदिष्टं जिनवरेन्द्रेण ॥ ६४ ॥

अणुं विहाय, दृढं पञ्चमासनं । नासङ्गदत्तसन्नितो, किञ्चि दुम्मीलिअक्खणो ॥ ६५ ॥
 मंरुण्णयाउराओ, दूरुत्सारियमाणसो । संसारच्छेयणुत्साहो, संवेगं ज्ञाउमरिहइ ॥ ६६ ॥ [युग्मम्]
 मंवेगअमलर्नारेण, कलिमलपंकेण पंकिं जीवं । पक्खालह धिरचित्तो, फलिहुव जहुज्जलो होइ ॥ ६७ ॥
 पंशसीयिमपोरा, पिसुणा छिदं च ते गवेसंति । मा रज्जसु कस्सुवरिं, सिणेह्वंधं च मा रयसु ॥ ६८ ॥
 गुठहम्मो मो जीवो, जो वेरग्गाओ नट्टओ फिरइ । अहया सञ्चुवहाणो, सुणहो किं करइ कप्पूरं ? ॥ ६९ ॥
 आऊसयं एउ अद्धं, निहामोहेण ते गयं मित्त ! । अद्धं जं उवरियं, तं पि तिहायं च संजायं ॥ ७० ॥

अणुं विहाय, दृढं पर्यङ्गमासनं । नासाङ्गदत्तसन्नेत्रः, किञ्चिदुन्मीलिताक्षणः ॥ ६५ ॥
 मंरुण्णयागुराओ, दूरोत्सारितमानसः । संसारच्छेदनोत्साहः, संवेगं ध्यातुमर्हति ॥ ६६ ॥
 मंवेगमलर्नारेण, कलिमलपद्मेन पङ्कितं जीवं । प्रक्षालयत स्थिरचित्तः, स्फटिक इव यथोज्ज्वलो भवति ॥ ६७ ॥
 पण्टाशियिपोराः, पिसुनाच्छिद्रं च ते (तव) गवेपयन्ति । मा रज्जस्व कस्योपरि, स्नेहवन्धं च मा रचयत ॥ ६८ ॥
 गुठहर्मा न जीवो, यो वैराग्यात्तट्टको भ्रमति । अथवा सत्योपधानः, शुनकः किं करोति कर्पूरम् ? ॥ ६९ ॥
 आयुःशतं मनु अर्धं, निद्रामोहेन ते गतं मित्र ! । अर्धं यदुद्धरितं (अवशिष्टं), तदपि त्रिधाकं च सञ्जातम् ॥ ७० ॥

यालत्तणम्मि किंचिवि, किंचिवि तरुणत्तणम्मि थेरत्ते । एमेव गयं जम्मं, सुण्णारण्णे तडागुव ॥ ७१ ॥
 सदोसमवि दित्तेणं, सुवन्नं वण्हिणा जहा । तवग्गिणा तप्पमाणो, तहा जीवो विसुज्झइ ॥ ७२ ॥
 ते सूरंते पंडिया, [संविग्गा] जिण्ह ण माणमरट्ट । जे महिलाण न वसि, पडिया ते [न]फिरिसह जेम घरट्ट ७३
 करवत्तकूडसामलि-वेयरणीकोलमुग्गरप्पमुहं । नरयस्स इमं दुक्खं, अवंधवो सहसि एगागी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छे मियमेसणिज्जं, साहायमिच्छे निउणट्टबुद्धिं ।

निकेयमिच्छेज्ज विवेगजुग्गं, समाहिकामो समणो विरत्तो ॥ ७५ ॥

यालत्वे किञ्चिदपि, किञ्चिदपि तरुणत्वे स्थविरत्वे । एवमेव गतं जन्म, शून्यारण्ये तटाक इव ॥ ७१ ॥
 सदोपमपि दीप्तेन, सुवर्णं वह्निना यथा । तपोऽग्निना तप्यमान-स्तथा जीवो विशुध्यति ॥ ७२ ॥
 ते शूरास्ते पण्डिताः, [संविग्नाः] येषां न मानमरट्ट(उत्कर्षः) । ये महिलानां न वशे, पतितास्ते [न]भ्रमिष्यन्ति यथा घरट्ट ७३
 करपत्रकूटशाल्मलि-वैतरणीकोलमुद्गरप्रमुखं । नरकस्येदं दुःखं, अवान्धवो सहसे एकाकी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छेत् मितमेपणीयं, साहायमिच्छेत् निपुणार्थबुद्धिम् ।

निकेतमिच्छेद् विवेकयोग्यं, समाधिकामः श्रमणो विरक्तः ॥ ७५ ॥

न वा लहिञ्जा निउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ।

इणो वि पावाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ७६ ॥ [दत्त० चूलिका २ गाथा १०]

जहा य अण्डप्पभवा वलागा, अण्डं वलागप्पभवं जहा य । एमेव मोहाययणं खु तण्हा, मोहं च तण्हाययणं वयंति ७७
रागो वि दोसो वि य कम्म वीयं, कम्मं च मोहप्पभवं वयंति । कम्मं च जाइमरणस्स मूलं, दुक्खं च जाइमरणं वयंति ७८
दुक्खं हयं जस्स न होइ मोहो, मोहो हओ जस्स न होइ तण्हा ।

तण्हा हया जस्स न होइ लोहो, लोहो हओ जस्स न किंचणाइ ॥ ७९ ॥

न वा लमेत् निपुणं साहयं, गुणाधिकं वा गुणतः समं वा ।

एकोऽपि पापानि विवर्जयन्, विहरेत् कामेष्वसज्यमानः ॥ ७६ ॥

यथा च अण्डप्रभवा वलाका, अण्डं वलाकाप्रभवं यथा च । एवमेव मोहायतनं खलु तृष्णा, मोहं च तृष्णायतनं वदन्ति ॥ ७७ ॥
रागोऽपि द्वेषोऽपि च कर्मबीजं, कर्म च मोहप्रभवं वदन्ति । कर्म च जातिमरणस्य मूलं, दुःखं च जातिमरणं वदन्ति ॥ ७८ ॥

दुःखं हतं यस्य न भवति मोहः, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा । ..

तृष्णा हता यस्य न भवति लोभः, लोभो हतो यस्य न किञ्चनापि ॥ ७९ ॥

रसा पगामं न निसेवियद्वा, पायं रसा दित्तिकरा नराणं ।
 दित्तं च कामा समभिद्ववंति, दुमं जहा साउफलं व पक्खी ॥ ८० ॥
 जहा दवग्गी पउरिणणे वणे, समारुओ नोवसमं उवेइ ।
 पंनिदियग्गीवि पगामभोइणो, न बंभयारिस्स हिआय कस्सइ ॥ ८१ ॥
 विवित्तसेज्जासणजंतियाणं, ओमासणाणं दमिइंदिआणं ।
 न रागसत्तू धरिसेइ चित्तं, पराइओ वाहिरिवोसहेहिं ॥ ८२ ॥
 जहा पिरालवसहिस्स मूले, न मूसगाणं वसही पसत्था ।

रसाः प्रकामं न निषेवितव्याः, प्रायो रसा दीप्तिकरा नराणाम् ।
 दीप्तं च कामाः समभिद्ववंति, दुमं यथा स्वादुफलमिव पक्षी ॥ ८० ॥
 यथा दवाग्निः प्रचुरेन्धने वने, समारुतो नोपशममुपैति ।
 पञ्चेन्द्रियाग्निरपि प्रकामभोजिनो, न वक्ष्यचारिणो हिताय कस्यापि ॥ ८१ ॥
 विवित्तशय्यासनयन्त्रितानां, अवमाशनानां [अल्पाहारिणां] दमितेन्द्रियाणाम् ।
 न रागशत्रुर्दुर्द्वयं चित्तं, पराजितो व्याधिरिवौषधैः ॥ ८२ ॥
 यथा विडालवसतेर्मूले, न मूपकाणां वसतिः प्रशस्ता ।

एमेव इत्वीनिलयस्त मूले, न वंभयारिस्त खमो निवासो ॥ ८३ ॥

अहंसणमप्यत्थण-मचिंतणमकित्तणं तुरीयं । नारीजणस्त सुहयं, हवेइ वेरग्गधारीणं ॥ ८४ ॥

विभूतिगाहिं देवीहिं, विरत्तो ग्योहिउं न सफो य । तहवि हु एगंत हिय-म्मि य नाउं विवित्तं मा सहय ॥ ८५ ॥

रूपेसु जो गिद्धिमुवेइ तिषं, अकालियं पावइ सो विणासं ।

रागाउरो सो जह्वा पयंगो, आलयलोलो समुवेइ मचुं ॥ ८६ ॥

सपेसु जो गिद्धिमुवेइ तिषं, अकालियं पावइ सो विणासं ।

रागाउरो सो हरिणुष गिद्धो, सहे अत्तित्तो समुवेइ मचुं ॥ ८७ ॥

एमेव स्त्रीनिलयस्य मूले, न ब्रह्मचारिणः क्षमो [योग्यो] निवासः ॥ ८३ ॥

अदर्शनमप्रार्पण-मचिन्तन-मफीर्तनं चतुर्यं (चतुर्थं) । नारीजनस्य सुखदं (शुभदं), भवति वैराग्यधारिणाम् ॥ ८४ ॥

विभूषिताभिर्देवीभि-विरक्तः क्षोभितुं न शक्यश्च । तथापि खलु एकान्त हिते च ज्ञात्वा विविकं मा सह(श्रय)त ॥ ८५ ॥

रूपेषु यो गृद्धिमुपैति तीप्सां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः स यथा या पतइ, आलोकलोलः समुपैति मृत्युम् ॥ ८६ ॥

शब्देषु यो गृद्धिमुपैति तीप्सां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः स हरिण इव गृद्धः, शब्देऽनृतसः समुपैति मृत्युम् ॥ ८७ ॥

गंधेषु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरो ओसहिगंधगिद्धो, सप्पो विलाओ विव निक्खमंतो ॥ ८८ ॥

रंसेसु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरो विडिसविभिन्नकाओ, मच्छो जहा आमिसभोगगिद्धो ॥ ८९ ॥

फासेसु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रागाउरे सीयजलावचण्णे, गाहग्गहीए महिसे व रण्णे ॥ ९० ॥

एसु विरत्तो मणुओ विसोगो, एतेण दुक्खोहपरंपरेण । न लिप्पइ भवमज्झे वसंतो, जले जहा उप्पलिणीपलासं ९१

गन्धेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुर ओपधिगन्धगृद्धः, सर्पो विलादिव निष्क्रमन् ॥ ८८ ॥

रसेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरो विडिशविभिन्नकायो, मत्स्यो यथा आमिषभोगगृद्धः । ॥ ८९ ॥

स्पर्शेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः शीतजलापन्नो, ग्राह(ग्राहेण-भकरेण)गृहीतो महिष इवारण्ये ॥ ९० ॥

एषु विरक्तो मनुजो विद्वोक, एतेन दुःखौघपरम्परेण । न लिप्यते भवमध्ये वसन्, जले यथा उत्पलिनीपलाशम् ॥ ९१ ॥

अंकुसकसरज्जुयन्धन-छेदनप्रमुखानिउपद्रवशतानि । तिरिया य परवसेणं, सहंति हा ॥ कम्मउदएणं ॥ ९२ ॥
 मा वयह कडुयवयणं, परमम्मं मा कहेह कइयावि । परगुणधणं च पासिय, कयावि मा मच्छरं वहह ॥ ९३ ॥
 मा रुसह मा तुसह, कस्स वि उवरि वेरग्गसंलीणो । अप्पारंजण निर[तो]ट्ठो (?), समाहिहरयम्मि मज्जेह ॥ ९४ ॥
 याहिरमग्गितरियं, परिग्गहं परिहरह भो भवा ! । वेरग्गदिणयरेणं, परिग्गहतमसंचयं हणह ॥ ९५ ॥
 वेरग्गमहारयणा-यरम्मि पत्ते वि जेऽहियपमाया । ते कालेणं घत्था, पडिया भीमम्मि भवकूवे ॥ ९६ ॥
 आया अणुहवसिद्धो, अमुत्तिकत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिच्चो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९७ ॥

अंकुशकशरज्जुयन्धन-छेदनप्रमुखानिउपद्रवशतानि । तिर्यश्च परवसेन, सहन्ते हा ॥ कर्मउदयेन ॥ ९२ ॥
 मा वदत कडुकवचनं, परमर्म मा कथयत कदाचिदपि । परगुणधनं च दृष्ट्वा, कदाऽपि मा मत्सरं वहत ॥ ९३ ॥
 मा रुप्यत मा तुप्यत, कस्यापि उपरि वैराग्यसंलीनः । आत्मारज्जननिर[तः]र्यः (?), समाधिहृदे मज्जत ॥ ९४ ॥
 चाद्यमाभ्यन्तरिकं, परिग्रहं परिहरत भो भव्याः ! । वैराग्यदिनकरेण, परिग्रहतमस्सश्चयं हत ॥ ९५ ॥
 वैराग्यमहारत्ना-करे प्राप्तेऽपि येऽधिकप्रमादाः । ते कालेन ग्रस्ताः, पतिता भीमे भवकूपे ॥ ९६ ॥
 आत्माऽनुभवसिद्धो-ऽमूर्तिः कर्त्ता [कर्मणां] स्वदेहपरिमाणः । पुरुषाकारो नित्यो, ज्ञातः संवेगकुशलैः ॥ ९७ ॥

गडनिच्छयपाणजुओ, लोयस्सज्जग्गम्मि संठिओ विमलो । पुनरागमणविहीणो, सिद्धो उत्तो विरत्तेहिं ॥ ९८ ॥
 सवे वि जिणवरिंदा, सवे गणहारिणो य आपरिया । जे पुण चरिमसरीरा, ते सवे संवेगपसायओ सिद्धा ॥ ९९ ॥
 कलिकेलिविप्पमुत्ता, आगामतारासु जुत्तिसंरत्ता । संवेगदत्तचित्ता, सासयवासं समणुपत्ता ॥ १०० ॥
 मत्ता वि य जे मंदा, तेसिं कए णं परिस्समो एसो । विबुहाहमेण विहिओ, मए जिणाणारएणं च ॥ १०१ ॥
 इय कइवयगाहार्हिं, अमुणियआगमवियारलेसेणं । रइयं पगरणमेयं, 'लच्छीलाहेण' वरमुणिणा ॥ १०२ ॥

वतुनिश्चयप्राणयुतो, ओकस्यामे संस्थितो विमलो । पुनरागमनविहीनः, सिद्ध उक्तो विरक्तैः ॥ ९८ ॥
 सर्वेऽपि जिनवरेन्द्राः, सर्वे गणधारिणश्च आचार्याः । ये पुनश्चरमशरीरा-स्ते सर्वे संवेगप्रसादतः सिद्धाः ॥ ९९ ॥
 कलिकेलिविप्रमुक्ता, आगामतारासु युक्तिसंरक्ताः । संवेगदत्तचित्ताः, शाश्वतवासं समनुप्राप्ताः ॥ १०० ॥
 मत्तोऽपि च ये मन्दाः, तेषां कृते परिश्रम एषः । विबुधाधमेन विहितो, मया जिनाज्ञारतेन च ॥ १०१ ॥
 इति कतिपयगाथाभि-रज्ञाताऽऽगमविचारलेखेन । रचितं प्रकरणमेतत्, 'लक्ष्मीलाम्बेन' वरमुनिना ॥ १०२ ॥

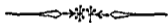
१ शान्दमंनषादीप्रदीर्घाभ्यामन्वचतुष्टयरूपेभ्योवप्रणेषुता ।

इति वैराग्यरसायनप्रकरणं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाइ-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—

श्रीमज्जिनवल्लभसूर्यपासक-श्रेष्ठिवरधनदेवाज्ञज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं वैराग्यशतमित्यपराभिधानं

पद्मानन्दशतम्

त्रैलोक्यं युगपत्कराग्जुजलुठन्मुक्तावदालोकते, जन्तूनां निजया गिरा परिणमद्यः सूक्तमाभापते ।
स श्रीमान् भगवान् विचित्रविधिभिर्देवासुरैरर्चितो, वीतत्रासविलासहासरभसः पायाजिनानां पतिः ॥ १ ॥ (शार्दूल०)
यैः धुण्णोः प्रसरद्विवेकपविनां कोपादिभूमिभृतो, योगाभ्यासपरश्वधेनै कपितो यैर्मोहधात्रीरुहैः ।
चक्रः संयमसिद्धमन्त्रविधिना यैः प्रौढकामज्वर-स्तान्मोक्षैकसुखानुपद्गरसिकान्वन्दामहे योगिनः ॥ २ ॥ (शार्दूल०)
यैस्त्यक्ता किल शाफिनीचंदसमप्रेमाश्रिता प्रेयसी, लक्ष्मीः प्राणसमाऽपि पन्नगवधूवत्प्रोज्झिता दूरतः ।
मुफं चित्रगयाक्षराजिरुचिरं वल्मीकवन्मन्दिरं, निरसङ्गत्वविराजिताः क्षितितले नन्दन्तु ते साधवः ॥ ३ ॥ (शार्दूल०)
यः परयादे मूकः, परनारीवक्त्रविक्षणेऽप्यन्धः । पद्भुः परधनहरणे, स जयति लोके महापुरुषः ॥ ४ ॥ (आर्या)

१ पूर्णाङ्गाः । २ वज्रेण । ३ परशुना । ४ छतः । ५ (वृक्ष) ।

आक्रोशेन न दूयते न च चटुप्रोक्त्या समानन्धते, दुर्गन्धेन न वाध्यते न च सदामोदेन सम्प्रीयते ।
 स्त्रीरूपेण न रज्यते न च मृतश्वानेन विद्वेष्यते, माध्यस्थेन विराजितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ५ ॥ (शा०)
 मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने वैरातुरो जायते, भोगे लुभ्यति नैव नैव तपसि क्लेशं समालम्बते ।
 रक्षे रज्यति नैव नैव हृदि प्रद्वेषमापद्यते, येषां शुद्धहृदां सदैव हृदयं ते योगिनो योगिनः ॥ ६ ॥ (शार्दूल०)
 मौन्दर्यं रुनिधेः कलाकुलविधेर्लाघव्यपाथोनिधेः, पीनोत्तुङ्गपयोधरालसगतेः पातालकन्याकृतेः ।
 कान्ताया नययौवनाश्रिततनोर्यैरुज्झितः सङ्गमः, सम्यङ्मानसगोचरे चरति? किं तेषां हताशः स्मरः ॥ ७ ॥ (शार्दूल०)
 गृद्गारामृतसेरुदाडुलरुचिर्यक्रोकिपत्रान्विता, प्रोद्गच्छत्सुमनोऽभिपङ्गुसुभगा स्त्रीणां कथावल्लरी ।
 यैर्प्रपन्नतपावकेन परितो भस्मावशेषीकृता, किं तेषां विपमायुधः प्रकुरुते? रोपप्रकर्षेऽपि रे ॥ ८ ॥ (शार्दूल०)
 आताम्रायंतलोचनाभिरनिशं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च, क्षिप्तस्तीक्ष्णकटाक्षमार्गणगणो मत्ताङ्गनाभिर्भृशम् ।
 तेषां किं तु विधास्यति? प्रशमितप्रद्युम्नेलीलात्मनां, येषां शुद्धविवेकवज्रफलकं पार्श्वे परिभ्राम्यति ॥ ९ ॥ (शार्दूल०)
 अप्रे मा गङ्गा मिनी प्रियतमा पृष्ठेऽपि सा दृश्यते, धात्र्यां सा गगनेऽपि सा किमपरं सर्वत्र सा सर्वदा ।
 जामीद्यावदनद्गमद्गतिरसस्तावत्तवेयं स्थितिः, सम्प्रत्यास्यपुरस्तरामपि न तां द्रष्टाऽसि कोऽयं लयः ? ॥ १० ॥ (शार्दूल०)
 योगे पीनपयोधराश्रिततनोर्विच्छेदने विभ्यतां, मानस्यावसरे चटूक्किविधुरं दीनं मुखं विभ्रताम् ।

१ नागकन्या-नागकुमारदेवाङ्गनानुत्पायाः । २ भतिरक्षविस्तीर्णः । ३ प्रभे । ४ कामः । ५ पेटकं (?) [खेटः-वाळ इति लोके] ।

विश्वेणे स्मरयद्दिनाऽनुसमयं दन्दह्यमानात्मनां, भ्रातः! सर्वदशासु दुःखगहनं धिक्कामिनां जीवितम् ॥११॥ (शार्दूल०)
 मध्येऽस्याः कृशतां कुरङ्गरुदृशो भ्रूनेत्रयोर्वक्रतां, कौटिल्यं चिकुरेषु रागमधरे मान्द्यं गतिप्रक्रमे ।
 काठिन्यं कुचमण्डले तरलतामक्ष्णोर्निरीक्ष्य स्फुटं, वैराग्यं न भजन्ति मन्दमतयः कामातुरा ही!! नराः ॥१२॥ (शार्दूल०)
 पाण्डुत्वं गमितान्कचोन्प्रतिहतां तारुण्यपुण्यश्रियं, चक्षुः क्षीणवलं कृतं श्रवणयोर्वाधिर्यमुत्पादितम् ।
 स्थानभ्रंशमवापिताश्च जरया दन्तास्थिमांसत्वचः, पश्यन्तोऽपि जडा हहा!! हृदि सदा ध्यायन्ति तां प्रेयसीम् ॥१३॥ (शा०)
 अन्यायानितचित्तप्रकचिदपि भ्रष्टं समस्तै रदै-स्तापकान्ततमालपत्रवदभूदङ्गं वलीभङ्गुरम् ।
 केशेषु क्षणचन्द्रैवद्वयलिमो व्यक्तं श्रितो यद्यपि, स्वैरं धावति मे तथापि हृदयं भोगेषु मुग्धं हहा!! ॥१४॥ (शार्दूल०)
 उद्गृणन्ति प्रपञ्चेन, योपितो गद्गदां गिरम् । तामामनन्ति प्रेमोक्तिं, कामग्रहिलचेतसः ॥ १५ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 यात्रहुष्टरसक्षयाय नितरां नाहारलौल्यं जितं, सिद्धान्तार्थमहौषधेर्निरुपमश्रूणो न जीर्णो हृदि ।
 पीतं ज्ञानलघूदकं न विधिना तावत्स्मरोत्यो ज्वरः, शान्तिं याति न ताच्चिकीं हृदय! हे शेषैरलं भेषजैः ॥१६॥ (शा०)
 शृङ्गारद्रुमनीरदे प्रसृमरक्रीडारसस्रोतसि, प्रद्युम्नप्रियवान्धवे चतुरवाञ्छुक्ताफलोदन्वति ।
 तंन्वीनेत्रचक्रोरपार्यणविधौ सौभाग्यलक्ष्मीनिधौ, धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयति प्राप्ते नवे यौवने ॥ १७ ॥ (शा०)
 सम्यक्परिहृता येन, कामिनी गजगामिनी । किं करिष्यति? रुष्टोऽपि, तस्य वीरवरः स्मरः ॥ १८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

१ केशेषु । २ प्रासान् । ३ केशान् । ४ (प्रणिमाचन्द्रवत्) । ५ असावियन्तः पुंसि वृत्तंते । ६ कामः । ७ स्त्री ।

लजेयं प्रलयं प्रयाति झटिति ब्रह्मव्रतं भ्रश्यति, ज्ञानं सङ्कुचति स्मरञ्चरवशात्पश्यामि यावत्प्रियाम् ।
 यावत्तु स्मृतिमेति नारकगतेः पाकक्रमो भीषण-स्तावत्तत्त्वनिरीक्षणात्प्रियतमाऽप्येषा विपौघायते ॥ १९ ॥ (शार्दूल०)
 कारुण्येन हृता वधव्यसनिता सत्येन दुर्वाच्यता, सन्तोषेण परार्थचौर्यपटुता शीलेन रागान्धता ।
 नैर्ग्रन्थ्येन परिग्रहग्रहिलता यैर्यौवनेऽपि स्फुटं, पृथ्वीयं सकलाऽपि तैः सुकृतिभिर्मन्ये पवित्रीकृता ॥ २० ॥ (शार्दूल०)
 यत्राघोऽपि विचित्रमङ्गारिभरव्याजेन रोमाञ्चितो, दोलारूढविलासिनीविलसितं चैत्रे विलोक्याद्भुतम् ।
 सिद्धान्तोपनिषद्भिपण्णमनसां येषां मनस्सर्वथा, तस्मिन्मन्मथवाधया न मथितं धन्यास्त एव ध्रुवम् ॥ २१ ॥ (शार्दूल०)
 स्याध्यायोत्तमगीतिसङ्गतिजुषः सन्तोषपुष्पाञ्जिताः, सम्यग्ज्ञानविलासमण्डपगताः सद्भ्यान्शय्यां श्रिताः ।
 तत्त्वार्थप्रतिबोधदीपकलिकाक्षान्त्यङ्गनासङ्गिनो, निर्वर्णैकसुखाभिलापिमनसो धन्या नयन्ते निशाम् ॥ २२ ॥ (शार्दूल०)
 किं? लोलाक्षि! कटाक्षलम्पटतया किं? सत्सम्भजृम्भादिभिः, किं? प्रत्यङ्गनिदर्शनोत्सुकतया किं? प्रोल्लसच्चाटुभिः ।
 आत्मानं प्रतिवाधसे त्वमधुना व्यर्थं मदर्थं यतः, शुद्धध्यानमहारसायनरसे लीनं मदीयं मनः ॥ २३ ॥ (शार्दूल०)
 सङ्ज्ञानदर्शनशाली, दर्शनशाखश्च येन वृत्ततरुः । श्रद्धाजलेन सिंको, मुक्तिफलं तस्य स ददाति ॥ २४ ॥ (आर्या)
 क्रोधाद्युग्रचतुष्कपायचरणो व्यामोहहस्तस्सखे !, रागद्वेषनिशातदीर्घदशनो दुर्वारमारोद्भुरः ।
 सङ्ज्ञानाद्भुशकौशलेन स महामिथ्यात्वदुष्टद्विपो, नीतो येन वशं वशीकृतमिदं तेनैव विश्वत्रयम् ॥ २५ ॥ (शार्दूल०)

१ (सिद्धान्तस्योपनिषदि-रहस्ये निपण्णं-निविष्टं मनो येषां ते तया, तेषां) विदुषाम् । २ ("वृत्तं पद्ये चरित्रे त्रि-प्वतीते दृढनिश्चले", इत्यमरः) ।

दृश्यन्ते यद्वयः कलामु कुशलास्ते च स्फुरत्कीर्त्तये, सर्वस्वं वितरन्ति ये तृणमिव क्षुद्रैरपि प्रार्थिताः ।
 धीरास्तेऽपि च ये त्यजन्ति श्रुतिं प्राणान्कृते स्वामिनो, द्वित्रास्ते तु नरा मनस्समरसं येषां सुहृद्भैरिणो ॥२६॥ (शा०)
 हृदयं सदयं यस्य, भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहितोपायः, कलिः कुर्वीत तस्य किम् ? ॥ २७ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 नास्त्यसद्भाषितं यस्य, नास्ति भङ्गो रणाद्गणात् । नास्तीति याचके नास्ति, तेन रत्नवती क्षितिः ॥ २८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 आनन्दाय न कस्य मन्मथकथा ? कस्य प्रिया न प्रिया ? लक्ष्मीः कस्य न वल्लभा ? मनसि नो कस्याङ्गजः क्रीडति ? ।
 ताम्बूलं न मुग्धाय कस्य ? न मतं कस्यान्नशीतोदकम्, सर्वाशाद्रुमकर्त्तनैकपरशुर्मृत्युर्न चेत्स्याज्जनाः ! ॥२९॥ (शार्दूल०)
 भार्येयं मधुराकृतिर्मम मम प्रीत्यन्वितोऽयं सुतः, स्वर्णस्यैव महानिधिर्मम ममासौ बन्धुरो बान्धवः ।
 रम्यं हर्म्यमिदं ममेत्थमनया व्यामोहितो मायया, मृत्युं पश्यति नैव दैवहतकः क्रुद्धं पुरश्चारिणम् ॥ ३० ॥ (शार्दूल०)
 फटोपाजितमत्र वित्तमसिद्धं धृते मया योजितं, विद्या कष्टतरं गुरोरधिगता व्यापारिता कुस्तुतौ ।
 पारम्पर्यसमागतश्च विनयो वामेक्षणायां कृतः, सत्पात्रे किमहं करोमि ? विवशः कालेऽद्य नेदीयसि ॥ ३१ ॥ (शा०)
 आत्मा यद्विनियोजितो न विनये नोग्रं तपः प्रापितो, न क्षान्त्या समलङ्कृतः प्रतिकलं सत्येन न प्रीणितः ।
 तत्त्वं निन्दसि नैव कर्महतकं प्राप्ते कृतान्तक्षणे, दैवायैव ददासि जीव ! नितरां शापं विमूढोऽसि रे ! ॥ ३२ ॥ (शा०)
 पाठो यौवनसम्पदापरिगतः क्षिप्रं क्षितौ लक्ष्यते, वृद्धत्वेन युवा जरापरिणतो व्यक्तं समालोक्यते ।
 सोऽपि कापि गतः कृतान्त्वयशतो न ज्ञायते सर्वथा, पश्यैतद्यदि कौतुकं किमपरैस्तैरिन्द्रजालैः सखे ! ॥ ३३ ॥ (शा०)

द्वारं दन्तिमदप्रवाहनिर्द्वैयैपामभूत्पङ्किलं, ग्रासाभाववशात् सञ्चरति यद्रङ्गोऽपि तेषां पुनः ।

येऽभून्विमुखाः स्वकुक्षिभरणे तेषामकस्मादहो !!, यच्च श्रीरिह दृश्यतेऽतिविपुला तत्कर्मलीलायितम् ॥ ३४ ॥ (शा०)

नापत्यानि न विज्ञानि, न सौधानि भवन्त्यहो !! । मृत्युना नीयमानस्य, पुण्यपापे परं पुरः ॥ ३५ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

मृतेऽदृक्कृतिनिग्रहं मृदुतया पश्चात्करिष्याम्यहं, प्रोद्यन्मारविकारकन्दकदेनं पञ्चेन्द्रियाणां जयात् ।

न्यामोदप्रसाराप्रोधनविधिं सद्भ्यानतो लीलया, नो जानाति हरिष्यतीह हतकैः कालोऽन्तराले किल ॥ ३६ ॥ (शा०)

यत्र येन दशाननेन नितरां खट्वेकदेशे जरा, द्रोणाद्रिश्च समुद्धृतो हनुमता येन स्वदोलिलया ।

श्रीरामेण च येन राक्षसपतिखैलोक्यवीरो हतः, सर्वे तेऽपि गताः क्षयं विधिवशात्काऽन्येषु तद्भोः ! कथा ? ॥ ३७ ॥ (शा०)

सर्गभङ्गी कृतान्तोऽयं, सत्यं लोके निगद्यते । रामदेवादयो धीराः, सर्वे काप्यन्यथा गताः ॥ ३८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

मिथ्यात्मानुचरैरिचित्रगतिभिः सञ्चारितस्योद्भटै-रत्युग्रभ्रममुहुराहतिवशात्सम्मूर्च्छितस्यानिशम् ।

संसारेऽत्र नियन्त्रितस्य निगडैर्मायामयैश्चौरवत्, मुक्तिः स्यान्मम सत्वरं कथमतः सद्भूतवित्तं विना ॥ ३९ ॥ (शार्दूल०)

दुष्प्रापं मकराकरे करतलाद्रत्नं निमग्नं यथा, संसारेऽत्र तथा नरत्नमथ तत्प्राप्तं मया निर्मलम् ।

ध्यातः ! पश्य विमूढतां मम हहा !! नीतं यदेतन्मुधा, कामक्रोधकुपरोधमत्सरकुधीमायामहामोहतः ॥ ४० ॥ (शार्दूल०)

येनेह क्षणभङ्गरेण यपुषा क्लिप्तेन सर्वात्मना, सद्ब्यापारवियोजितेन परमं निर्वाणमप्याप्यते ।

१ "शारे" इत्यप्याहार्यमत्र कर्म । २ (नायनम्) । ३ (भाग्यरहितः) ।

प्रीतिस्नेह इहा ॥ सखे । प्रियतमात्रकेन्दुरागोद्भवा, क्रीता स्वल्पसुखाय मूढमनसा कोट्या मया काकिणी ॥४१॥ (शा०)
 क्रीडाकारि परोपहासप्रचनं तुष्टौ परव्यंसनं, कान्ता काञ्चनसुन्दराङ्गलतिका कान्तैव पृथ्वीतले ।
 भव्यो द्रव्यममर्जने किल महारम्भोद्यमः किन्तु रे !, मेदच्छेदनताडनादिविधिना रौद्रो महारौरवः ॥ ४२ ॥ (शार्दूल०)
 कन्दर्पप्रसरप्रशान्तिविधये शीलं न संशीलितं, लोभोन्मूलनहेतवे स्वविभवो दत्तो न पात्रे मुदा ।
 व्यामोहोन्मथनाय सद्गुरुगिरां तत्त्वं न चाङ्गीकृतं, दुष्प्रापो नृभवो मया हतधिया हा ॥ हारितो हारितः ॥४३॥ (शा०)
 सौख्यं मित्रकलत्रपुत्रविभ्रंशादिभिर्भङ्गुरं, कासश्वासभगन्दरादिभिरिदं व्यासं वपुर्व्याधिभिः ।
 भ्रातस्तूर्णमुपैति सान्निधिमसौ कालः करालाननः, कष्टं किं करवाण्यहं तदपि यच्चित्तस्य पापे रतिः ॥ ४४ ॥ (शार्दूल०)
 संसारे गहनेऽत्र चित्रगतिषु भ्रान्त्याऽनया सर्वथा, रे रे जीव ! न सोऽस्ति कश्चन जगन्मध्ये प्रदेशो ध्रुवम् ।
 यो नास्रस्तव भूरिजन्ममरणैस्तत्किं न तेऽद्यापि ही ॥, निर्वेदो हृदि विद्यते ? यदनिशं पापक्रियायां रतिः ॥४५॥ (शार्दूल०)
 नो स्थन्धेन समुत्ततेन धरसे चारित्र्यगत्या धुरं, पृष्ठेनोपचितेन नैव वहसे प्रोच्चैरहिंसाभरम् ।
 मिथ्यात्वाप्रचयं पदाहतिवशाद्भो ! गाहसे त्वं यत-श्रेतस्तद्गतशङ्क ! साङ्गवृष्वपन्नित्यं परिभ्राम्यसि ॥ ४६ ॥ (शार्दूल०)
 प्राप्ते सत्कुलजन्ममानवभवे निर्दोषरलोपमे, नीरोगादिसमस्तवस्तुनिचये पुण्येन लब्धे सति ।
 नोपात्तं किमपि प्रमादवशतस्तत्त्वं त्वया मुक्तये, रे ! जीवात्र ततोऽतिदुःखविपमे संसारचक्रे भ्रमः ॥ ४७ ॥ (शार्दूल०)

१ (मनोहरा) । २ शीघ्रम् । ३ (मिथ्यात्वमेवाद्य, तस्य चयः-समूहस्यम्) । ४ (भङ्गेन-सूर्याद्युपलक्षितचिह्नेन सहितो वृषः-शण्डः) ।

क्रोधो न्यङ्कृतिभाजनं न विहितो नीतो न मानः क्षयं, माया नैव हता हताश ! नितरां लोभो न सङ्गोभितः ।
 रे ! तीव्रोत्कृष्टकृष्टचित्तवशाग ! स्वान्त ! त्वया हारितं, हस्ताद्यं फलमाशु मानवभवश्रीकल्पवृक्षोद्भवम् ॥ ४८ ॥ (शार्दूल०)
 गाल्ये मोहमहान्धकारगहने मग्नेन मूढात्मना, तारुण्ये तरुणीसमाहृतहृदा भोगैकसङ्गेच्छुना ।
 पृथ्व्येऽपि जराऽभिभूतकरणग्रामेण निःशक्तिना, मानुष्यं किल दैवतः कथमपि प्राप्तं हतं हा ! ! मया ॥ ४९ ॥ (शा०)
 यस्मै त्वं लघु लक्ष्मसे जलनिधिं दुष्टाटवीं गाहसे, मित्रं वञ्चयसे विलुम्पसि निजं वाक्यक्रमं मुञ्चसि ।
 तद्विषं यदि दृश्यते स्थिरतया कस्यापि पृथ्वीतले, रे रे ! ! चञ्चलचित्त ! वित्तहतक ! व्यावर्त्ततां मे तदा ॥ ५० ॥ शार्दूल०
 अज्ञानाद्रितटे क्वचित्क्वचिदपि प्रद्युम्नगर्त्तान्तरे, मायागुल्मतले क्वचित्क्वचिदहो ! ! निन्दानदीसङ्कटे ।
 मोहव्याघ्रभयानुरं हरिणवत्संसारघोराटवी-मध्ये धावति पश्य सत्वरतरं कष्टं मदीयं मनः ॥ ५१ ॥ (शार्दूल०)
 भयारित्रपवित्रदारुरचितं शीलध्वजालङ्कृतं, गुर्वाज्ञागुणगुम्फनाद्दृढतरं सद्बोधपोतं श्रितः ।
 मोहग्राहभयङ्करं तर महासंसारवारांनिधिं, यावन्न प्रतिभिद्यते स्तनतटाघातैः कुरङ्गीदृशाम् ॥ ५२ ॥ (शार्दूल०)
 किं भस्मप्रतिलेपनेन ? यपुषो घूमस्य पानेन ? किं, यस्त्रत्यागजुगुप्सया किमनया ? किं ? वा त्रिदण्ड्याऽप्यहो ! ! ।
 किं रक्तन्धेन नतेन ? कम्बलभरंजापस्य किं ? मालया, वामाक्षीमभिधायमानमनिशं चेतो न चेद्रक्षितम् ॥ ५३ ॥ (शा०)
 रोद्धुं यालमृणालतन्तुभिरसौ मत्तेभमुज्जृम्भते, मेत्तुं वज्रमयं शिरीषकुसुमप्रान्तेन सन्नह्यति ।

माणुर्यं मधुविन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीहते, नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान्सूकैस्सुधास्यन्दिभिः ॥ ५४ ॥ (शार्दूल०)
 मुफ्त्या दुर्मतिमेदिनीं गुरुगिरा संशील्य शीलाचलं, वद्ध्वा क्रोधपयोनिधिं कुटिलतालङ्गं क्षपित्वा क्षणात् ।
 नीत्या मोहदशाननं निधनतामाराध्य वीरव्रतं, श्रीमद्राम इव क्व मुक्तिवनितायुक्तो भविष्याम्यहम्? ॥ ५५ ॥ (शार्दूल०)
 आहारैर्मधुरैर्मनोहरतरैर्हारैर्विहारैर्वरैः, केयूरैर्मणिरत्नचारुशिखरैर्दारैरुदारैश्च किम्? ।
 प्राणान्पद्मदलाम्पारितरलाञ्जाल्या जवाजीव! रे, दानं देहि विधेहि शीतलपत्नी निर्वेदमास्वादय ॥ ५६ ॥ (शार्दूल०)
 ज्ञात्या गुद्दुदभङ्गुरं धनमिदं दीपप्रकम्पं वपु-स्तारुण्यं तरलेक्षणाक्षितरलं विद्युच्चलं दोर्वलम् ।
 रे रे जीव! गुरुप्रसादयशतः किञ्चिद्विधेहि द्रुतं, दानध्यानतपोविधानविषयं पुण्यं पवित्रोचितम् ॥ ५७ ॥ (शार्दूल०)
 धीरगण्डपादपेनेव, कृतं स्वं जन्म निष्फलम् । जिह्मगानां द्विजिह्वानां, सम्बन्धमनुरुन्धता ॥ ५८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 किं? तर्केण वितर्कितेन शतशो ज्ञातेन किं? छन्दसा, किं? पीतेन सुधारसेन बहुधा स्वाध्यायपाठेन किम्? ।
 अभ्यस्तेन च लक्षणेन किमहो! । ध्यानं न चेत्सर्वथा, लोकालोकविलोकनैककुशलं ज्ञानं हृदि ब्रह्मणः ॥ ५९ ॥ (शा०)
 मां वाल्यादपि निर्निमित्तनिविडप्रोद्भूतसख्यश्रियं, दम्भारम्भ! विहाय सत्वरतरं दूरान्तरं गम्यताम् ।
 पश्योन्मीलति मेऽधुना शुभवशाञ्ज्ञानोष्णरश्मिप्रभा, प्रालेयोत्करवद्भवन्तमनया द्रक्ष्याम्यहं त्वां कथम्? ॥ ६० ॥ (शा०)
 कारुण्यात् सुधारसोऽस्ति हृदयद्रोहान्न हालाहलं, वृत्तादस्ति न कल्पपादप इह क्रोधान्न दावानलः ।

सन्तोषादपरोऽस्ति न प्रियसुहृल्लोभाच्च चान्यो रिपु-युंक्तायुक्तमिदं मया निगदितं यद्रोचते तद्भज)त्यज ॥६१॥ (शा०)
औचित्यांशुकशालिनीं हृदय ! हे शीलाङ्गरागोज्ज्वलां, श्रद्धाज्ञानविवेकमण्डनवतीं कारुण्यहाराङ्किताम् ।
सद्वोधान्नरञ्जिनीं परिलसच्चारित्रपत्राङ्कुरां, निर्वाणं यदि वाञ्छसीह परमक्षान्तिप्रियां तद्भज ॥ ६२ ॥ (शार्दूल०)
यत्रार्त्तिर्न मतिभ्रमो न न रतिः ख्यातिर्न नैवोन्नतिः, न व्याधिर्न विधिर्निधिर्न न वधो ध्यानं न नाध्येर्पणा ।
नो दास्यं न विलासवाससदनं हास्यं न लास्यं च नो, तत्सांसारिकपुण्यपापरहितं ध्येयं पदं धीधनाः ! ॥६३॥ (शार्दूल०),
तावद्भानुकराः प्रकाशनपरा यक्षेश्वरोऽप्यर्थवान्, सम्पूर्णेन्दुमुखी प्रिया प्रियमयी माधुर्यहृद्या सुधा ।
मुक्तादामगुणावलीपरिचितश्चैत्र(श्र)स्य चित्रोत्सवो, यावन्नैव विशन्ति हन्त !! हृदये सिद्धान्तवाक्योत्कराः ॥६४॥ (शा०)
क्षणमपि न यस्य तिष्ठति, गुरूपदेशो नरेन्द्र इव हृदये । मन्त्ररहस्योद्गारी, मन्त्रीव स दूरतस्त्याज्यः ॥ ६५ ॥ (आर्या)
धर्मो यैर्निहतः प्रमादवशतः प्राप्तेऽपि मानुष्यके, कार्पण्येन विडम्बितौ सति धने यैरर्थकामावपि ।
अत्यन्तं षलचित्तनिग्रहपरैरप्याप्यते वा न वा, मोक्षः शाश्वतिकः प्रसा[प्रमो]दसदनं तेषां दवीयान्पुनः ॥६६॥ (शा०)
आकाशेऽपि चिराय तिष्ठति शिला मन्त्रेण तन्त्रेण वा, बाहुभ्यामपि तीर्यते जलनिधिर्वेधाः प्रसन्नो यदा ।
हृदयन्ते ग्रहयोगतः सुरपथे प्राण्हेऽपि ताराः स्फुटं, हिंसायां पुनराविरस्ति नियतं गन्धोऽपि न श्रेयसः ॥६७॥ (शा०)
निशानां च दिनानां च, यथा ज्योतिर्विभूषणम् । सतीनां च यतीनां च, तथा शीलमखण्डितम् ॥६८॥ (अनुष्टुप्बृत्तम्)

मायया राजते वेश्या, शीलेन कुलबालिका । न्यायेन मेदिनीनाथः, सदाचारतया यतिः ॥ ६९ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

यायव्याधिविवाधया विधुरतामङ्गं न संसेवते, यावच्चेन्द्रियपाटवं न हरति क्रूरा जराराक्षसी ।

तारन्निष्कलनिश्चलामलपदं कर्मक्षयायाधुना, ध्येयं ध्यानविचक्षणैः स्फुटतरं हृत्पद्मसद्गोदरे ॥ ७० ॥ (शार्दूल०)

अज्ञानापृतचेतसो मम महाव्यामूढतां मोहतां, कृत्वा धर्मधनं हृतं यदनिशं वाराणसीधूर्त्तवत् ।

युक्तं तद्विहितं त्ययेदमपि ते युक्तं भवेद्धि व्रतं, मां पुण्याप्तगुरुप्रसादमधुना सन्त्यज्य निर्गच्छ रे ! ॥ ७१ ॥ (शार्दूल०)

तप्तो नागपतेर्भुजङ्गवनिताभोगोपचारैः परं-स्तन्नो श्रीसविलाससङ्गमशतैः सारैर्मुरारैः किल ।

तप्तो वज्रपरस्य देववनिताक्रीडारसैर्निर्भरै-र्यत्सीख्यं वत वीतकाममनसां तत्त्वार्थतो योगिनाम् ॥ ७२ ॥ (शार्दूल०)

मध्यक्षामतया योपि-त्तपःक्षामतया यतिः । मुखक्षामतया चाश्वो, राजते न तु भूपणैः ॥ ७३ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

तन्व्या श्रोत्ररसायनेन यचसा सप्रेमसम्भाषितः, सर्पत्कोपविपाकपाटलरुचा संवीक्षितश्चक्षुषा ।

सद्योगाद्ग तिलाग्रमात्रमपि यः सङ्गोभितुं शक्यते, रागद्वेषविचर्जितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ७४ ॥ (शार्दूल०)

आताघायतलोचनानुरमिदं न्यङ्कारवाङ्मनिन्दितं, वद्धभ्रूकुटिभालभीममधरप्रस्पन्ददुर्दर्शनम् ।

ज्वालोलालरुसङ्कुलं कृशतनोः कोपेऽपि कान्तं मुखं, पश्यन्ति स्मरविह्वलीकृतहृदो ही !! कामिनां मूढता ॥ ७५ ॥ (शा०)

कौशल्यं प्रविलीयते विकलता सर्वाङ्गमाश्लिष्यते, ज्ञानश्रीः प्रलयं प्रयाति कुमतिः प्रागल्भ्यमभ्यस्यति ।

धर्मोऽपि प्रपलायते कलयति स्येमानमंहः परं, यस्माच्छोकवशात्कथं स विदुषां संसेवितुं युज्यते ? ॥ ७६ ॥ (शार्दूल०)

क? कफात्तं मुखं नार्याः, क? पीयूषनिधिः शशी । आमनन्ति तयोरैक्यं, कामिनो मन्दबुद्धयः ॥७७॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

पाशे कुरङ्गनिवहो [तु] न (?) पतत्यविद्वान्, दाहात्मतामकलयञ्छलभः प्रदीपे ।

जानन्नहं पुनरमून् करिकर्णलोलान्, भोगाँस्त्यजामि न तथापि क एष मोहः? ॥ ७८ ॥ (वसन्ततिलका)

ज्ञानमेव परं मित्रं, काम एव परः परः । अहिंसैव परो धर्मो, योपिदेव परा जरा ॥ ७९ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

धिफन्दर्प ! जगत्प्रथीविजयिनो दोःस्थामविस्फूर्जितं, विद्वान्कः किल तावकीनमधुना व्यालोकतामाननम् ।

दृष्ट्वा यौवनमित्रमत्रपभवान्सर्पज्जराराक्षसी-वक्रान्तःपतितं विमुञ्चति न यः कोदण्डकेलिक्रमम् ॥ ८० ॥ (शार्दूल०)

तृष्णावारितरङ्गभङ्गविलसत्कौटिल्यवलीरुह-स्तिर्यक्प्रेक्षितवाक्प्रपञ्चकवरीपाशभ्रुवः पल्लवाः ।

यस्या मान्ति न तुच्छके हृदि ततः स्थानं वहिः कुर्वते, कस्ताश्चञ्चलचक्षुषः कुशलधीः संसेवितुं वाञ्छति ? ॥८१॥ (शा०)

रे रे मोह ! हताश ! तावकमिदं धिक्पौरुषोज्जृम्भितं, विस्त्रब्धं भवसागरे किल भवान्संयम्य मां क्षिप्तवान् ।

सम्प्रत्याप्तगुरूपदेशफलकः पारं प्रयातोऽस्म्यहं, शौण्डीर्यं तव विद्यते यदधुना दोष्णोस्तदा दर्शय ॥ ८२ ॥ (शार्दूल०)

रे कन्दर्प ! किमाततज्यमधुना धत्से ? धनुस्त्वं मुधा, किं भ्रूलास्यकलासु पक्षमलदृशः प्रागल्भ्यमभ्यस्यथ ? ।

वैराग्याम्बुजिनीप्रबोधनपटुः प्रध्वस्तदोपाकरः, खेलत्येष विवेकचण्डकिरणः कस्त्वादृशामुत्सवः ? ॥ ८३ ॥ (शार्दूल०)

अन्यं प्रियालापपथं नयन्ते, किञ्चित्कटाक्षैरपरं स्पृशन्ति ।

अन्यं हृदा कश्चन मन्त्रयन्ते, धिग्योपितां चञ्चलचित्तवृत्तिम् ॥ ८४ ॥ (इन्द्रवज्रा)

यात्रायै वचनक्रमं रचयतः पादौ परिभ्रान्तये, नेत्रे रोषकपायितानि वदनान्यालोकितुं स्वामिनाम् ।
पातश्रेष्ठ दयालुता तव हृदि स्थानं वनन्ध क्षणं, तर्किं हन्त !! परिश्रमोऽपि निकटीभूयं न सम्पन्नवान् ? ॥८५॥ (शा०)

रक्षाकृते धनलवस्य विमूढचेता, लोकः परं किमपि सन्तनुते प्रयत्नम् ।

तद्वक्षकोटिभिरनाप्यमपीदमायुः, कालो निकृन्तति न तन्ननु शङ्कतेऽपि ॥ ८६ ॥ (वसन्ततिलका)

वन्धो! क्रोध! विघेहि किञ्चिदपरं स्वस्याधिवासास्पदं, भ्रातर्मान ! भवानपि प्रचलतु त्वं देवि माये ! ब्रज ।

हंहो लोभसत्ते ! यथाऽभिलषितं गच्छ द्रुतं वश्यतां, नीतः शान्तरसस्य सम्प्रति लसद्वाचा गुरुणामहम् ॥ ८७ ॥ (शा०)

मनो न वैराग्यतरङ्गितं चे-द्वृथा तदा दानतपःप्रयासः ।

लावण्यमङ्गे यदि नाङ्गनानां, मुधा तदा विभ्रमवलिगतानि ॥ ८८ ॥

(रामा)

विश्वाः कलाः परिचिता यदि तास्ततः किं ?, तप्तं तपो यदि तदुग्रतरं ततः किम् ? ।

कीर्त्तिः कलङ्कविकला यदि सा ततः किं-मन्तविवेककलिका यदि नोल्लास ॥ ८९ ॥ (वसन्ततिलका)

स्फूर्जलोभकरालवक्रकुहरो हुङ्कारगुञ्जारवः, कामक्रोधविलोललोचनयुगो मायानखश्रेणिभाक् ।

स्यैरं यत्र स यन्म्रमीति सततं मोहाह्वयः केसरी, तां संसारमहाऽर्चिं प्रतिवसन्को नाम जन्तुः सुखी ? ॥ ९० ॥ (शा०)

१ अगुर्वसामेदभिघ्राया उपजातेरेकादशोऽयं भेदः, यत्र तृतीयं घरणमिन्द्रवज्रापाः शेषं घरणत्रिकं चोपेन्द्रवज्रापा भवति ।

एकः स वैवस्वत एव देवः, शौण्डीर्यशाली च महाव्रती च ।

पशौ च गीर्वाणपतौ च यस्या-विभिन्नमुद्रस्य दृशः पतन्ति ॥ ९१ ॥

(उपजातिः)

एतानि तानि मदनज्वलनेन्धनानि, दूरीकुरुष्व मयि वक्रविलोकितानि ।

उन्मीलतिस्म ललिताङ्गधुना स एव, मन्मानसे शुचिविवेककलाविलासः ॥ ९२ ॥

(वसन्ततिलका)

प्रत्यक्षो नरकः स एष वसुधापीठे परायत्तते-त्येवं पूत्कुरुते जनः प्रतिकलं सर्वोऽपि विद्वानिह ।

तन्नारीवशयत्तिनोऽपि विषयान्कण्डूतिरूपानयं, रोमाञ्चाङ्कुरचर्चिताङ्गलतिकः किं नाम नैवोज्झति ? ॥ ९३ ॥ (शार्दूल०)

ता एयैताः कुवलयदृशः सैप कालो वसन्त-स्ता एवान्तःशुचिवनभुवस्ते वयं ते वयस्याः ।

किन्तूद्भूतः स खलु हृदये तत्त्वदीपप्रकाशो, येनेदानीं हसति हृदयं यौवनोन्मादलीला ॥ ९४ ॥ (मन्दाक्रान्ता)

को देवो ? वीततमाः, कः मुगुरुः ? शुद्धमार्गसम्भाषी । किं परमं विज्ञानं ? स्वकीयगुणदोषविज्ञानम् ॥ ९५ ॥ (आर्या)

यत्कारुण्यहिरण्यजं न न च यत्सन्मार्गताघ्नोद्भवं, नो यत्संयमलोहजन्म न च यत्संतोषमृत्स्नामयम् ।

यद्योग्यं न तपोविधानदहनज्वालावलीतेजसां, सिद्धिं याति ? कथं नृधान्यनिकरस्तस्मिन् कुपात्रे श्रितः ॥ ९६ ॥ (शार्दूल०)

हे मोहाहतजीव ! हुं शृणु वचः श्रद्धाऽस्ति चेत्कथ्यतां, प्राप्तं किञ्चन सत्फलं भवमहाऽटव्यां त्वया भ्रान्त्यता ।

भ्रातर्नैव तथाविधं किमपि तन्निर्वाणदं तर्हि किं, शून्यं पश्यसि ? पद्भुवन्ननु गतं नोपक्रमे तिष्ठति ॥ ९७ ॥ (शार्दूल०)

शौक्ये हंसवकोटयोः सति समे यद्गतायन्तरं, कांष्ये कोकिलकाकयोः किल यथा भेदो भृशं भाषिते ।

पैले हेमहरिद्रयोरपि यथा मूल्ये विभिन्नार्घता, मानुष्ये सदृशे तथाऽऽर्यखलयोर्दूरं विभेदो गुणैः ॥ ९८ ॥ (शार्दूल०)

त्वद्दृष्टिपातनिहताः खलु तेऽन्य एव, धैर्यव्रतं सुतनु! ये परिमार्जयन्ति ।

अन्ये त्वमी शुचिविवेकपवित्रचित्ता-स्तर्किक विडम्बयसि? मन्मथविभ्रमैः स्वम् ॥ ९९ ॥ (वसन्ततिलका)

सम्परस्यते? मम कदाचन तद्दिनं किं, सद्ब्यानरूढमनसः सततं भवेयुः ।

आनन्दविन्दुविशदानि सुधामयानि, यत्रेक्षितानि मयि मुक्तिमृगेक्षणायाः ॥ १०० ॥ (वसन्ततिलका)

उलितं सत्यसंयुक्तं, सुव्यक्तं सततं मितम् । ये वदन्ति सदा तेषां, स्वयं सिद्धैव भारती ॥ १०१ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

सिक्तः श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, पद्मानन्दशतं व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ १०२ ॥ (शार्दूल०)

सम्पूर्णन्दुमुखीमुखे न च न च श्वेतांशुविम्बोदये, श्रीखण्डद्रवलेपने न च न च द्राक्षारसास्वादने ।

आनन्दः स सत्ये! न च कचिदसौ किं भूरिभिर्भाषितैः?, पद्मानन्दशते श्रुते किल मया यः स्वादितः स्वेच्छया ॥ १०३ ॥

इति श्रीजिनवल्लभसूर्युपासकश्रेष्ठिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं

चैराग्यरसनिभृतं चैराग्यशतमित्यपराभिधानं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

नाज्ञा मोहनलालेति, विख्यातं जगतीतले । सुविहितक्रियासकं, जैनशासनमण्डनम् ॥ १ ॥

गणितुंद्वाग्धिरेपो हि, प्रदिव्यस्यापि शिष्यकः । भक्त्या स्मरति यं तित्यं, भद्रं ददातु सोऽन्वहम् ॥ २ ॥

इति श्रीपद्मानन्दकविप्रणीतं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि-देवचन्द लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-—

स्तम्भनपार्श्वप्रतिमाप्रकटनवाङ्मयवृत्तिकरणप्रवणश्रीमदभयदेवसूरिपट्टप्रभाकरसुविहितचक्रचूडामणिश्रीमज्जिनवल्लभसूरिवरप्रणीतं,
श्रीमज्जिनपतिसूरिपट्टप्रकाशनदिनकरश्रीमज्जिनेश्वरसूरिविनेयवरश्रीधर्मतिलकमुनिविरचितविवरणसमलङ्कृतम्

उल्लासिकमेति प्रसिद्धाख्यं

लघ्वजितशान्तिस्तवनम् ।

(सञ्छायम्)

अजितशान्तिजिनौ भुवनत्रये, विजयशान्तिविधौ प्रथितौजसौ ।

समभिनम्य तयोः स्तवसङ्गतं, विवरणं विदधे किमपि स्फुटम् ॥ १ ॥ -दुत०*

इह हि किलैकदा वर्णनातिक्रान्तानुपमभागधेयाः सुगृहीतनामधेयाः सकललोकसंश्लाघ्यमहार्घ्यविमलगुणमणिश्रेणयः

* “दुतविलम्बितमाह नभौ भरो ॥ ५० ॥” { नगण.-भगणः-भगण.-रगणः } पादे यतिरिति वृत्तरत्नाकरः ।
{ 111 311 311 313 }

गंविप्रमुनिजनप्रातचूडामणयः स्वप्रज्ञाऽतिशयविशेषविनिर्जितामरसूरयः श्रीजिनवल्लभसूरयः श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं
 पतुर्विपश्रीध्रमणसंघश्रेयस्करं सप्तदशवृत्तप्रमाणं विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं चिकीर्षवः प्रथममुत्प्रेक्षालङ्कारसारं
 शार्दूलच्छन्दसा वृत्तेन भगवत्स्तुतिप्रतिज्ञां चक्रिरे—

उल्लासिक्रमनखनिर्गतप्रभादण्डच्छलेणंऽगिणं, वन्दारूण दिसंत इव पंयडं निवाणमग्गावल्लिं ।

(उल्लासिक्रमनखनिर्गतप्रभादण्डच्छलेनाङ्गिणां, वन्दारूणां दिशन्ताविव प्रकटं निर्वाणमार्गावलिम् ।)

कुंदिन्दुज्वलदंतकंतिमिसओ नीहंतनाणंऽकुरु-करे दोवि दुइज्जसोलसजिणे थोसामि खेमंकरे ॥१॥ -शार्दूल०

(कुन्देन्दुज्वलदन्तकान्तिमिपतो निर्व्यञ्जानाङ्कुरो-करौ द्वावपि द्वितीयषोडशजिनौ स्तोप्यामि क्षेमङ्करौ ॥ १ ॥)

विर०-स्तोप्यामि-कीर्तयिष्यामि । अहमित्यध्याहारः । कौ कर्मतापन्नौ ? द्वावपि । कौ द्वौ ? द्वितीयषोडशजिनौ
 अजितशान्तिनामानौ । कीदृशी ? क्षेमङ्करौ । क्षेमं-श्रेयः कुरुतः क्षेमङ्करौ, तौ । पुनः किंविशिष्टौ ? दिशन्ताविव-प्रतिपा-
 दयन्ताविव । 'इव'शब्द उत्प्रेक्षायाम् । काम् ? निर्वाणमार्गावलिं-मोक्षपथश्रेणिम् । केपाम् ? अङ्गिणां-प्राणिनाम् । किं-
 विधानाम् ? वन्दारूणां-नमस्कृतिकृताम् । कथम् ? प्रकटं-[स्फुटं]स्पष्टम् । केन ? उल्लासिक्रमनखनिर्गतप्रभादण्डच्छलेन ।

* "कल्पना काचिदौचित्या-द्यथायं सन्नोऽन्यथा । द्योतितेषादिभिः शब्दै-रुत्प्रेक्षा सा स्मृता यथा ॥ २० ॥" इति वाग्भट्टालङ्कारे ।

† "गुरोर्धर्मसञ्चयः गुरवः शार्दूलविशीलितम् ॥११॥" { नगणः-सगणः-जगणः-सगणः-तगणः-तगणः-गुरुः } द्वादशभिः सप्तभिश्च यतिरिति वृत्तरत्नाकरः ।
 ५५५ ११५ १५१ ११५ ५५१ ५५१ ५

क्रमाणां-अंहीणां नरा-नगराः, तेभ्यो निर्गता याः प्रभाः-कान्तयः, तेषां दण्डाः-सम्मिलितरुचिप्रपञ्चाः । उल्लासिन-ऊर्ध्व-
मुगं गच्छन्तो ये क्रमनगरनिर्गतप्रभादण्डाः, तेषां दृढं-व्याजः, तेन । यः किल यं मार्गं दर्शयति स तदभिमुखं दण्डादिकं
व्यापार्य दर्शयति, ततो भगवतोऽपि ऊर्ध्वोऽसत्पदनखकिरणदण्डो प्रणमतः प्रति मुक्तिमार्गं ऊर्ध्वं वर्तमानं दर्शयन्ताविवो-
त्प्रेष्यते । तथा पुनः पीड्यो ? , निर्यज्ञानानुरोत्करौ, ज्ञानस्यादुरा ज्ञानाद्दुराः, तेषां उत्करः-समूहः, निर्यन्-निर्गच्छन्
ज्ञानानुरोत्करौ यस्माभ्यां तौ निर्यज्ञानानुरोत्करौ । कस्मात् ? , कुन्देन्दुज्वलदन्तकान्तिमिपतः । कुन्दं-माध्यं पुष्पं, इन्दु-
शब्दः, तयोर्विज्वलाः-शुभ्रा ये दन्ता-रदास्तेषां कान्तिः-प्रभा, तस्या मियं-व्याजः, तस्मात् । एतेन भगवतोऽज्ञानक्षेत्रत्व-
शुभं स्यात् ॥ १ ॥

भगवत्स्तुतिप्रतिज्ञां [प्रतिज्ञाय] स्वस्य राभसिक्थविलसितं दर्शयितुं भगवत्स्तुतावसामर्थ्यमाह—

परमजलहिनीरं जो मिणिज्जंजलीहिं, खयसमयसमीरं जो जिणिज्जा गईए ।

(परमजलधिनीरं यो मिनुयादञ्जलिभिः, क्षयसमयसमीरं यो जयेद्गत्या ।)

सयलनहयलं वा लंघणं जो पएहिं, अजियमहव संतिं सो समत्थो शुणेउं ॥ २ ॥ -मालिनी

(सगलनभललं वा लघयेत्तः पदैः, अजितमयया शान्तिं स समर्थः स्तोतुम् ॥ २ ॥)

१ "माथे भयं माप्यम्" इत्यामाप्यो १ २ "ननमययपुतेय मालिनी भोगिलोके ॥८४॥" { नगण-नगण-मगणः-यगणः-यगणः } अष्टभिस्सप्तभिश्च
पारिणि वृषारण्डरे वृषीयेऽप्याये । { 111 111 555 155 155 }

वि०-‘स समर्थः’ स शक्तः । किं कर्तुम् ? , स्तोतुं-उत्कीर्तयितुम् । कम् ? , अजितं-द्वितीयतीर्थकरम् । अथवेति नमुच्ये । शान्तिं च-शोडशं जिनम् । यः किम् ? , यो मिनुयात्-एतावदेतदिति प्रमाणं कुर्यात् । किम् ? , चरमजलधिनीरं-स्वयम्भूरमणसमुद्रजलम् । कैः ? , अञ्जलिभिः-प्रसृतिभिः, इतरसरोवरादिजलमप्यञ्जलिभिर्मातुं न शक्यते, किं पुनः समुद्रस्य ? , तत्रापि स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य ? , परं तदपि यो मिनुयात् । तथा यो जयेत्-पराभवेत् । कम् ? , क्षयममयसमीरं-प्रलयकालघातम् । कया ? , गत्या-पादचङ्क्रमणेन । अन्योऽपि वातो गत्या जेतुं न शक्यते, क्व पुनः क्षयसमयसमीरः ? , परं तमपि यः स्वगत्या पृथौ पातयित्वा पुरो याति । तथा [वा-अथवा] यो लङ्घयेत्-आ[अति]क्रमितुं समर्थः स्यात् । किम् ? , सकलनभस्तलं-सर्वाकाशमण्डलम्, न पुनरेकदेशतः । [काभ्यां ? , पादाभ्यां] । समुद्रादिकमपि लङ्घयितुं न शक्यते, आस्तां नभस्तलम्, तत्रापि सकलम्, परं तदपि यो लङ्घयेत्, स समर्थः । ‘स्तोतुम्’ इति पदं त्रिष्वपि यच्छब्देण प्रत्येकं योजनीयम् । अयमभिप्रायः-चरमजलधिनीरमानं क्षयसमयसमीरजयनं सकलनभस्तललङ्घनं च पदुरपि न कोऽपि कर्तुं समर्थः, एवं निरुपममहिमासमुद्रयोर्भगवतोर्गुणोत्कीर्तनमपीत्यर्थः ॥ २ ॥

यदि नाम एतं उक्तयुक्त्या भगवद्गुणोत्कीर्तने कस्यापि प्रागल्भ्यं नावलोक्यते, तर्हि किमिति तव तावत्तत्रोद्यमः ? कथं च तत्प्रमाणपदयोर्भारोक्ष्यतीत्याशङ्क्याह-

तद्वि नु बहुमाणुह्यासिभक्तिभरेण, गुणकणमवि कित्तेहामि चिन्तामणिव ।

(तत्रापि ननु बहुमानोद्भासिभक्तिभरेण, गुणकणमपि कीर्तयिष्यामि चिन्तामणिमिव ।)

अलमह्य अचिन्तान्तसामर्थ्यो सिं, फलिहइ लहु सवं वञ्छियं णिञ्छियं मे ॥ ३ ॥ -मालिनी
(अलमयया अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यादनयोः, फलिप्यति लघु सर्वं वाञ्छितं निश्चितं मे ॥ ३ ॥)

विय०-यद्यप्येवमस्ति तथापि (हरिति निश्चयेन) कीर्तयिष्यामि-स्तोष्ये । कम् ?, गुणकणमपि-गुणलेशमपि ।
अर्थादजितशान्त्योरिति गम्यते । यद्यपि भगवद्गुण एकोऽपि सामर्थ्येन वर्णयितुं न शक्यते, तथापि गुणस्थ लेशमप्यहं
उत्कीर्तयिष्यामि । केन ?, बहुमानोह्लासिभक्तिभरेण । बहुमानेन-आन्तरप्रीतिविशेषेणोह्लासिनी-प्रवर्धमाना चासौ भक्तिः-
शिरोनमनाञ्जलिबन्धादिरूपां च, तस्या भरः-प्राग्भारस्तेन । ननु गुणलेशस्तवनेन किं सेत्स्यति ? इत्यत्राह-चिन्तामणिमिव-
चिन्तामणिसदृशं, यथा स्वल्पोऽपि चिन्तामणिः स्तुतः सर्वं समीहितं पूरयति, तथा भगवद्गुणलेशोऽपीत्यर्थः । अथवा
अलं-सुतं । एतन्मम प्रारब्धं सेत्स्यति न वेति विचारेणेति गम्यते । कुतः ? इत्याह-फलिप्यति-सम्पत्स्यते । किम् ?,
वाञ्छितं-समीहितम् । कस्य ?, मे-मम । कीदृशम् ?, सर्वं-समस्तम् । आस्तां स्तवकरणमात्रं, अन्यदपि सेत्स्यतीत्यर्थः ।
कथम् ?, लघु-शीघ्रम् । पुनः कथम् ?, निश्चितं-निस्संशयम् । कस्मात् ?, अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यतः । अचिन्त्यं-
चिन्तयितुमशक्यं, अनन्तं-अपर्यवसानं, तच्च तत्सामर्थ्यं च-प्रभावश्च, तस्मात् । कयोः ?, 'सिं' इत्यनयोरजितशान्त्योः ।
"वेदं-तदेतदोः उस्तमूभ्यां से-सिमौ" (८-३-८१ है०) इत्यनेन इदमः आमा सह सिमादेश इति ॥ ३ ॥

भगवन्माहात्म्यात् समस्तं वाञ्छितं सेत्स्यत्येवेति समर्थयितुं भगवन्नाममात्रस्यापि प्रभावातिशयं दर्शयन् भगवन्तौ
प्रति प्रणाममाह-

सयलजयहियाणं नाममित्तेण जाणं, विहडइ लहु दुष्टाणिदोषदृघ(थ)दृम् ।

(सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण ययोः, विघटते लघु दुष्टानिष्टदोषदृघ(थ)दृः ।)

नमिसुरकिरीडुग्घिदृपायारविन्दे, सययमजिघसंती ते जिणिंदेऽभिवंदे ॥ ४ ॥ - मालिनी

(नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ, सततमजितशान्ती तौ जिनेन्द्रावभिवन्दे ॥ ४ ॥)

पिय०-[मत्तं-निरन्तरं] अभिवन्दे-सर्वादरेण स्तुवे । कौ ? , तौ-जिनेन्द्रौ । किंनामानौ ? , अजितशान्ती !
पिंपिधौ ? , नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ । नम्रा-नमनशीला ये सुरा वैमानिकादयस्तेषां किरीटानि-मुकुटानि, तैरुदृष्टे-
उत्तेजिते पादारविन्दे-चरणकमले ययोस्तौ । तावभिवन्दे, ययोः सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण, गृहीतेनेति शेषः । किं ? ,
विघटते-विद्रवति । कः ? , दुष्टानिष्टदोषदृघ(थ)दृः । दुष्टानि-दुःखजनकानि च तानि अनिष्टानि च प्रियविप्रयोगादीनि,
तान्येय दोषा-हस्तिनस्तेषां घ(थ)दृः-समूहः । अत्र प्राकृतत्वात् नपुंसकत्वम् । कथम् ? , लघु-शीघ्रं । सर्वत्र प्राकृतत्वात्
द्वियचनेऽपि बहुवचनम् । एवमप्रेतनेष्वपि वृत्तेषु ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

सम्प्रत्यनयोरेव भगवतोः पदभक्तिप्रभावं दर्शयति—

पसरइ वरक्कित्ती वहुण देहदित्ती, विलसइ भुवि मित्ती जायए सुप्पवित्ती ।

(प्रसरति वरकीर्तिः वर्धते देहदीप्तिः, विलसति भुवि मैत्री जायते सुप्रवृत्तिः ।)

फुरद् परमतिप्ती होइ संसारछिप्ती, जिणजुयपयभत्ती ही अचिंतोरुसत्ती ॥ ५ ॥ - मालिनी
(स्फुरति परमवृत्तिः भवति संसारछित्तिः, जिनयुगपदभक्तिर्ही अचिन्त्योरुशक्तिः ॥ ५ ॥)

पिय०-वर्तते । काऽसौ ? , जिनयुगपदभक्तिः । जिनयोः-अजितशान्त्योः, युगं-युग्मं, तस्य पदाः-चरणास्तेषु
भक्तिः-आन्तरा प्रीतिः प्रवर्तितशिरोनमनादिरूपा । कीदृशी ? , अचिन्त्योरुशक्तिः । अचिन्त्या-चिन्तयितुमशक्या उर्वी-
गरिष्ठा शक्तिः-सामर्थ्यं प्रभावो यस्याः सा तथोक्ता । 'ही' इति शब्द आश्चर्यं । तथा च माघः-"ही विचित्रो विपाकः"
इति । कथं विज्ञायते ? इत्यत्राह-प्रसरति-विस्तारं गच्छति वरकीर्तिः-प्रधानं यशः, जिनपदयुगभक्तित इति गम्यम् ।
एवमग्रेऽपि । तथा वर्धते देहदीप्तिः-उज्जृम्भते शरीरकान्तिः । तथा विलसति भुवि मैत्री-विस्फूर्जति क्षितौ प्रीतिः । तथा
जायते-सम्पद्यते शोभना सफलत्वेन प्रवृत्तिः-व्यापारः सुप्रवृत्तिः । तथा स्फुरति परमवृत्तिः-उल्लसति परमसन्तोषः ।
भवति संसारछित्तिः-सम्पद्यते भवविच्छेद इति ॥ ५ ॥

अथ देवाङ्गनानां भगवद्विषये नृत्यपूजाप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह-

ललियपयपयारं भूरिदिवंगहारं, फुडघणरसभावोदारसिंगारसारं ।

(ललितपदप्रचारं भूरिदिव्याङ्गहारं, स्फुटघनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।)

अणिमिसरमणी जहंसणच्छेयभीया, इव पणमणमंदा कासि नटोवहारं ॥ ६ ॥ - मालिनी

(अनिमिपरमण्यो यदर्शनच्छेदभीताः, इव प्रणमनमन्दा अकार्पुर्नृत्योपहारम् ॥ ६ ॥)

विव०-अत्राग्नेतनवृत्तस्य 'युणह अजियसंती ते' इति तच्छब्दप्रधानं वाक्यं सम्बध्यते । ततश्च तावजितशान्ती
स्तुत-यर्णयत । 'जहंसणच्छेयभीया इव पणमणमंदा कासि नटोवहार'मिति सम्बन्धः । अकार्पुः-विदधुः । का! ?,
अनिमिपरमण्यः । प्राकृतत्वादत्र विभक्तिलोपः । अनिमिपाः-देवाः, तेषां रमण्यः-स्त्रियः । कम् ?, नृत्योपहारम् । नृत्येन-
नतनेन उपहारः-पूजा, तम् । कीदृश्यः ?, प्रणमनमन्दाः । प्रणमने-न्यङ्मस्तककरणे मन्दाः-अलसाः । किल नर्तक्यः प्रायः
सम्मुखमवलोकयन्त्य एव नृत्यं कुर्वन्तीति स्वभावः । ततः कविनोत्प्रेक्ष्यते-न स्वभावतो, यद्दर्शनच्छेदभीता इव ।
ययोरजितशान्त्योर्दर्शनं-अवलोकनं भवशतेष्वपि दुष्प्रापं, तस्य छेदः-अन्तरायस्ततो भीता इव-चकिता इव, भूयोऽपि
दुर्लभं भगवद्दर्शनं इति तदन्तरायं प्रणामकालभाविनमप्यसहन्य इत्यर्थः । कीदृशं नृत्योपहारम् ?, ललितपदप्रचारं ।
ललिताः-रमणीयाः पदप्रचाराः-स्वचरणन्यासा यत्र, तम् । पुनः किंविधम् ?, भूरिदिव्याङ्गहारं । भूरयः,-प्रभूता
दिव्याः-परमोत्कर्षशालिनौ अङ्गहाराः-अङ्गविक्षेपा यत्र, तम् । भूयोऽपि कीदृक् ?, स्फुटघनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।
स्फुटः-व्यक्तः, घनः-सान्द्रो योऽसौ रसः-शृङ्गारो भावो-रतिस्ताभ्यां उदारो योऽसौ शृङ्गारो-विभूपाप्रकारस्तेन सारं-
प्रधानम् । भावशृङ्गाररसाभ्यां वन्दुरमित्यर्थः ॥ ६ ॥

सम्प्रति भगवतोर्णर्णनापूर्वकं स्तुतिमाह—

युणह अजियसंती ते कयासेससंती, कणयरयपिसंगा छज्जए जाण मुत्ती ।

(स्तुत अजितशान्ती तौ कृताशेषशान्ती, कनकरजःपिशङ्गा राजते ययोर्मूर्तिः ।)

सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलच्छी-घनस्तनघुसृणाङ्कोत्पङ्कपिङ्गीकयच्च ॥ ७ ॥ -मालिनी
 (सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलक्ष्मी-घनस्तनघुसृणाङ्कोत्पङ्कपिङ्गीकृता इव ॥ ७ ॥)

व्याख्या—स्तुत-नुत भो भव्याः !, कौ कर्मतापन्नौ ? , तौ अजितशान्ती । कीदृशौ ? , कृताशेषशान्ती । कृता-विहिता
 अशेषा-सम्पूर्णा जगत्रये शान्तिः-शिवं यकाभ्यां तौ । ययोः किं ? , 'छज्जए' इति राजते "राजेरग्घ-छज्ज-सह-रीर-रेहा"
 [८-४-१०० है०] इति 'राजि' धातोश्छज्जादेशः । काऽसौ ? , मूर्तिः-तनुः । कीदृशी ? , कनकरजःपिशङ्गा । कनकस्य
 रजः-चूर्णं, तद्वत् पिशङ्गा-पीता, भगवतोः सुवर्णवर्णा मूर्तिरेषः स्वभावः, परं कविनोत्प्रेक्ष्यते-न स्वभावतः, किं तर्हि ? ,
 सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलक्ष्मीघनस्तनघुसृणाङ्कोत्पङ्कपिङ्गीकृतेव । सरभसं-सौत्सुक्यं यथा भवति, एवं परिरंभ-
 आलिङ्गनं, तं आरभते-करोतीत्येवंशीला सरभसपरिरंभारंभिणी, सा चासौ निर्वाणलक्ष्मीश्च-मुक्तिनायिका च, तस्या
 पनी-पीनौ च तौ स्तनौ च, तयोर्योऽसौ घुसृणाङ्कः-कुङ्कुमविभूषा, तस्योत्कृष्टः पङ्को-द्रवः, तेन पिङ्गीकृतेव-पिङ्गरितेव ।
 फिल नायिकाः सकामाः शृङ्गारिण्यो नवयौवने निजस्तनकलशयोः कुङ्कुमेन मण्डनं कुर्वन्ति । ततो यदा गाढानुरागेण
 प्रियतमस्यालिङ्गनं कुर्वन्ते तदा तत् स्तनमण्डनेन तस्याङ्गं पिङ्गरितं भवति, भगवंतोरपि मुक्तेर्वधूत्वेन निरूपिताया आलिङ्गनं
 सम्भाव्यैवमुत्प्रेक्ष्यतेति भावः ॥ ७ ॥

सम्प्रति प्रमाणसुप्रतिष्ठस्याद्वादोपदेशकत्वद्वारेण भगवतोः स्तुतिमाह—

यहुविहनयभंगं वस्तु णिचं अणिचं, सदसंदणभिलप्पालप्पमेगं अणेगं ।

(यहुविहनयभङ्गं वस्तु नित्यमनित्यं, सदसदनभिलाप्याभिलाप्यमेकमनेकम् ।)

इय कुनयविरुद्धं सुप्पसिद्धं च जेसिं, वयणमवयणिज्जं ते जिणे संभरामि ॥ ८ ॥ —मालिनी

(एवं कुनयविरुद्धं सुप्रसिद्धं च ययो-र्वचनमवचनीयं तौ जिणौ संसरामि ॥ ८ ॥)

व्याख्या—तौ-अजितशान्ती संसरामि-ध्यायामि । कीदृशौ ?, जिणौ-रागादिदोषजयिनौ, आप्ताविति यावत् । आसिहिं दोषत्रयमुच्यते, सा विद्यते ययोस्तायाप्तौ । आप्तत्वं च प्रमाणोपपन्नार्थवादित्वेनानुमीयते इति भगवतोर्वचनविशुद्धिमाह- 'जेसिं' ययोर्वचनं स्याद्वादसन्नद्धमर्थतो द्वादशाङ्गरूपं "अत्थं भासइ अरिहा, सुत्तं गुंथंति गणहरा निउणं" इति यचनादस्तीति गम्यते । कीदृशम् ?, 'इय'-एवंप्रकारवस्तुप्रतिपादकम् । तमेव वस्तुप्रकारमाह—वस्तु वर्तते । किं-रूपम् ?, अनन्तधर्मात्मकं वस्तु स्वमतधर्मविशिष्टं नयन्ति-गोचरयन्ति संवेदनमारोपयन्तीति नयाः, वस्त्वेकदेशपरामर्शा इत्यर्थः । तथा चोक्तम्—"एकदेशविशिष्टोऽर्थो, नयस्य विषयो मतः" इति [न्यायावतारः श्लो० १९] । ते अनन्तधर्माध्यासित-त्यादस्तुतस्त्रेषां अनन्तता, तथापि सर्वत्र प्रसिद्धत्वात् सप्त भेदा वर्णयन्ते । अन्येषां तेष्वेवान्तर्भावात् । ते चामी-नैगम-मद्गह-व्ययहार-ऋतुसूत्र-शब्द-सममिरुद्धै-वम्भूताख्याः सप्त नयाः । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चचारोऽप्यर्थनयाः, अर्थमेव प्रापान्येन शब्दोपमर्जनमिच्छन्ति । शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः, शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छन्ति ।

* अर्थे आप्ततेऽर्थः, अर्थं प्राप्तित्वात् गणधरा निगुणम् ।

(१) तत्र नैगमस्येदं स्वरूपम्, तद्यथा-निगम्यन्ते-विविक्तं परिच्छिद्यन्ते निगमा-घटादयोऽर्थास्तेषु भवो नैगमः । अथवा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनो न एकेन प्रकारेण गमः-परिच्छेदो नैकगमः । अयं हि सत्तालक्षणं महासामान्य-मयान्तरसामान्यानि च द्रव्यत्वगुणत्वकर्मत्वजीवत्वादीनि तथाऽन्त्यविशेषानसाधारणरूपलक्षणान् अवान्तरविशेषांश्च परमा-प्याश्रितघटादीन् शुक्लादीन् वाऽभिप्रेति । अयं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणेऽपि न सम्यग्दृष्टिः, भेदेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणात्, तन्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् ॥ १ ॥

(२) अधुना सद्ब्रह्मकृतं दर्शयते-तत्र सद्ब्रह्माति समस्तविशेषप्रतिक्षेपद्वारेण सामान्यरूपतया सकलं वस्त्विति सद्ब्रह्मः । तथाहि-अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूपं वस्तु, सत्ताव्यतिरिक्तस्य त्ववस्तुत्वं, खरविपाणस्येवेति । स च सद्ब्रह्मः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, तन्मताश्रितसाङ्ख्यवत् ॥ २ ॥

(३) व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं-व्यवह्रियते लौकिकैरनेनाभिप्रायेणेति व्यवहारः । अयं तु मन्यते, यथा-लोकग्राहमेव वस्तु, न तु यथा शुष्कतार्किकैः स्वाभिप्रायलक्षणानुगतमुच्यते तथाभूतं, आगोपालाङ्गनादिप्रसिद्धत्वाद्द्वस्तुस्वरूपस्येति । अयमप्युत्पादव्ययध्रौव्यात्मकवस्तुनभ्युपगमान्मिथ्यादृष्टिः, तथाविधरथ्यापुरुषवत् ॥ ३ ॥

(४) साम्प्रतं ऋजुसूत्राभिप्रायः कथ्यते-तत्र ऋजु-प्रगुणं अतीतानागतवस्तुपरित्यागेन वर्तमानक्षणवर्तिवस्तुनो रूपं सूत्रयति-निष्टद्धितं गमयतीति ऋजुसूत्रः । अस्याभिप्रायः-अतीतस्य चिनष्टत्वात् अनागतस्यालब्धलाभत्वात् खरवि-पाणादिभ्योऽविशिष्यमाणतया नार्थक्रियानिर्वर्तनक्षमत्वम् । अर्थक्रियाक्षमं वस्तु, तदभावात् तयोर्वस्तुत्वमिति ऋजुसूत्रः ।

अयमपि सामान्यविशेषोभयात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवन्न सम्यग्-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्षस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुक्तं—शब्द एवार्थः, न ततो भिन्नोऽर्थः । तथाचानुमानम्—यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्नियमेन प्रतीयते तत्ततो न भिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मान्न ततो भिन्नः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते—तत्र शब्द्यते—आह्वयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते—रूढितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)पां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते—पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि—घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्यानुगतिरिति । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायाभिहितधर्मवद्वस्तुनोऽनाश्रयणात्; गृहीतप्रत्येकावयवान्ध-
हस्तिज्ञानवत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वेयं—यदैव शब्दप्रवृत्तिनिमित्तं चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवासौ युवतिमस्तकां-
रूढ उदकाद्याहरणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात्, पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भूतस्य-अर्पस्य समाश्रयणादेवम्भूतनयो भयति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, रक्षावलय-
पययं पद्मरागादौ कृतरक्षावलीव्यपदेशपुरुषत् ॥ ७ ॥

तदेयं सर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्यादृष्टयोऽन्योन्यं सव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते; तदुक्तम् (?) ॥

ततश्च बहुविधा-जानाप्रकारा नयभङ्गा-अभिप्रायविशेषविकल्पा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः ।
तथा नित्यं द्रव्यात्मकतया, अनित्यं पर्यायात्मकतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया त्वभावात्मकम् । तथा अनभिलाष्यं-वचनागोचरधर्मात्मकत्वेनावक्तव्यम्, अभिलाष्यं-
पचनगोचरधर्मस्वभावात्त्वेन वक्तव्यम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकवस्तु-
प्रतिपादकमित्यर्थः । एयंविधं च सत् कीदृशं जिनवचनम् ?, कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साङ्ख्याः, असदात्मकमेवेति
माध्यमिकाः, नित्यमेवैकमेवेति साङ्ख्याः, अनित्यमेवानेकमेवेति च बौद्धाः, अभिलाष्यमेवेति वैयाकरणाः, अनभि-
लाष्यमेवेति च बौद्धाः, 'प्रतिक्षणं नश्वरमितरव्यावृत्तं च वस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
विषयत्वात्' इति हि बौद्धराजान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्म, सदात्मकमेव वस्त्वित्यादि साधारणमभि-
मन्यमाना मिथ्यादृष्टित्वेन कुत्सिता मतविशेषास्तेषां विरुद्धं-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
व्यरसितं; अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्पराभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तंत
एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्बचनं कथं मिथ्यादृशामेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ?, इत्याशङ्क्याहं-

अयमपि सामान्यविशेषोभयात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवन्न सम्यग्-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्थस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुतं-शब्द एवार्थः, न ततो भिन्नोऽर्थः । तथाचानुमानम्-यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्नियमेन प्रतीयते तत्ततो न मिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मात् ततो भिन्नः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते-तत्र शब्द्यते-आह्वयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते-रुदितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)पां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते-पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि-घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्यानुगतिरिति । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायाभिहितधर्मवद्वस्तुनोऽनाश्रयणात् ; गृहीतप्रत्येकावयवान्ध-
हस्तिज्ञानवत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वेषं-यदैव शब्दप्रवृत्तिनिमित्तं चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवासौ युवतिमस्तका-
रूढ उदकाद्याहरणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात् ; पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भूतग्र-प्रपंख ममाश्रयणादेरम्भूतनयो भयति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, रत्नावल्य-
पयसि पद्मरागादौ कृत्वरत्नावलीच्यपदेशपुठयत् ॥ ७ ॥

तदेषं सर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्यादृष्टयोऽन्योन्यं सव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते, तदुक्तम् (१) ॥

उतथ बहुविधा-ज्ञानाप्रकारा नयभङ्गा-अभिप्रायविशेषकत्वा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः ।
तथा नित्यं ब्रह्मात्मकतया, अनित्यं पर्यायात्मकतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
परद्रव्यक्षेत्रकालस्यभावापेक्षया त्रभावात्मकम् । तथा अनभिलाष्यं-यचनागोचरधर्मात्मकत्वेनावक्तव्यम्, अभिलाष्यं-
यचनागोचरधर्मस्वभावत्वेन वक्तव्यम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकवस्तु-
प्रतिपादकमित्यर्थः । एवंविधं च सत् कीदृशं जिनवचनम् ?, कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साह्याः, असदात्मकमेवेति
माध्यमिकाः, नित्यमेवैकमेवेति साह्याः, अनित्यमेवानेकमेवेति च धौद्धाः, अभिलाष्यमेवेति वैयाकरणाः, अनभि-
लाष्यमेवेति च धौद्धाः, 'प्रतिक्षणं नश्वरमितरव्यावृत्तं च वस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
रिषयत्वात्' इति हि धौद्धराजान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्म, सदात्मकमेव वस्त्वित्यादि । साधारणमभि-
नयमाना मिथ्यादृष्टित्वेन फुत्सिता मतविशेषास्तेषां विरुद्धं-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
प्यस्थितं, अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्पराभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तत
एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्वचनं कथं मिथ्यादृशमेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ?, इत्याशङ्क्याह-

‘सुप्पसिद्धं च’-प्रमाणोपपन्नम् । तथाहि-अयमात्मा आत्मत्वापरिच्युतेर्नित्यः, देवत्वादिपर्यायविनाशाच्चानित्यः । यदि चायं सर्वथाऽपि नित्य एव स्यात् ? तर्हि न देवत्वादिपर्यायविनाशः स्यात् । अथ सर्वथाऽप्यनित्य एव स्यात् ? तर्हि देवत्वादिपर्यायस्येवात्मत्वास्यापि विनाशाद्देवत्वपर्यायत्यागेन मनुष्यपर्याये सति आत्मव्यपदेशो न स्यात् । तथाऽयमात्मा स्वद्रव्यक्षेत्रफलस्यभावात्मकत्वेन सन् परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेनासन् । यदि चाऽयं सर्वथा सन् स्यात् ? [तदा] घटाद्यात्मरूपस्यापि प्रात्या जडोऽपि स्यात्, यदि च सर्वथाऽप्यसन् स्यात् तदा स्वद्रव्याद्यात्मकत्वेनापि न भावरूपः प्रतिभासेत । तथाऽयमात्माऽऽत्मत्वादिधर्मात्मकतयाऽभिलाष्यः, घटत्वादिधर्मात्मकतया त्वनभिलाष्यः । यदि च सर्वथाऽप्यभिलाष्यः स्यात् ? तदा घटायात्मकोऽप्युच्येत । किञ्च-केचिद्धर्माः सन्तोप्यनभिधेयाः । तथाहि-

“इक्षुक्षीरगुडादीनां, माधुर्यस्यान्तरं महत् । तथाऽपि न तदाख्यातुं, सरस्वत्याऽपि पार्यते ॥ १ ॥”

एतानुभवसिद्धा वस्तुमशक्या अपि सन्त्यनन्ता धर्मा इति सिद्धम् । तथाच-

“पण्णवणिज्जा भावा, अणंतभागो उ अणभिलप्पाणं । पण्णवणिज्जाणं पुण, अणंतभागो सुयनिवद्धो ॥ १४१ ॥”

विशेषावश्यकभाष्यम् ।

इति सिद्धान्तप्रचोऽस्तीरोपपन्नं-सम्पन्नम् । तथा यदि सर्वथाऽप्यनभिलाष्योऽयमात्मा स्यात् ? तदा आत्मशब्दादहंप्रत्ययगोचरस्य चिद्रूपस्य पदार्थविशेषस्य प्रतीतिर्न स्यात् । किञ्च-“शब्दो नार्थप्रतिपादक” इति ये प्रलपन्ति ते “अहं मौनी”ति

प्रतिपादकत्वं स्वव्याघातकप्रतिज्ञाप्रतिपादनपरा न सहृदां चार्त्तनीयाः । तथाऽयंमात्मा सामान्यरूपेण द्रव्यत्वादिना एकः, द्रव्यक्षेत्रकालस्वभावादिना सर्वेतरव्यावृत्तेन रूपेणानेकः । यदि चैकरूप एव सर्वथा स्यात् ? तदैकः सुखी अन्यो दुःखी एकः स्वपिति अन्यो जागर्ति इत्यादिभेदो न प्रतिभासेत् । अथ नानारूप एव सर्वथा स्यात् ? तदाऽयमात्मा(त्माऽयमात्मा)त्मेत्येकरूपोऽयमात्मा न स्यात् । तदनयैव गत्या सर्वेऽपि पदार्था व्याख्येयाः । तदुक्तम्—

“आदीपमाव्योमसमस्वभावं, स्याद्वादमुद्राऽनतिभेदिवस्तु । तन्नित्यमेवैकमनित्यमन्य—दिति त्वदाज्ञाद्विपतां प्रलापाः॥५॥”

[अन्ययोगव्यवच्छेदद्वारिणिका]

एवं च प्रतिभासमुद्गरप्रतिहतं स्याद्वादे विरोधोद्भावनं नोत्थानुमपि शक्नोतीत्यर्थः । अतएव ‘अवयणिज्जं’ अवचनीयं, विरोधाभावादशक्यदोषोद्भावनमित्यर्थः ॥ ८ ॥

इदानीं भगवतोर्ध्वानप्रभावाविर्भावद्वारेण स्तुतिमाह—

पसरइ तिघलोए ताव मोहंऽघयारं, भमइ जयमसन्नं ताव मिच्छत्तछन्नं ।

(पसरति त्रैलोक्ये तावन्मोहान्घकारं, भ्रमति जगदसन्नं तावन्मिध्यात्वच्छन्नम् ।)

फुरइ फुडफलंताणंतयाणंसुपूरो, पयडमजियसंतीझाणसूरो न जाव ॥ ९ ॥ —मालिनी

(फुरति फुटफलदन्तघानांशुपूरः, प्रकटमजितशान्तिध्यानसूरो न यावत् ॥ ९ ॥)

च्याख्या-प्रसरति-व्याप्तिं करोति । किं तत् ? मोहान्धकारं, मोहः-पुत्रमित्रकलत्रादिषु स्नेहरूपमोहनीयकर्म निवास
 एषान्धकारं मोहान्धकारम् । क्व ? त्रैलोक्ये-जगत्त्रये, कथं ? तावत् । तथा भ्रमति-विपरीतं प्रवर्तते । किं तत् ? जगत्-
 भुवनम् । कीदृश ? असंज्ञं-धर्माधर्मादिविशिष्टविज्ञानविकलम् । कीदृशं सत् ? मिथ्यात्वच्छन्नं, मिथ्यात्वेन-सम्यक्त्वा-
 भायेन छन्नम्-आच्छादितम् । कथं ? तावत् । यावत् किं ? यावन्न स्फुरति-यावन्नोदेति । कोऽसौ ? अजितशान्तिध्यानसूरः,
 अजितशान्त्योर्ध्यानं-शुक्लध्यानरूपं, तदेव सूरः-आदित्यः । कथं ? प्रकटं-कर्मरजःपटलानावृतम् । कीदृशः ? स्फुटफल-
 दनन्तानन्तज्ञानांशुपूरः, अनन्तं च तत् ज्ञानं-केवलज्ञानं च, तदेवांशुपूरः-किरणसमूहः । स्फुटं-(प्रगटं) व्यक्तं, फलशुद्धसन्
 अनन्तज्ञानमेवांशुपूरं यस्य स तयोक्तः । यथा-यावदेवादित्यो नोदेति तावदेवान्धकारं जगति प्रसरति; तावदेव च निद्रा-
 यितुसचैतन्यं जगत् भवति । तस्मिंस्तूदिते नान्धकारं नापि निद्रयाऽचैतन्यम्, एवं तावदेव जगति मोहः प्रसरति; तावदेव
 च जगत् मिथ्यात्वेन निद्रारूपेण चैतन्यविकलं भवति; यावद् भगवतोः शुक्लध्यानं अनन्तज्ञानोत्पादकं नोदयमासादयति,
 यदा तु भगवतोः शुक्लध्यानात् त्रैलोक्यप्रकाशकं केवलज्ञानमुत्पद्यते तदा भगवतोर्देशनया मोहो मिथ्यात्वं च समूल-
 नुन्मूल्यते इति भावः ॥ ९ ॥

सप्रति भगवतोर्वर्णनामाहात्म्यमाह—

अरिफरिहरितिण्डुणहंबुचोराहियाही-समरडमरमारीरुइखुदोवसग्गा ।

(अरिफरिहरिदृष्णोष्णाम्बुचोराधिन्याधि-समरडमरमारिरोद्रशुद्रोपसर्गाः ।)

पलयमजियसंतीकित्तणे झत्ति जंती, निविडतरतमोहा भक्खरालुंखियव्व ॥ १० ॥ - मालिनी
 (प्रलयं अजितशान्तिफीर्तने श्मिति यान्ति, निविडतरतमओघाः भास्करालुङ्घिता इव ॥ १० ॥)

व्याख्या-श्रीअजितशान्तिवर्णने सति श्मिति-शीघ्रं यान्ति-गच्छन्ति । कम् ?, प्रलयं-क्षयम् । के?, अरिकरिहरितृष्णो-
 ष्णाम्बुचौराधिव्याधिसमरडमरमारिरौद्रधुद्रोपसर्गाः । अरयः-शत्रवः, करिणो-हस्तिनः, हरयः-सिंहाः, तृष्णा-पिपासा,
 तृष्णा-आतपः, अम्बु-जलं, चौराः-तस्कराः, आधयो-मनोजनितपीडाविशेषाः, व्याधयो-ज्वरभगन्दरादयः, समरः-सङ्ग्रामः,
 डमरो-राजकृतोपद्रवः, मारिः-कुपितभूतपिशाचादिकृतप्राणिक्षयः, रौद्रधुद्रोपसर्गाः-भयानकक्रूराशयव्यन्तरादिविहितोप-
 द्रवाः । एतेषामितरेतरद्वन्द्वसमासः । अत्रोपमानमाह-क इव प्रलयं यान्ति ?, निविडतरतमओघा इव-अतिगाढान्धकार-
 प्रकरा इव । अत्रोपमानमचन इव शब्दो विशेषणपदाग्रे न्यस्तोऽप्यत्र विशेष्यपदपुरो योज्यते । कीदृशाः ?, 'भक्खरालुं-
 खियव्वे'ति । भास्करेण-आदित्येन आलुङ्घिताः-स्पृष्टाः । "स्पृशः-फास-फंस-फरिस-छिव-छिलाहा-ऽऽलुंखा-ऽऽलिहाः"
 [८-४-१८२ है०] इत्यनेन स्पृशेरालुङ्घादेश इति ॥ १० ॥

अथ भगवतो रूपस्यध्यानद्वारेण स्तुतिमाह—

निचियदुरियदारुदित्तज्ञाणग्गिजाला-परिगयमिव.गोरं चित्तियं जाण रूवं ।

(निचितदुरितदारुदीप्तध्यानाग्निज्वाला-परिगतमिव.गौरं चिन्तितं ययोः रूपम् ।)

जलियजलणजालालिङ्गियाणं च ज्ञाणं, जणयइ लहु संतिं संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी
(ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां च ध्यानं, जनयति लघु शान्तिं शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

व्याख्या-शान्तिनाथाजितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तृ [चिन्तिम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
शियम् । केपाम् ? , अर्थाद् ध्यानकर्तृणाम् । कीदृशानाम् ? , अटविनिपतितानाम् । अटव्यां-अरण्ये; सार्धविच्छुट्टनादि-
कारणेन निपतितानां-संस्थितानाम् । तथा पार्थिवोत्रासितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैर्नृपतिभिरुत्रासितानां-ता(भा)-
पितानाम् । तथा जलधिलहरिद्वियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रवीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
गुप्तिस्थितानां, गुप्तौ-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्चासौ
ज्वलनो-दायानलादिलक्षणश्च, तस्य ज्वालाः-शिखास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रास्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनामोच्चारणं
ततोऽजितस्यानुप्रासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साम्राज्यपरित्यागपूर्वकं धारित्राङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थनामाह—

हरिकरिपरिकिन्नं पक्षपादकपुन्नं, सयलपुहविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।

(हरिकरिपरिकीर्णं पक्षपादास्तिपूर्णं, सकलपृथिवीराज्यं छर्त्विवा आक्षासज्जम् ।)

तणामिव पडलग्गं जे जिणा मुत्तिमग्गं, चरणमणुपवन्ना हुंतु ते मे पसन्ना ॥ १३ ॥ - मालिनी

(तृणमिव पटलमं यौ जिनौ मुक्तिमार्गं, चरणमनुप्रपन्नौ भवतस्तौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

कणयनिहसरेहाकन्तिचौरं करिज्जा, चिरथिरमिह लच्छिंछ गाढसंथंभियच्च ॥ ११ ॥ -मालिनी

(कनकनिकपरेखाकान्तिचौरं कुर्यात्, चिरस्थिरमिह लक्ष्मीं गाढसंस्तम्भितामिव ॥ ११ ॥)

व्याख्या-ययोः श्रीअजितशान्त्योः रूपं कर्तृचिन्तितं-ध्यातं सत् [इह जगति] कुर्यात् । काम्?, लक्ष्मीम् । कीदृशीम्?, चिरस्थिरां । चिरं-चिरकालं स्थिरां-निश्चलाम् । कामिव?, गाढसंस्तम्भितामिव । गाढं-अत्यर्थं संस्तम्भिता-सम्यग् नियन्त्रिता, तामिव । यथा गाढं नाराचादिना पाञ्चालिका चिरं स्थिरा भवति, एवं यद्रूपध्यानालक्ष्मीरित्यर्थः । कीदृशं रूपम्?, गौरं-अवदातम् । कियन्मानेन गौरमित्याह-कनकनिकपरेखाकान्तिचौरं । कनकस्य-स्वर्णस्य निकपः-कपपट्टस्तत्र रेखा कनकनिकपरेखा, तस्याः कान्तिर्द्युतिस्तां चोरयति-अनुकरोति यत् तत्तथा । अत्र गौरत्वे उत्प्रेक्षामाह-निचितदुरितदारुहीषध्यानाप्रिग्जालापरिगतमिव । दुरितानि-दुष्कृतानि, तान्येव दारुणि-इन्धनानि दुरितदारुणि, ध्यानमेवाग्निः-पहिर्ष्यानाग्निः, निचितानि-अनेकभयशतेषु सञ्चितानि-उपार्जितानि यानि दुरितदारुणि, तैरुहीषः-उज्ज्वालितो योऽसौ ध्यानाग्निस्य ज्वाला-कीला, तथा परिगतं-व्याप्तम् । 'इव'शब्दोऽत्रोत्प्रेक्षावचनः ॥ ११ ॥

अयं पुनर्भगवतस्तस्यैव ध्यानस्य फलविशेषद्वारेण स्तुतिमाह—

अटविनिवडियाणं पत्थियुत्तासियाणं, जलहिलहरिहीरंताण गुत्तिट्टियाणं ।

(अटविनिपत्रितानां पार्थिवोशासितानां, जलधिलहरिद्विद्यमानानां गुत्तिस्थितानाम् ।)

जलियजलणजालालिगियाणं च ज्ञाणं, जणयइ लहु संतिं संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी
(ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां च ध्यानं, जनयति लघु शान्तिं शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

व्याख्या-शान्तिनाथाजितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तुं [चिन्तितम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
शियम् । केयाम् ? अर्थाद् ध्यानकर्तृणाम् । कीदृशानाम् ? अटविनिपतितानाम् । अटव्यां-अरण्यैः सार्थविच्छुट्टनादि-
कारणेन निपतितानां-सस्थितानाम् । तथा पार्थिवोद्भासितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैर्नृपतिभिरुद्भासितानां-ता(भा)-
पितानान् । तथा जलधिलहरिहियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रवीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
गुप्तिस्थितानां, गुप्तो-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्चासौ
ज्यटनो-दावानलादिलक्षणश्च, तस्य ज्वालाः-शिखास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रास्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनामोच्चारणं
ततोऽजितस्यानुप्रासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साध्याज्यपरित्यागपूर्वकं चारित्राङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थनामाह—

हरिकरिपरिकिञ्चं पफपाइक्फुन्नं, सयलपुहविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।

(हरिकरिपरिकीर्णं पफपादातिपूर्णं, सकलपृथिवीराज्यं छर्दित्वा आज्ञासज्जम् ।)

तणमिच पडलग्गं जे जिणा मुत्तिमग्गं, चरणमणुपवन्ना हुंतु ते मे पसन्न ॥ १३ ॥ -मालिनी

(तृणमिव पडलग्नं यौ जिनौ मुक्तिमार्गं, चरणमनुप्रपन्नौ भवतस्तौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

व्याख्या-तौ-अजितशान्तीः भवतां-स्याताम् । कीदृशौ भवताम् ? [इति] विशेषणे तात्पर्यम् । प्रसन्नौ-प्रसादपरौ ।
 कस्य ? मे-मम तौ प्रसादपरौ भवताम् । यौ जिनौ किंविशिष्टौ ? अनुप्रपन्नौ-अङ्गीकृतवन्तौ । किम् ? चरणं-चारित्र्यम् ।
 कीदृक् ? मुक्तिमार्गः । मुक्तौ-मुक्तिपत्तने-मार्ग इव-पन्था इव, मुक्तिमार्गः, चरणमेव हि मुक्तिगमने मार्गः, यदुच्यते-
 "सम्पगदर्शन-ज्ञान-चारित्र्याणि मोक्षमार्गः" । [त०-१-१] किं कृत्वा ? छर्दित्वा-परित्यज्य । किम् ? सकलपृथ्वी-
 राज्यम् । कीदृशम् ? हरिकरिपरिकीर्णम् । हरयः-केकाणवाहीकादिदेशोद्भवा जाल्यास्तुरङ्गमाः, करिणो-भद्रजातीयसप्ताङ्ग-
 भूप्रतिष्ठितमतङ्गजास्तैः परि-समन्तात् कीर्ण-व्याप्तम् । तथा पुनः किंविशिष्टम् ? पक्वपादातिपूर्णम् । पक्वाः-रिपुनिग्रहसमर्थाः
 पदावयः-पचयस्तैः पूर्ण-युक्तम् । कदाचिद्राज्यमपि पराभवपात्रं विडम्बना(कारकं)पात्रं ब्रह्मदत्तचक्रिण इव भवति, तदा
 परित्यागोचितं भवतीत्यादाह-आज्ञायां-आदेशे सज्जं-प्रगुणं च तत्, सकलसामन्तैः सुरेन्द्रैरपि योजितकरकमलैः
 शाननं शिरसि धार्यते इति भावः । किमिव त्यक्तं राज्यं ? तृणमिव । किंविधम् ? पटलग्नम् । यथा पटलग्नं-वस्त्राञ्चला-
 पलम्बितृणमाच्छेद्य त्यज्यते तथा तादृशमपि राज्यं छर्दितमिति भावः ॥ १३ ॥

ममप्रति रमणीया(मर)रमणीयन्दनीयत्वप्रतिपादनद्वारेण, स्तुतिमाह—

छणससिवयणाहिं फुल्लनीलुष्पलाहिं, थणभरनमिरीहिं मुट्टिगिज्झोदरीहिं ।

(छणशशिवदनाभिः फुल्लनेत्रोत्पलाभिः, स्तनभरनम्राभिर्मुट्टिप्राहोदरीभिः ।)

ललितमुजलताहिं पीणसोणित्यलीहिं, सय सुररमणीहिं वंदिया जेसि पाया ॥ १४ ॥ - मालिनी

(ललितमुजलताभिः पीणसोणित्यलीभिः, सदा सुररमणीभिः वन्दिताः ययोः पादाः ॥ १४ ॥)

प्याख्या-“हुंतु ते मे पसन्ना” इति पूर्ववृत्तस्थं तच्छब्दाक्यं अत्रापि सम्बध्यते । ययोः श्रीअजितशान्त्योः पादाः-कृमाः
पन्दिताः-प्रणताः । काभिः?, सुररमणीभिः । सुरा-भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्करैमानिकास्तेषां रमण्यः-कामिन्यस्ताभिः ।
कथम्?, सदा । कीदृशीभिः?, क्षणशशिवदनाभिः । क्षणः-पूर्णिमारूपं पर्व, तस्य शशी-चन्द्रः, तद्वत् वदनं-मुखं यासां
तास्तथोक्ताभिः । तथा फुल्लनेत्रोत्पलाभिः । नेत्राप्येवोत्पलानि-इन्दीवराणि नेत्रोत्पलानि, फुल्लानि-निर्निमेषत्वेन सदा
विह्वराणि नेत्रोत्पलानि-लोचनकमलानि यासां तास्तथोक्ता[स्ता]भिः । तथा स्तनभरनघ्राभिः । स्तनयोः-कुचयोर्भरः-
माम्भारो; गुरुत्वं, तेन नद्या-नताम्यः, ताभिः । ‘नमिरीहिं’ति “शीलाद्यर्थस्येः” [८-२-१४५ है०] अनेन शीलाद्यर्थस्य
इर(?)प्रत्ययस्य इरादेशः । तथा मुष्टिग्राह्योदरीभिः । मुष्टिना ग्राह्यमुदरं यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लक्षणयुक्ता हि स्त्रियः कृशो-
दरा एव भवन्ति । तथा ललितमुजलताभिः । ललिते-मनोहरे भुजलते-बाहुलते, बाहुवह्यौ यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । तथा
पीणसोणित्यलीभिः । पीणा-उपचिता श्रोणित्यली-कटितटी यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लता-स्थलीशब्दौ शोभावचनौ ॥१४॥

नाम्प्रतं परमपुरुषार्थहेतुसंयमानुष्ठानविघ्नभूतरोगापहारं भगवतः सकाशात् प्रार्थयति—

अरिंसकिडिभकुट्टगंठिकासाइसार-कखयजरवणलूआसाससोसोदराणि ।

(अर्शःकिडिभकुट्टप्रन्थिकासातिसार-क्षयज्वरप्रणलूताश्वासशोषोदराणि ।)

नहमुहदसणच्छीकुच्छिकन्नाइरोगे, मह जिणजुयपाया सप्पसायां हरंतु ॥ १५ ॥ - मालिनी

(नखमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णादिरोगान्, मम जिनयुगपादाः सप्रसादाः हरन्तु ॥ १५ ॥)

व्याख्या-जिनयुगपादाः । जिनयोः-अजितशान्त्योर्युगं-युगं, तस्य पादाः-ऋमाः । किंविशिष्टाः ?, सप्रसादाः-प्रसत्ति-
युक्ताः, मे-मम हरन्तु-अपनयन्तु । कानि ?, अर्थः-किटिभ-कुष्ठ-ग्रन्थि-कासा-ऽतिसार-ज्वर-व्रण-लूता-श्वास-शोषो-दराणि ।
अशांसि-गुदाकुराः, किटिभो-जङ्घाचरणसन्धिभावी रोगविशेषः; कुष्ठं-त्वग्द्विकारविशेषः, ग्रन्थिर्वातरक्तोद्भवो मांसोपचयः,
कामातिसारी प्रसिद्धौ, क्षयो-धात्यपचयः, ज्वरः-तापः, व्रणः-गण्डः अष्टाविंशतिभेदभिन्नः, लूता-द्वात्रिंशद्भेदभिन्ना दुष्ट-
स्फोटिकाः, श्वासः-श्वासातिरेकः, शोषः-कण्ठोष्ठताल्वादिशोषः, उदरं-उदररोगः, जलोदरकठोदरादिः । अत्रेतरेतरद्वन्द्व-
समामः । तथा नख-मुख-दशना-क्षि-कुक्षि-कर्णादिरोगान् । नखाः-पुनर्भवः, मुखं-वदनं, दशना-दन्ताः, अक्षि-चक्षुः,
कुक्षिः-जठरं, कर्णा-श्रुती । नखाश्च मुखं च दशनाश्च अक्षि च कुक्षिश्च कर्णा च नखमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णा इति समाहार-
द्वन्द्वः । तत् आदिर्येषां कण्ठादीनां ते कर्णादयस्तेषां रोगा-आमयास्तान् ॥ १५ ॥

इदं संत्रेयस्करं सर्वविघ्नहरं स्तवनं प्रति भव्यान् प्रवर्तयितुमाह—

इय गुरुदुहतासे पवित्रम् चाउमासे, जिणवरदुग्धुत्तं वच्छरे वा पवित्रं ।

(इति गुरुदुःप्रासे पाक्षिके चातुर्मासे, जिनवरयुगस्तोत्रं वत्सरे वा पवित्रम् ।)

पठह सुणह सज्ज्ञाणह झाणह चित्ते, कुणह सुणह विग्घं जेण घाणह सिग्घं ॥ १६ ॥ - मालिनी

(पठत शृणुत स्वाध्यायत ध्यायत चित्ते, कुरुत जानीत विघ्नं येन घातयत शीघ्रम् ॥ १६ ॥)

व्याख्या-भो भव्याः! यूयं इति-उक्तप्रकारेणैदं जिनवरद्विकस्तोत्रं । जिनवरयोः-अजितशान्त्योर्द्विकं-युग्मं, तस्य स्तोत्रं-स्तयनम् । कीदृशम्?, पवित्रं-प्रधानम् । किम्?, पठत-अधीध्वं पट्टिकादौ लिखित्वा, तथा शृणुत-आकर्णयत सूत्रतोऽर्थतश्च कथ्यमानं, स्वाध्यायत-गुणयत विकथात्यागेन, ध्यायत-स्मरत पदपदार्थादिचिन्तनेन, चित्ते-मनसि कुरुत-विधत्त आर्तरीन्द्रपरिहारेण, कदाचिदपि चित्तान्मा मुञ्चतेत्यर्थः । 'सुणहे'ति "ज्ञो जाणमुणौ" [८-४-७ है०] इत्यनेन ज्ञाधातोर्मुणादेशः, तेन सूत्रार्थतो जानीतेत्यर्थः । पठनादेः प्रस्तावविशेषमाह-पक्षे भवं पाक्षिकं पर्व, तस्मिन् । तथा चतुर्षु मासेषु भवं चातुर्मासं पर्व, तस्मिन्, तथा वत्सरे-पर्युपणापर्वणि । वा शब्दः समुच्चये । कीदृशे पाक्षिके चातुर्मासे संवत्सरे वा पर्वणि?, गुरुदुःखत्रासे । गुरुदुःखानि-भवान्तरोपचितदुष्कर्मप्रभवाण्यसातानि, तानि त्रासयति-भापयते, परमनिर्जराहेतुत्वेन नाशयतीति भावः, गुरुदुःखत्रासं, तस्मिन् । एतत्पठनादौ हेतुमाह-येन-स्तोत्रपठनादिना कारणेन घातयत-विनाशयत । किं तत् कर्मतापन्नम्?, विघ्नं-धर्मान्तरायम् । कथम्?, शीघ्रं-झटिति, पठनानन्तरमेवेत्यर्थः ॥१६॥

अथ स्तोत्रं समर्थयन् स्तोत्रं प्रति भगवन्तौ श्रेयस्करणविघ्नापहारौ प्रार्थयति—

इय विजयाजियसत्तुपुत्त ! सिरिअजियजिणेसर !, तह अइराविससेणतणय ! पंचमचक्कीसर ! ।

(इति विजयाजितशत्रुपुत्र ! श्रीअजितजिनेश्वर !, तथा अचिराविश्वसेनतनय ! पञ्चमचक्कीश्वर ! ।)

तित्यंरु! सोलसम संतिजिण! बह्मह! संतंह, कुरु मंगलमवहरसु दुरियमखिलं पि थुणंतह ॥१७॥ - द्विपदी
 (तीर्थंरु! पोडशम शान्तिजिन! बह्म! सतां, कुरु मङ्गलमपहरस्व दुरितमखिलमपि स्तुवताम् ॥ १७ ॥)

व्याख्या-हे श्रीअजितजिनेश्वर! विजयाजितशत्रुपुत्र! तथा शान्तिजिन! अचिराविश्वसेनतनय! पञ्चमचक्रीश्वर!,
 तीर्थंरु! पोडश[म], बह्म!-अभीष्ट!। केपाम्?, सतां-साधूनाम्। एतानि सर्वाणि सम्बोधनपदानि। एवंविधस्त्वं भगवन्!
 कुल-विषेहि। किम्?, मङ्गलं-श्रेयः। तथा-अपहरस्व-अपनय। किं तत्?, दुरितं-दुष्कृतम्। किंविशिष्टम्?, अखिल-
 मपि-चमन्ममपि। केपाम्?, स्तुवतां-स्तवनं पठताम्। कथम्?, इति-पूर्वोक्तप्रकारेण। अत्र 'जिनबह्मभे'ति अनेन
 ऋषिणा भक्षणन्तरेण स्यनाम सूचितं वर्तते। पुरा हि श्रीजितशत्रुमहाराजविजयादेव्यौ सारिधूतेन क्रीडतः। देवी च सर्वदा
 हारयति। यदा च भगवान् श्रीअजितस्वामी मूर्तो विजय इव वैशाखशुक्लत्रयोदश्यां निशीथसमये श्रीविजयविमानतः
 श्रीविजयादेव्याः कुशावयातरत् ततः प्रभृत्येव विजयादेवी कदापि न हारयति स्म। ततो मातापितृभ्यां प्रभोरजितेति
 नाम कृतम्। तथा श्रीविश्वसेनमहाराजमण्डले सम्यक्प्रयुक्तविधिमण्डल इव योगिमण्डलैः विफलितमहामान्त्रिकतान्त्रिकाद्यु-

१ मुद्रितप्रतिष्ठापनशुद्धिषु "संशुभ" (मंगल) इति। २ "मम" इति च पाठान्तरम्। ३ कृतेऽप्यायासे नाज्ञाशिषं लक्षणं कुत्राप्येतस्या द्विपद्याः,
 हेरुचं वृषिदृशिरुषिप्राशुहिनेऽपं नामनिर्देशः। क्रिय-वृत्तस्यास्य सादृश्यमस्ति 'जय तिहुअणे'त्यादिस्वरवृत्तेन, यद्यपि तस्य 'रोलावृत्त'मित्युद्धि-
 त्तिनाम्नशास्त्रनिर्गता समपंद्रष्टीनानायतादिना 'जय तिहुअण' म्प्रस्य गौर्भरानुवादे, परं न सज्ञाघटीति तल्लक्षणं तत्र, "एकादशमधिविरति"
 इति लक्षणोपि 'जय तिहुअण' म्प्रस्येऽपि च चतुर्दशमधिविरतिरित्यादिति।

पापं गृह्यते नरुज्जनता कायं कृतान्तप्रायमशिवं महारक्ष इवोत्थितमभूत् । तच्च भाद्रपदकृष्णसप्तमीनिशीथसमये श्रीसर्वार्थ-
मिद्रिमहाप्रमानतोऽतिविशुद्धजनतोपकारायेव श्रीविश्वसेनराजप्रणयिन्याः श्रीअचिरादेव्याः कुक्षिशुक्तिपुटमचिन्त्यधाम्नि
भगवत्यतीर्णमात्रेपि तथा प्रपलायितं यथाऽनुद्भूतमिवासीत् । ततोऽस्य प्रभावात् सर्वत्र शान्तिरभूदिति मातृपितृभ्यां
भगवतः शान्तीत्यभिधा चक्रे । अतो यद्यपि भगवन्तः सर्वेऽपि विजयहेतवः श्रेयोहेतवश्च तथापि विशेषतो विजयः
शान्तिश्चैताभ्यामेव चक्रे, इत्येतयोरेव यौगपद्येन पाक्षिकादिपर्वणि स्तोत्रमभिधीयते । नचैतदनागमिकम्, यतः श्रीमहा-
गीरनिष्यश्रीनन्दिपेणमहर्षिणाऽपि विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं कृतमस्ति, इति तदनु-
क्रममनुरतमानः श्रीजिनयद्भक्तसूरिरपि तथैव चकार । अत्र प्रथमं वृत्तं शार्दूलच्छन्दसा, ततो वृत्तपञ्चदशकं मालिनी-
छन्दसा, अन्तिमं वृत्तं द्विपदीछन्दसा विरचितमस्तीति भावः ॥

इति श्रीधर्मतिलकमुनिविरचिता श्रीउल्लासिकमस्तोत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

[वृत्तिकृत्प्रशस्तिः]

नश्रत्तापरजोजडत्यशमिका सञ्छायतादायिका, धूताचारुचरित्रमुख्यकगुणैः प्राप्ता च काञ्चिच्छ्रूयम् ।

येषां कीर्तिपटीजगप्रयजनैः सम्प्राप्य नक्तं दिवं, व्यापार्येत भजेत नो मलिनतां शीर्येत वा न क्वचित् ॥ १ ॥

१ इत्युक्तं इति श्रीमन्मिश्रविश्वेश्वर इत्यपि, यथा—“श्रीनेमिवचनाद्यात्रा-ऽऽगतः सर्वैरुजापहम् । नन्दिपेणगणेशोऽजा-जितशान्ति-
गणैः स्मर्यात् ॥ १ ॥” इति विश्वेश्वरान्तर्गतं शत्रुभयकल्पे, एवमेव शत्रुभयमहाकल्पेऽपि ।

तेषां युगप्रवरसूरिजिनेश्वराणां, शिष्यः स धर्मतिलको मुनिरादधाति ।

व्याख्यामिमामजितशान्तिजिनस्तवस्य, स्वार्थं परोपकृतये च कृताभिसन्धिः ॥ २ ॥ - युगम् ।

विचक्षणैर्ग्रन्थसुवर्णमुद्रिका, विचित्रविच्छित्तिभृ(वृ)ता विनिर्मिता ।

यदीयनेत्रोत्तमरत्नयोगतः, श्रियं लभन्ते क्षितिमण्डले पराम् ॥ ३ ॥

तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥ युगम् ।

नैयनकरशिखीन्दु(१३२२), विक्रमवर्षे तपस्यंसितपथ्याम् ।

वृत्तिः समर्थिताऽस्या, मानं च सविंशतिस्त्रिंशती ॥ ५ ॥

संवत् १५८७ वर्षे । ग्रंथाग्रं ॥ ३२० ॥

संवत् १३२२ वर्षे फाल्गुनसुदि ६ कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्यश्रीधर्मतिलकगणिभिः । समाप्तमिति । शुभं भवतु ।

१ "स्वापरस्यः पयस्गुणिकः" इत्यमरः । २ विक्रमपुरास्यधीमजिनकृपाचन्द्रसूरिसत्कचित्कोपस्वायाः प्रतिकृतेः प्रान्तवर्त्ययं पुष्पिकाटेशः ।

श्रेष्ठ देवचन्द लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—

शृंगपुरीयपैतयामपरित्यागपुरस्मरं नवान्नवृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरेरुपसम्पन्नोपसम्पच्छिष्य-

कविचक्रशकश्रीमज्जिनवल्लभसूरिपुरन्दरगुम्फितम्

धर्मशिक्षाप्रकरणम् ।

नरा भक्तिनताङ्गकोऽहमभयं नष्टाभिमानंकुपं, विज्ञं वैद्धितशोणिंमक्रमनखं वृण्यं सतामिष्टदम् ।
विद्यानंक्रविभुं x जिनेन्द्रमसकृष्टंभ्याऽस्यं पादां" भवे, वेद्यं ज्ञानवतां विमर्शविशदं धर्म्यं पदं प्रस्तुवे ॥ १ ॥ चक्रम् ॥
भो भो भव्या ! भगव्यां निरवधिविधुरे चम्भ्रमद्भिर्भवद्भि-दृष्टान्तैश्चोलकाद्यैर्दशभिरसुलभं प्रापि कृच्छ्रान्नरत्वम् ।
तद्येत्क्षेत्रादिसामग्र्यपि समधिगता दुर्लभैवेति सम्यग्, मत्वा माहाकुलीनाः कुरुत कुशलतां धर्मकर्मस्वजस्रम् ॥ २ ॥

x निरर्तिगमेतेषु श्रितेषु शरेषु 'विनपठभगणिवचनमिद'मिति वाक्येन चक्रमध्ये स्वाभिधानं ग्रन्थकथां । * जिनेन्द्रस्य । † चरणम् । ‡ संसारे ।
§ धर्मशास्त्रेणैव एतन्नम् ।

तत्र-भक्तिश्चैत्येषु सकृत्संपत्तिं गुणिजने रक्तिरर्थे विरक्तिः, प्रीतिस्तैश्च प्रतीतिः शुभगुरुषु भवाद्भीतिरुद्धात्मनीतिः ।
 क्षान्तिर्दान्तिः स्वशान्तिर्मु[मु]खं हतिरखलां वान्तिरभ्रान्तिर्रोसे, शीप्सां दिप्सां विधिप्सां श्रुत-धन-विनयेष्वद्युधीः पुस्तके च ॥३॥

[१]-व्यपोहति विपद्भरं हरति रोगमस्यत्यघं, करोति रतिमेधय-त्यतुलकीर्त्ति[तः] श्रीगुणान् ।

तनोति मुरसम्पदं वितरति क्रमान्मुक्ततां, जिनेन्द्रवहुमानतः फलति चैत्यभक्तिर्न किम् ? ॥ ४ ॥

तद्गुहे प्रद्युतस्तन्यभिलपति मुदा कामधेनुः प्रवेष्टुं, चिन्तारत्नं तदीयं श्रयति करमभिप्रैति तं कल्पशास्त्री ।

स्वः श्रीस्तत्सङ्गमाय स्पृहयति यतते कीर्त्तिकान्ता तमाप्तुं, तं क्षिप्रं मोक्षलक्ष्मीरभिसरति रतिर्यस्य चैत्यार्चनादौ ॥५॥१॥

[२]-चक्रे तीर्थकरैः स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थेश्वरैः, श्रीहेतुर्भवहारि दारितरुजं सन्निर्जराकारणम् ।

सद्यो विघ्नहरं हृषीकृदमनं माङ्गल्यमिष्टार्थकृद्, देवाकर्षणकारि दुष्टदलनं त्रैलोक्यलक्ष्मीप्रदम् ॥ ६ ॥

इत्यादिप्रवितप्रभायमवनी-विख्यातसङ्ख्याविदां, मुखैः ख्यापितमाशु शाश्वतसुख-श्रीकृष्णपाणिग्रहम् ।

जाशंसादिविमुक्तमुक्तविधिना श्रद्धाविशुद्धाशयैः, शक्तिव्यक्तिसुभक्तिरक्तिभिरभि-ध्येयं विधेयं तपः ॥ ७ ॥ २ ॥ शुभम् ।

[३]-ज्ञानादित्रयवाङ्मनो गुणिजन-स्तत्सङ्गमात्सम्भवेत्, स्नेहस्तेषु स तत्त्वतो गुणिगुणै-कात्म्याद्गुणेष्वेव यत् ।

तस्मात्सर्वगसद्गुणानुमननं तस्माच्च सदृशनं, यस्मात्सर्वशुभं गुणिव्यतिकरः कार्यः सदैर्यस्ततः ॥ ८ ॥

* उरुपा-प्रसन्ना भात्मनीनिर्दुष्पान्नीतिः, "उद्यो हस्तपुटे वह्नौ, श्लाघायां देहजानिले" इति हेमावतरणममरवृत्तौ ।

न ग्यातश्चन्द्रिकाभिः स च किल मृगतृष्णाजलैरेव तृप्तः, साब्जैर्मांसां स धत्ते शिरसि स शशशृङ्गीयचापं विभक्तिं ।
मातालेप म्यपीयः स्यलतलसिकता-स्तैलहेतोर्य उग्झन्, सङ्गं ज्ञानक्रियाव-द्गुणिभिरपि परं धर्ममिच्छेच्छिवाय ॥९॥३॥

[४]-सम्भेदच्छेदगोद-न्यसनपरिभवा-प्रीतिमीतिप्रमीति-क्लेशविश्वासहेतुं प्रशमदमदया-वहरीधूमकेतुम् ।

अर्थं निःशेषदोषा-ङ्कुरभरजननप्रायुष्याम्बु धृत्वा, लूत्वा लोभप्ररोहं सुगतिपथरथं धत्त सन्तोषपोषम् ॥ १० ॥

निद्रामुद्रां विनैव स्फुटमपरमचै-तन्ववीजं जनानां, लक्ष्मीतृष्णौघभावः प्रकटमपटलः सन्निपातोऽत्रिदोषः ।

किञ्च धीराब्धियासि-न्यभजदियमपां सर्पणात्रीचगत्वं, कल्लोलेभ्यश्चलत्वं स्मृतिमतिहरणं कालकूटच्छटाभ्यः ॥११॥४॥

[५]-जीवा भूरिभिदा जजीवविधयः पथैव पुण्याश्रवौ, भिन्नौ पद्मगुणसप्तधा प्रकृतयः पापे द्व्यशीतिः स्मृताः ।

नेदान् संवरचन्धयोः पृथगया-ऽऽहुः सप्तपञ्चाशतं, मोक्षो देशविनिर्जरेति च नव श्रद्धत्त तत्त्वानि भोः ॥ १२ ॥

नरंशोकमिति प्रमापटितमि-त्यक्षोभ्यमन्यैरिति, न्यायस्थानमिति स्फुटक्रममिति स्याद्वादधीभागिति ।

गुक्त्या गुक्तमिति प्रतीतिपदमि-त्यधुष्णलक्ष्मेति सत्, सप्त द्वे नव चेत्यवेत्त बहुधा तत्त्वं विवक्षावशात् ॥ १३ ॥ ५ ॥

[६]-सम्यग्ज्ञानगरीयसां सुवचसां चारित्रवृन्दीयसां, तर्कन्यायपटीयसां शुचिगुण-प्राग्भारवृंहीयसाम् ।

पिषामन्त्रमहीयसां मुमनसां भव्यव्रजमेयसां, धत्तोच्चैस्तपसां विकाशियशसां सम्यग्गुरूणां गिरः ॥ १४ ॥

मुक्तौ गन्तरि मोहहन्तरि सदा शास्त्रस्थितौ रन्तरि, ध्यानध्यातरि धर्मधातरि वर-व्याख्यातरि त्रातरि ।

विद्वद्भर्तारि शीलधर्तारि तमः-स्तोमं तिरस्कृतरि, द्वेषच्छेत्तारि रागभेत्तारि गुरौ भक्ताः स्थ वाग्देत्तारि ॥ १५ ॥ ६ ॥

- [७]-प्रोत्सर्पहर्षसर्पन्मृतिजननजरा-राक्षसे नोकपाये, क्रूरोरुश्वापदौघे विपमतमकपा-येद्धदावाग्निदुर्गे ।
 मोहान्धा भोगतृष्णा-ऽऽतुरतरलदृशो भूरि वम्भ्रम्यमाणा-स्त्राणाय प्राणभाजो भववनगहने क्लेशमेवाश्रयन्ते ॥१६॥
 सुरी दुःखी रङ्गो नृपतिरथ निःस्वो धनपतिः, प्रभुर्दासः शत्रुः प्रियसुहृदबुद्धिर्विशदधीः ।
 भ्रमत्यभ्यावृत्त्या चतसृषु गतिष्वेवमसुमान्, हहा !! संसारेऽस्मिन् नट इव महामोहनिहतः ॥ १७ ॥ ७ ॥
- [८]-सख्यं साप्तपदीनमुत्तमगुणा-भ्यासः परोपक्रिया, सत्कारो गुरुदेवताऽतिथियति-प्वायत्यनुप्रेक्षणम् ।
 स्वश्लाघापरिवर्जनं जनमनः-प्रेयस्त्वमक्षुद्रता, सप्रेमप्रथमाभिभाषणमिति प्रायेण नीतिः साम् ॥ १८ ॥
 तस्यापस्यायथार्थस्फुटमितमधुरोदारसारोद्य[ता वाक्]ते वा, के(?) [चे] तश्च क्षोभलोभस्मयभयमदनद्रोहमोहप्रमुक्तम् ।
 कार्यं देहं च गेहं व्रतनियमशमौचित्यगाम्भीर्यधैर्य-स्थैर्यौदार्यार्थचर्याविनयनयदया दाक्ष्यदाक्षिण्यलक्ष्म्या ॥ १९ ॥ ८ ॥
- [९]-प्रीत्या भीत्या च सर्वं सहति किल स[दा]गो(?) -ऽप्यश्रुतेऽचेष्टमेवं, कार्यं कुर्यात् क्षमी य-न्न तदिह कुपितः स्पष्टमेतज्जनेऽपि ।
 तस्माद[त्यु]प्युग्रराग-द्विपि मिपति रिपौ सर्वशास्त्रोदितायां, सर्वाभीष्टार्थलाभप्रभवकृतिसदाऽर्थर्त्तिं तद्यत् क्षमायाम् ॥२०॥
 दशविधयतिधर्मस्यादिमं क्षान्तिरङ्गं, विमलगुणमणीनां रोहिणाद्रिः क्षमैव ।
 तदिति कुशलवह्निप्रोहसहस्यलीला, कुसुमसमयमुच्चैर्धत्त रोपप्रमोपम् ॥ २१ ॥ ९ ॥
- [१०]-विद्याकृन्दासिदण्डः कुगतिसुरगृह-प्रोहसत्केतुदण्डः, प्रद्वेषश्लेषहेतुः सुगतिजलधिनि-स्तारविस्तीर्णसेतुः ।
 शस्त्रं सत्सङ्गरज्या व्यसनकुलगृहं रागयागाग्र्ययज्ञा, हारिष्टं शिष्टतायाः करणवशगता तद्दमेऽतो यतध्वम् ॥ २२ ॥

प्रेक्ष्ययाप्रभिन्नोत्कटकरटिघटाकुम्भकीलालकुल्या, वेगव्यस्तक्रकुद्युद्भटभटपटलीलूनचक्राम्बुजानि ।

तुज्जोद्धारत्करन्धव्यतिकरविफलायस्तशस्त्राण्यभीक्ष्णं, भूयांसः प्रापुरत्र क्षयमिति करणैः कार्यमाणा रणानि ॥२३॥१०॥

- [११]-मातः मन्मानविघ्नः स्फुटमविनयकृत्-क्रोधयोधः प्रबोध-ध्वंसी वैरानुवन्धी प्रणयविमथनी सव्यपाया च माया ।
लोभः सद्गोभहेतु-र्व्यसनशतमहा-धामकामोऽपि यामो, व्यामोहायेति जित्वा-ऽन्तरमरिविसरं स्वस्य शान्तिं कुरुध्वम् ॥ २४ ॥
कान्ता कान्ताऽपि तापं विरहदहनजं हन्त ॥ चित्ते विधत्ते, क्रीडा ग्रीडा मुनीनां मनसि मनसिजो-दामलीलाऽपि हीला ।
गारं पारं विचित्र-प्रकृतिकृत्तसमा-योगरोगत्रजानां, सोऽहं मोहं निहन्तुं तदपि कथमपि प्रेमरक्तो न शक्तः ॥२५॥११॥

- [१२]-अर्थे निःसीम्नि पाथःप्लवजप्रजयिनि प्रेमिणि कान्ताकटाक्ष-प्रक्षेपस्थेन्नि धाम्नि क्षयपवनचले स्थाम्नि विद्युद्विलोले ।
जायातां वातवेगा-हतकमलदल-प्रान्तलश्लोदविन्दु-व्यालोले देहभाजा-मिह भवविपिने सौख्यवाञ्छा वृथैव ॥ २६ ॥
उज्ज्वक्रोधगृध्रे-ऽधिकपरुपरवो-त्तालतृष्णाशृगाली-शालिन्युद्यन्मनोभू-ललितकिलकिला-रावरागोप्रभूते ।
इर्ष्याऽमर्षादिदंष्ट्रोत्कटकलहमुख-द्वेषवेतालरौद्रे, हा ॥ संसारश्मशाने भृशभयजनने न्यूपां* कास्तुं भद्रम् ? ॥२७॥

- [१३]-चधुर्दिधु क्षिपन्ती क्षपयति जगिति प्रेक्षकाक्षीणि साक्षा-हीलालोलालसाङ्गी जगति वितनुते-ऽनङ्गसङ्गाङ्गभङ्गान् ।
सेदस्वेदप्रभेदान् प्रययति दवधु-स्तम्भसंरम्भगर्भान्, वाला व्यालावलीव भ्रमयति भुवनं चेतसा चिन्तित्ताऽपि ॥२८॥

* "सोप्यु" इत्यनरावपात् 'नि' उपसर्गपूर्वं 'उ' भव्येन सह 'वस' धातो रूपनिष्पत्तिः ।

कालुष्यं कचसद्यया-चपलता लीलाचललोचनाद्, विम्बोष्ठाद्गुरुरागिता कुटिलित-भ्रूवक्रतो वक्रता ।

नाभीतोऽपि च नीचता कुचतटात् काठिन्यमन्वर्थतो, वामानां वत तुच्छता परिचयालम्नावलगा ध्रुवम् ॥२९॥१३॥

[१४]-रांगद्वेषमोदौ-रंतिरंतिर्भयशुंग-जन्मचिन्ताजुगुंप्सा-मिथ्यात्वाज्ञानेहास्या-विरंति मंदे[न]नि-द्राविपांदान्तरायाः ।
संमारावर्तगर्त-व्यतिकरजनका देहिनां यस्य नैते, दोषा अष्टादशाऽऽप्तः स इह तदुदिते कास्तु शङ्काऽवकाशः ? ॥३०॥

विद्वत्प्रेयसि सद्गरीयसि परा-नन्दाश्रयस्थेयसि, स्फीतश्रेयसि नाशितैनसि सदा सम्यग्गुणज्यायसि ।

सज्जानौकसि धर्मवेधसि हुता-विद्याविता[नै]नौ(?)धसि, कोऽनन्तौजसि तारतेजसि जिने सन्दे[ग्धि]दि (?) वृन्दीयसि ॥

[१५]-उद्यद्धारिद्र्य[रुहर्ग]रंह(?)मसितपरशुर्दुर्गदुर्गत्युदार-द्वारस्फारापिधानं विषयविषधरग्रासगृध्य[ः खगेन्द्रः]श्वगेन्द्रः ।

कुद्गकुर्वोधयोधप्रतिभटपटलीमोहरोहत्प्ररोह-प्रेङ्गत्तीक्ष्णधुरप्रप्रमदमदकरिकूरकुप्यन्मृगारिः ॥ ३२ ॥

सर्पत्तन्दर्पपांशुप्रकरस्तरमरुत्त्वङ्गदुत्तुङ्गदंश-क्षमाभृद्मभोलिरु(?)[क्र]द्धिरनुपशमदवोदाहवर्षाम्बुवाहः ।

मिथ्यात्पाप्यतयस्फुरदमृतरसः प्रोल्लसलोभवह्नि-च्छेदच्छेकासिपत्रं श्रुतमिह तदिति ज्ञाप्यमध्याप्यमाप्य ॥३३॥१५॥

[१६]-तेने तेन सुधांशुधामधयलं विश्वकृस्वकीयं यशो, दौर्भाग्यदुरभाजि तेन ममृदे दारिद्र्यमुद्रा द्रुतम् ।

चक्रे केशयशक्ति[चक्रि]कमला तूणं स्वहस्तोदरे, पात्रत्राकृतमत्र येन विधिना स्वं स्वं नयोपार्जितम् ॥ ३४ ॥

प्रोलासे गुणप्रतिभिः प्रन (?) [प्रस]वृते कीर्त्या त्रिलोकाङ्गणे, सौख्यैरुच्चकृपे श्रिया प्रववृषे बुद्ध्या जजृम्भे भृशम् ।

स्वर्लक्ष्म्या ददृशे सतर्पमभितो वीक्षाम्भूवे शिव-प्रेयस्या विधिदानदातुरसकृत कैर्वा न लिल्ये ? शुभैः ॥६५॥१६॥

[१७]-प्राहुर्दाहमेव पावकमिव प्रायोऽविनीतं जनं, प्राप्नोत्येव कदाचनापि न खलु स्वैष्ट्यर्थसिद्धिं क्वचित् ।
 तस्मादीदितदानरूपविटपि-न्युत्ससिनिःश्रेयस-श्रीसम्बन्धविधानधाम्नि विनये यत्नं विदध्याद्बुधः ॥ ३६ ॥
 मूलं धर्मद्रुमस्य द्युपतिनरपति-श्रीलताकल्पकन्दः, सौदर्याहानविद्या निखिलसुखनिधि-वैश्वतायोगचूर्णः ।
 सिद्धाज्ञामन्त्रयन्त्रा-धिगममणिमहा-रोहणात्रिः समस्तं, [सा]र्थं प्रत्यर्थितन्नं त्रिजगति विनयः किं न किं साधु धत्ते ? ॥ ३७ ॥

[१८]-संगाराणवनीर्विपद्मदवः कोपाग्निपाथोनिधि-मिथ्यावासविसारिवारिदमरुन्मोहान्धकारांशुमान् ।
 तीव्रव्याधिलताशितासिरसिलान्तस्तापसर्पत्सुधा-सारः पुस्तकलेखनं भुवि नृणां सञ्ज्ञानदानप्रपा ॥ ३८ ॥
 मिथ्यात्वोद्वेगदौर्घ्ये व्यसनदातमहा-श्यापदे शोकशङ्का-ऽऽतङ्काद्या एव ग[व]र्ते मृतिजननजरा-ऽपारविस्तारिवारि ।
 आपिन्पाधिप्रबन्धोद्गुरतिमिमकरे घोरसंसारसिन्धौ, पुंसां पोतायमानं दह[दद]ति कृतधियः पुस्तकज्ञानदानम् ॥ ३९ ॥
 शिता भव्यनृणां *शणाय मयका-ऽनर्घप्रर्दनस्तं, दग्धुं बहिरभाणिं येयमनया वैर्त्तत योऽर्मत्सरः ।
 नम्यं धंक्रभृतां जिनैरवमपि स-हृद्बन्धार्थपादः परं, रन्ताऽसौ शिवसुन्दरीस्तनतटे रुन्द्रे नरः सादरम् ॥ ४० ॥ चक्रम् ॥

समाप्तं धर्मशिक्षाप्रकरणम् कृतिर्जिनवल्लभगणिन इति ॥

इति श्रेष्ठि-देवचन्द-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्दारे ग्रन्थाङ्कः ९१

* भाष्यप्रवृत्त्याप्येतेषु द्विपाशरेषु

गणितप्रवृत्त्याप्येतेषु द्विपाशरेषु ।

सुरतद्रङ्गस्थे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

पञ्चलिङ्गीकरणम् (मटीकं)	२-८-०	विधिमागंप्रपा	
मन्देशोलापली (बृहद्विष्णुता)	२-०-०	धर्म० उत्सूत्रखण्डनम्	१-०-०
मंवेगाहृताण (मण्डपा-प्रथमो विभागः)	२-८-०	वैराग्यशतकम् (मूल-छाया-शब्दार्थ-भावार्थसहितम्)	भेट
जपनिबुभगश्लोकम् (मटीकं)	०-४-०	साधुपंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)	१-०-०
शाहूदीपाडिकल्पान्वितं 'दुरिपरयत्नमीरं' श्लोकम् (मटीकं)	०-८-०	श्रावक " (" ")	१-०-०
मण्डपमरश्लोकम् (मटीकं)	०-८-०	पंचप्रतिक्रमणादि सूत्रम् (मूलमात्र, शास्त्री)	०-१०-०
ईषांतपिपी पदोपनिषद् (जपमोमीया, सटीका)	१-०-०	राहूदेवसिप्रतिक्रमणसूत्रम् (" ")	०-४-०
पौषपरदप्रतिष्ठा (जपमोमीया, सटीका)	१-०-०	श्रीजिनदत्तसूरिचरित्रम् (पूर्वाद्धम्)	१-८-०
धीरादपरिचयम् (सं० श्लोकयुक्तं)	भेट	" " (उत्तराद्धम्)	१-८-०
" " (शाहूतं, दिव्ययत्नमन्वितं)	२-०-०	बृहत्सूत्रवनावली	१-८-०
पंचमन्दनकुशकम् (मटीकं)	२-४-०	प्राकृतव्याकरणम्	१-०-०
दशरूपम् (दशरूपवाक्याण्य)		प्रश्नोत्तरमंजरी (भाग १-२-३ हिन्दी)	भेट
धर्मचरित्रमहाकाव्यम्	१-८-०	हृदयदपेणम् (भाग १-२ हिन्दी)	"
गामाणरीगतकम्		रूपाविनोदः	
गामाणरी			

सूचना—उपायनलभ्यानामपि ग्रन्थानां पोष्टव्ययनं दातव्यमेव भविष्यति ग्राहकैरिति ।

. प्राप्तिस्थानं—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-गोपीपुरा-शीतलवाडी उपाश्रय, सुरत

मोहनपिथे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

द्वारगङ्गाहानि (मटीहानि)	१-०-०	नवपदादितपविधिसंग्रहः	
पद्मपानप्रकरणम् (मटीहं)	०-६-०	पंचप्रतिक्रमणादिसूत्रम् (मूलमात्रं शास्त्री)	०-१०-९
भक्त्यमालोचनम् (मटीहं)	०-६-०	" " (" गुजराती)	०-१०-०
वद्वानामिदंश्लोकम् (मटीहं)	०-६-०	पंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (गुर्जरशब्दार्थभाषार्थयुक्तम्)	
मानापातीगतकम्		राष्ट्रदेवसी प्रतिक्रमणसूत्रम् (मूलं शास्त्री)	०-४-०
गाथागहपी		" " " (" गुजराती)	भेट
विधिमागंनरा		दादासाहेबफी पूजा (शास्त्री)	०-२-०
धीरावचरित्रम् (सोरुवरम्)	भेट	जिनदत्तसूरिजी जीवनचरित्र (गुजराती)	भेट
" " (माहं, दिग्यपुरादयुगं)	२-०-०	जिनकुशलजीवनप्रभा (गुजराती)	भेट
आमप्रबोधः	भेट	जिनचंद्रजीवनचंद्रिका (गुजराती)	भेट
मायुगं प्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-सम्बन्धयुक्तम्)	१-०-०	सप्तस्वरणादिश्लोकसंग्रहः	भेट
भाषक " " (" ")	१-०-०		

अभय ग्रन्थमाला-वीकानेर प्रकाशितानि पुस्तकानि—

पुण्यप्रभातदिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)	१-०-०	दादा श्रीजिनकुशलसूरि (हिन्दी)	०-४-०
ऐतिहासिककथासंग्रहः (भाषीकरात)	१-६-०	मणिधारी श्रीजिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)	०-२-०

गृहणा—उपायनतभ्यानामपि ग्रन्थानां पोष्टव्यदनं दत्तव्यमेव भविष्यति ग्राहवैरिति ।

प्राप्तिस्थलं—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-महावीरस्वामी-जैन-मन्दिर, पायधुनी, मुंबई-३

इति सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकं समाप्तम् ।

इति श्रेष्ठि-देवचन्द-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्वारे-ग्रन्थाङ्कः ९१